

Regeringens proposition

1987/88:32

om ändringar i regeringsformen och
tryckfrihetsförordningen

Prop.
1987/88:32

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 22 oktober 1987.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Anna-Greta Leijon

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ändring i regeringsformen som innebär att omyndigförklaring bortfaller som rösträttshinder vid riksdagsval. Samtidigt föreslås en följdändring i tryckfrihetsförordningen.

Bakgrund till propositionen

Regeringen beslutade den 24 september 1987 att inhämta lagrådets yttrande över förslag till ändringar i föräldrabalken, regeringsformen och tryckfrihetsförordningen samt 36 andra lagar. I lagrådsremissen föreslås att institutet omyndigförklaring avskaffas. I stället införs – vid sidan av nuvarande godmansinstitut – en utbyggd form av godmanskap benämnd förvaltarskap. Den som behöver hjälp för att handha sina angelägenheter skall i fortsättningen i första hand få en god man. Endast i fall där förordnande av god man är otillräckligt för att tillgodose en persons hjälpbehov skall i stället en förvaltare förordnas för honom. Ett förvaltarförordnande skall kunna begränsas till att avse viss egendom eller angelägenhet. Huvudmannen föreslås förlora rådigheten över det som omfattas av förvaltaruppdraget men i övrigt behålla sin rättshandlingsförmåga. Framför allt skall han inte – som vid omyndigförklaring – vara fråntagen rösträtt vid allmänna val. I lagrådsremissen föreslås också vissa ändringar i reglerna om god man. Samtliga lagändringar föreslås träda i kraft den 1 januari 1989.

I lagrådsremissen ingår som nämnts förslag till ändringar i regeringsformen och tryckfrihetsförordningen. Grundlagsändringar kräver två riks-

dagsbeslut med mellanliggande val. Vidare skall minst tio månader förflyta mellan den tidpunkt då ärendet första gången anmäls i riksdagens kammare och valet. En undantagsregel ger konstitutionsutskottet viss möjlighet att efterge det kravet. Om tidsplanen för den föreslagna reformen skall kunna genomföras, innebär huvudregeln för grundlagsändringar att regeringens proposition i grundlagsdelarna måste föreligga senast den 16 november 1987.

Med hänsyn till ärendets brådskande natur har lagrådets granskningsarbete i en första etapp begränsats till att avse *dels* en översiktlig genomgång av de allmänna grunderna för de till föräldrabalken hänförliga centrala ändringsförslagen, *dels* fullständig lagrådsgranskning av förslagen till ändringar i regeringsformen och tryckfrihetsförordningen. Lagrådet har den 13 oktober 1987 avgett ett yttrande såvitt angår denna första etapp. I den här propositionen ingår därför bara förslag till ändringar i regeringsformen och tryckfrihetsförordningen. Avsikten är att regeringen skall återkomma till riksdagen med en ny proposition i återstående delar av lagstiftningsärendet, när lagrådet har genomfört en fullständig granskning av samtliga ändringsförslag i lagrådsremissen. För att de föreslagna grundlagsändringarna skall ses i sitt rätta sammanhang, redovisas redan nu lagrådsremissens allmänna motivering. Av lagrådsremissens specialmotivering har i denna proposition tagits med bara motiveringen till de nu föreslagna lagändringarna.

1 Förslag till Lag om ändring i regeringsformen

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 2 och 10 §§ regeringsformen¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

2 §

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är bosatt i riket. Om rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket finns bestämmelser i lag. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen *eller som är omyndigförklarad av domstol* har ej rösträtt.

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är bosatt i riket. Om rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket finns bestämmelser i lag. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen har ej rösträtt.

Frågan huruvida rösträtt enligt första stycket föreligger avgöres på grundval av en före valet upprättad röstlängd.

10 §

Endast den som uppfyller villkoren för rösträtt *och som är myndig* kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot.

Endast den som uppfyller villkoren för rösträtt kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹ Regeringsformen omtryckt 1985:866.

2 Förslag till Lag om ändring i tryckfrihetsförordningen

Prop. 1987/88:32

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

3 §

Har någon som laga ställföreträdare för juridisk person eller som förmyndare *eller* god man att svara för enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott, *må* anspråket göras gällande även mot den juridiska personen eller mot den, för vilken förmyndaren *eller* gode mannen förordnats, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag må göras gällande.

Har någon som laga ställföreträdare för juridisk person eller som förmyndare, god man *eller förvaltare* att svara för enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott, *får* anspråket göras gällande även mot den juridiska personen eller mot den, för vilken förmyndaren, gode mannen *eller förvaltaren* förordnats, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag får göras gällande.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹ Tryckfrihetsförordningen omtryckt 1982:941.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 24 september 1987

Närvarande: statsråden Feldt, ordförande, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, S. Andersson, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Johansson, Hulterström, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist

Föredragande: statsrådet Leijon

Lagrådsremiss om god man och förvaltare

1 Inledning

De grundläggande bestämmelserna om förmynderskap och godmanskap finns i föräldrabalken. De reformerades år 1974. De nya reglerna trädde i kraft den 1 januari 1976. Reformen syftade bl. a. till att inskränka användningen av omyndigförklaring.

Genom tilläggsdirektiv år 1982 fick utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt i uppdrag att se över lagstiftningen om förmynderskap och godmanskap. År 1984 fördes den uppgiften över till en särskild utredare (justitierådet Staffan Magnusson), som har bedrivit sitt arbete under namnet förmynderskapsutredningen (Ju 1984:07).

Enligt 1982 och 1984 års direktiv (Dir. 1982:25 och 1984:35) gick utredningsuppdraget ut på att utvärdera gällande regler om omyndigförklaring, utseende av god man och arvode till förmyndare och gode män. I uppdraget ingick också att överväga förenklingar i regelsystemet när det gäller förmyndares rättigheter och skyldigheter. En annan utredningsuppgift var att undersöka möjligheterna att rationalisera handläggningen av ärenden hos domstolarna och överförmyndarna.

Genom tilläggsdirektiv den 19 december 1985 (Dir. 1985:55) fick förmynderskapsutredningen till uppgift att med förtur undersöka om institutet omyndigförklaring kunde avskaffas.

Utredningen avlämnade i december 1986 delbetänkandet (SOU 1986:50) God man och förvaltare. Betänkandet har remissbehandlats.

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels en sammanfattning av betänkandet som *bilaga 1*, dels de lagförslag som läggs fram i betänkandet som *bilaga 2*, dels en sammanställning av remissyttrandena som *bilaga 3*.

Beträffande nuvarande svenska och utländska förhållanden hänvisas till betänkandet.

2.1 Allmänna utgångspunkter

Mitt förslag: Institutet omyndigförklaring avskaffas. I stället införs ett nytt institut, förvaltarskap, för att tillgodose det skyddsbehov som varit ett av motiven för institutet omyndigförklaring.

Förmynderskapsutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se betänkandet s. 167–171).

Remissinstanserna: En nära nog enhällig remissopinion tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Kammarrätten i Sundsvall och överförmyndarnämnden i Karlskrona vill dock behålla institutet omyndigförklaring. Även överförmyndarnämnden i Sundsvall vill ha ett system som enligt huvudregeln innebär en total förlust av rättshandlingsförmågan.

Skälen för mitt förslag: Regler om omyndigförklaring finns i 10 kap. föräldrabalken. Reglerna innebär att den som har fyllt 18 år skall av domstol förklaras omyndig, om han på grund av psykisk sjukdom, hämrad förståndsutveckling eller psykisk abnormitet av annat slag är ur stånd att vårda sig eller sin egendom och det inte är tillräckligt att god man förordnas för honom eller att han på annat mindre ingripande sätt får bistånd i vården av sina angelägenheter (10 kap. 1 §). Om en underårig befinner sig i motsvarande situation, får rätten förklara att han skall förbli omyndig även efter uppnådd myndighetsålder (10 kap. 2 §).

Bestämmelserna om omyndigförklaring fick sin nuvarande utformning vid en omfattande reform av förmynderskapslagstiftningen år 1974 (prop. 1974:142, LU 38, rskr. 404). Tanken bakom reformen var att omyndigförklaringar borde begränsas så långt möjligt. Det behov av bistånd i personliga eller ekonomiska angelägenheter som kunde finnas skulle i stället tillgodoses genom förordnande av god man eller på annat mindre ingripande sätt. Genom reformen utvidgades också möjligheterna till sådant förordnande. Enligt 18 kap. 3 § föräldrabalken kan god man utses för den som på grund av sjukdom, hämrad förståndsutveckling eller liknande förhållande behöver bistånd med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.

Omyndigförklaring innebär alltid ett allvarligt ingrepp i en persons liv. Den omyndigförklarade förlorar inte bara rätten att själv bestämma över sina ekonomiska angelägenheter. En omyndigförklaring medför också långtgående verkningar på områden som ligger utanför den ekonomiska rörelsefrihetens. Av särskild betydelse är att rösträtten i allmänna val går förlorad. Över huvud taget medför en omyndigförklaring som regel en stark begränsning av möjligheten att ta egna initiativ och hävda egna åsikter. Inskränkningarna i rättshandlingsförmågan gäller även i sådana fall där omyndigförklaringen framför allt är motiverad för att frånta den enskilde bestämmanderätten över viss egendom. De nu beskrivna verkningarna inträffar inte vid förordnande av god man.

Det nuvarande systemet innebär att omyndigförklaring närmast kommer i fråga för personer vilkas tillstånd visserligen är sådant som anges i 10 kap. 1 § föräldrabalken men som samtidigt är så aktiva att det kan uppstå praktiska komplikationer om de får behålla sin rättshandlingsförmåga. En omyndigförklaring blir alltså aktuell främst när risken är alltför stor att personen i fråga företar rättshandlingar som strider mot dem som en god man gör eller avser att göra, s. k. kolliderande rättshandlingar. Om en person däremot har ett så gravt handikapp att han helt saknar förmåga att själv företa några rättshandlingar, finns det normalt inte någon anledning att omyndigförklara honom. Denna skillnad kan framstå som egenomlig, inte minst med tanke på kopplingen mellan omyndigförklaring och förlust av allmän rösträtt.

Antalet omyndigförklaringar har minskat kraftigt sedan 1974 års reform och håller sig numera på en låg nivå. Under tidsperioden 1976–1985 har antalet mål om omyndigförklaring sjunkit från 201 till 35 om året. När det gäller hävanden av omyndigförklaringar skedde en uppgång närmast efter reformen. Antalet mål var 648 år 1976 och 789 år 1977. Därefter har antalet sjunkit för att år 1985 uppgå till 406. Trots utvecklingen mot färre omyndigförklaringar är de omyndigförklarade ändå så pass många som ca 15 000.

Rent allmänt kan sägas att en omyndigförklaring lätt uppfattas som en nedvärderande stämpel, både av den omyndigförklarade själv och av hans omgivning. I många fall kan en sådan förklaring få allvarliga följder för den omyndigförklarades psykiska välbefinnande. Åtgärden kan också försvåra en social anpassning. Detta gäller inte minst vissa utvecklingsstörda.

Förmynderskapsutredningen föreslår i det tidigare nämnda betänkandet (SOU 1986:50) God man och förvaltare att institutet omyndigförklaring avskaffas. Därmed bortfaller det rösträttshinder som en sådan förklaring innebär. Utredningen föreslår att det i stället införs ett utbyggt godmansinstitut, kallat förvaltarskap. För att inte den hjälpbehövande skall utsättas för mer ingripande åtgärder än nödvändigt vill utredningen samtidigt att det nuvarande godmansinstitutet behålls med vissa justeringar. De allmänna förutsättningarna för ett förvaltarförordnande skall vara desamma som vid förordnande av god man. Förvaltarskapet skall anpassas så, att det motsvarar den enskildes behov av bistånd i varje särskilt fall. Förvaltaren skall ha ensam rådighet över den egendom och de angelägenheter som omfattas av hans uppdrag.

Utredningens förslag har fått ett övervägande positivt mottagande under remissbehandlingen. Detta gäller framför allt den grundläggande idén att avskaffa institutet omyndigförklaring. I en del andra frågor är dock remissopinionen splittrad.

Det vore i och för sig tänkbart att reformera omyndigförklaringsinstitutet så att vissa rättsverkningar av en omyndigförklaring tas bort. I åtskilliga länder har domstolarna möjlighet att i samband med ett beslut om omyndigförklaring ange i vilken omfattning den enskildes rättshandlingsförmåga skall vara begränsad. I flertalet länder går dock rösträtten alltid förlorad.

Det skulle således kunna övervägas att göra det svenska omyndigförklaringsinstitutet mera flexibelt, så att domstolarna får möjlighet att närmare bestämma rättsverkningarna. Det är också möjligt att direkt i lagen begrän-

sa följderna av en omyndigförklaring, så att exempelvis rösträtten aldrig påverkas. Den utestängning från samhällsgemenskapen som förlusten av rösträtten innebär är ju en av de allvarligaste följderna av en omyndigförklaring. Flera skäl, bl. a. respekten för människors lika värde och integritet, talar för att rösträtten – åtminstone som huvudprincip – finns kvar. Detta är också den lösning som har valts i bl. a. Finland och Norge.

Institutet omyndigförklaring har emellertid sådana nackdelar att det i första hand bör övervägas om man inte bör avskaffa det.

Uppfattningen om alla människors lika värde är den grundläggande utgångspunkten för hur samhället skall utformas. Den sociallagstiftning som har tillkommit under senare år bygger också på att alla människor har kunskaper, erfarenheter och förmåga som är viktiga för samhället och att människornas aktiva deltagande i samhällslivet skall främjas. Dessa tankegångar kommer fram i bl. a. socialtjänstlagen (1980:620) och lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl. (omsorgslagen). I socialtjänstlagen framhålls att verksamheten inom socialtjänsten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet. Utgångspunkter av detta slag har också legat till grund för det förslag av socialberedningen (S 1980:7) till ny tvångslagstiftning som för närvarande övervägs i regeringskansliet (se SOU 1984:64).

Det synsätt som sålunda präglar reformarbetet inom andra samhällsområden bör vara vägledande också för en reformering av lagstiftningen om förmynderskap och godmanskap, vilken har sina rötter i en äldre tids värderingar. Mot den bakgrunden anser jag att tiden nu är mogen att avskaffa institutet omyndigförklaring.

Ett avskaffande av omyndigförklaringsinstitutet kräver emellertid att man på annat sätt tillgodoser behovet av hjälp och skydd för personer som på grund av sjukdom c. d. saknar förmåga att själva ha hand om sina ekonomiska och personliga angelägenheter. Det gäller alltså att på något sätt ersätta omyndigförklarings skyddsfunktion.

Att omyndigförklaringen har en sådan funktion har ibland kommit i bakgrunden i den allmänna debatten. Men det har också från olika håll framhållits som angeläget att psykiskt svaga personer skyddas från påtryckningar av personer i deras närmaste omgivning som vill få till stånd olika ekonomiska dispositioner. Även i andra avseenden har de omyndigförklarade i många fall ett hjälpbehov som måste tillgodoses på något sätt, om institutet omyndigförklaring avskaffas.

De hjälpmöjligheter som erbjuds enligt socialtjänst- och omsorgslagstiftningen har inte sådan inriktning att de kan ersätta de funktioner som ankommer på en förmyndare.

För att den enskilde skall få ett tillfredsställande skydd är det inte heller tillräckligt med de möjligheter till återgång eller ogiltigförklaring av rättshandlingar som finns enligt 3 kap. lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (avtalslagen) eller lagen (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet. När dessa lagar tillämpas måste det i varje särskilt fall utredas inför domstol i vad mån den enskildes handlande har påverkats av hans bristande själsförmögenheter. Bortsett från den tidsutdräkt och de

praktiska svårigheter som kan uppstå talar också kostnadsaspekterna mot en sådan lösning.

I och för sig är det tänkbart att ändra förutsättningarna för ogiltigförklaring av ett avtal enligt exempelvis 1924 års lag, så att avtal som har ingåtts av personer tillhörande de nu aktuella grupperna lättare kan fränkännas verkan. Kvar står dock bl. a. de praktiska problem som det innebär att förhållandena kring avtalets ingående måste utredas i varje särskilt fall.

Avskaffas omyndigförklaringarna, bör därför i stället nya former för bistånd tillskapas inom ramen för föräldrabalken. Även för andra grupper av t. ex. sjuka och handikappade än dem som för närvarande är omyndigförklarade kan sådana nya biståndsformer behövas. Närmast till hands ligger att utnyttja det nuvarande godmansinstitutet.

I sin nuvarande utformning utgör emellertid godmansinstitutet inte alltid en fullgod ersättning för omyndigförklaringarna. Framför allt utgör den tidigare berörda risken för kolliderande rättshandlingar mellan den gode mannen och huvudmannen ett problem. Denna kollisionsrisk hänger i sin tur samman med att huvudmannen behåller sin rättshandlingsförmåga trots att en god man har förordnats för honom.

Vid sidan av det nuvarande godmansinstitutet behövs därför en utbyggd form av godmanskap som är utformad på så sätt att den enskilde helt eller delvis fråntas sin bestämmanderätt beträffande den egendom eller den angelägenhet som det är fråga om. Liknande system finns i vissa utländska rättsordningar. En lämplig benämning på det nya institutet är förvalterskap.

Kännetecknande för ett sådant system med förvalterskap är alltså att den för vilken förvaltare har förordnats förlorar sin rättshandlingsförmåga helt eller delvis och att förvaltaren i stället i motsvarande utsträckning får rätt att ingå rättshandlingar för sin huvudmans räkning. Genom att förvalterskapen ges en sådan utformning kan de helt tillgodose de nuvarande förmynderskapens skyddsfunktion för de berörda grupperna. Detta möjliggör i sin tur att institutet omyndigförklaring kan avskaffas.

Jag har med detta avslutat min redogörelse för de allmänna utgångspunkter som bör ligga till grund för ett avskaffande av omyndigförklaringsinstitutet. I det följande avser jag att närmare behandla frågorna om

- rösträtt i avsnitt 2.2,
- godmansinstitutet i avsnitt 2.3,
- förvalterskap i avsnitt 2.4,
- processuella frågor m. m. i avsnitt 2.5,
- följdändringar i annan lagstiftning i avsnitt 2.6,
- ikraftträdande m. m. i avsnitt 2.7, och
- kostnader och resursbehov i avsnitt 2.8.

Mina kommentarer till de enskilda lagbestämmelserna återfinns i specialmotiveringen (avsnitt 4).

Mitt förslag: De som enligt nu gällande ordning är uteslagna från rösträtt på grund av omyndigförklaring skall ha rätt att rösta i allmänna val.

Förmynderskapsutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se betänkandet s. 186–187). Utredningen har i denna fråga samrått med folkstyrelsekommittén (Ju 1984:05).

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som särskilt har tagit upp frågan är de flesta positiva till utredningens förslag. Fem remissinstanser ställer sig avvisande till att rösträtten utsträcks till de nu aktuella personkategorier. Ytterligare fyra remissinstanser visar i olika grad tveksamhet inför en sådan ordning. Kritiken kommer främst från domstolshåll. Några remissinstanser vill, om förslaget genomförs, ha en skärpning av de regler som finns till skydd mot otillbörligt verkande vid röstning.

Skälen för mitt förslag: I och med att institutet omyndigförklaring avskaffas bortfaller den diskvalificeringsgrund i fråga om rätten att rösta vid allmänna val som nu finns intagen i bl. a. regeringsformen. Att detta hinder för rösträtt slopas är också ett av de viktigaste skälen för att avskaffa omyndigförklaringarna. Av vad jag tidigare har sagt framgår att de nuvarande förutsättningarna för omyndigförklaring har bestämts utifrån andra synpunkter än dem som har betydelse för frågan vem som skall få rösta i allmänna val. Det finns alltså inget självklart samband mellan omyndigförklaring och rösträtt.

Det är därmed inte sagt att rösträtten måste vara helt oinskränkt för alla vuxna personer. I och för sig är det tänkbart att införa regler som gör det möjligt att i undantagsfall, t. ex. vid allvarlig psykisk ohälsa, frånta den enskilde rösträtten. En sådan ordning finns bl. a. i Finland och Norge. I båda länderna har man nyligen avskaffat bindningen mellan omyndigförklaringar och rätten att rösta. Däremot har valmyndigheterna vissa möjligheter att från fall till fall pröva om personer med "allvarlig själslig svaghet" eller liknande skall få rösta.

Det argument som i Sverige i första hand har åberopats för att inte låta omyndigförklarade delta i allmänna val är att de lättare än andra kan bli offer för otillbörlig påverkan (se SOU 1972:15 s. 125 och prop. 1973:90 s. 164). Avskaffas omyndigförklaringsinstitutet, skulle samma argument kunna åberopas till stöd för att frånta vissa allvarligt sjuka rösträtten. Enligt min mening har emellertid argumentet inte så stor tyngd att det uppväger de skäl, framför allt respekten för den enskilda människans värde och integritet, som talar för att alla skall ha kvar sin rösträtt.

Att låta valmyndigheterna från fall till fall avgöra om en person skall få rösta inger betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt. Ett sådant system är också ägnat att vålla besvärliga praktiska problem.

Jag anser därför att ingen bör förlora sin rösträtt på grund av sjukdom e. d. Även personer vars hälsotillstånd är sådant att en förvaltare har förordnats för dem bör ha rätt att rösta. Det ankommer därvid i princip på

dem själva att utöva sin rösträtt. För dem som inte kan ta sig till vallokalen finns vissa möjligheter att rösta med valsedelsförsändelse (se 11 kap. vallagen, 1972:620; senast omtryckt 1985:203).

Röstning med valsedelsförsändelse kan ske genom make, bud eller lantbrevbärare. Budröstning får ske enbart om väljaren på grund av sjukdom, rörelsehinder eller hög ålder är förhindrad att rösta i vanlig ordning. Som bud får användas vissa nära släktingar och vårdare.

Vid all form av röstning med valsedelsförsändelse skall väljaren först lägga valsedeln i ett s. k. innerkuvert och sedan i närvaro av ett vittne lägga innerkuvertet i ett s. k. ytterkuvert, som han därefter tillsluter. Väljaren och vittnet skall skriftligen intyga att det hela har gått rätt till. Vid röstning genom bud eller lantbrevbärare har även dessa motsvarande förpliktelser.

Maken, budet eller lantbrevbäraren ombesörjer därefter att valsedelsförsändelsen avlämnas. Det åligger valförrättare och röstmottagare att kontrollera bl. a. att försändelsen är iordningsställd på föreskrivet sätt. Om det vid ett val har förekommit avvikelser från den föreskrivna ordningen eller om någon verkat otillbörligt vid valet, t. ex. genom att hindra röstningen, kan valprövningsnämnden upphäva valet och förordna om omval i berörda valkretsar.

Reglerna om budröstning infördes år 1966. Bestämmelser om makeröstning fanns redan dessförinnan. Mot bakgrund av flera fall av valfusk vid 1979 års val ifrågasatte 1978 års vallagskommitté (se SOU 1980:45) om inte reglerna om budröstning borde skärpas. Kommittén stannade emellertid för att inte föreslå någon sådan skärpning. Samma ståndpunkt intogs under lagstiftningsfrågans fortsatta behandling (se prop. 1980/81:170 s. 63 och KU 1980/81:26 s. 26). Som grund för inställningen angavs bl. a. att publiciteten kring de fall som förekommit kunde antas leda till skärpt uppmärksamhet och kontroll när det gäller förfarandet vid röstning med valsedelsförsändelse. Konstitutionsutskottet såg för sin del möjligheten till budröstning som ett betydelsefullt led i strävandena att så långt möjligt bereda samtliga röstberättigade möjlighet att delta i valen.

Det ligger i sakens natur att en utvidgning av rösträtten till personer som i dag är omyndigförklarade kan leda till ett ökat utnyttjande av möjligheten till budröstning. Enbart denna omständighet torde dock inte ändra förutsättningarna för de överväganden som gjordes vid frågans tidigare behandling. Det har inte heller framkommit något annat skäl att nu ändra reglerna om röstning med valsedelsförsändelse.

Jag vill emellertid understryka vikten av att valförrättare och andra som medverkar vid röstning är uppmärksamma på risken för otillbörlig påverkan. Självfallet har även personalen på vårdinrättningar och inom socialtjänsten m. m. ett ansvar i detta avseende.

2.3 Godmansinstitutet

2.3.1 Tillämpningsområdet

Mitt förslag: Förordnande av god man skall kunna ske i samma situationer som i dag.

Förmynderskapsutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se betänkandet s. 171–172).

Prop. 1987/88:32

Remissinstanserna: Endast Sollentuna tingsrätt och Sveriges advokatsamfund är klart kritiska mot utredningens förslag i denna del. Tingsrätten föreslår att den typ av gode män som i dag förordnas med stöd av 18 kap. 3 § föräldrabalken utmönstras och att deras uppgifter förs över till i första hand kontaktpersoner enligt socialtjänst- och omsorgslagarna. Advokatsamfundet anser att hjälpbehovet i de nu avsedda fallen bör tillgodoses genom antingen förordnande av en förvaltare eller också anlitande av en fullmäktig e. d. Statens handikappråd och Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna framhåller å andra sidan att behovet av god man är särskilt stort för personer som är föremål för åtgärder enligt de nyss nämnda lagarna, bl. a. då det gäller att överklaga beslut om bistånd och omsorger.

Skälen för mitt förslag: God man kan för närvarande förordnas i en rad olika situationer. Bestämmelser härom finns framför allt i 18 kap. föräldrabalken. I 18 kap. 1 § behandlas det fallet att en förmyndare inte kan utöva sitt uppdrag på grund av sjukdom eller liknande, medan 18 kap. 2 § reglerar bl. a. situationer då en förmyndare och hans myndling har motstående intressen. Godmanskapet som alternativ till omyndigförklaring behandlas i 18 kap. 3 §, medan 18 kap. 4 § innehåller bestämmelser om bl. a. god man för bortavarande.

Att god man dessutom kan förordnas i mål om omyndigförklaring och i andra processuella sammanhang framgår av 10 kap. 11 § tredje stycket och 20 kap. 2 § första stycket föräldrabalken.

Även om omyndigförklaringsinstitutet avskaffas kan det finnas behov att förordna en god man i de speciella situationer som anges i 18 kap. 1, 2 och 4 §§ föräldrabalken. Dessa bestämmelser bör alltså i princip behållas sakligt oförändrade. Eftersom de delar av bestämmelserna som gäller omyndiga i fortsättningen bara kommer att avse underåriga behövs emellertid vissa kompletteringar. Jag återkommer till dessa frågor i specialmotiveringen.

Den nuvarande möjligheten att utse god man i mål om omyndigförklaring blir inte längre aktuell, om detta institut avskaffas. Däremot kan det övervägas att införa en motsvarande möjlighet till godmansförordnande när det uppkommer fråga om att utse förvaltare. Även detta spörsmål, liksom övriga fall av godmansförordnanden i processuella sammanhang, behandlas i specialmotiveringen.

Kvar står frågan om man bör behålla möjligheten att förordna god man i sådana fall som anges i 18 kap. 3 § föräldrabalken. Som nämnts används denna typ av godmansförordnanden bl. a. i sådana fall då en omyndigförklaring i och för sig kan övervägas men en sådan åtgärd framstår som onödigt ingripande gentemot den enskilde. Om omyndigförklaringsinstitutet avskaffas och ersätts med ett system som har mindre allvarliga verkningar, kan det hävdas att det inte längre finns behov av sådana godmanskap som avses i 18 kap. 3 §. Även intresset av att så långt möjligt förenkla lagstiftningen talar i denna riktning.

En ledande princip måste dock vara att den som behöver bistånd i ekonomiska eller personliga angelägenheter inte utsätts för mer ingripande åtgärder än nödvändigt. Även om det nya förvalterskapet ges en utform-

ning som har mindre allvarliga konsekvenser för den enskilde än en omyndigförklaring, innebär dock förslaget att den enskilde fråntas sin bestämmanderätt i sådana angelägenheter som omfattas av ett förvaltarförordnande. På det sättet kvarstår en viktig skillnad i förhållande till det nuvarande godmansinstitutet, som åtminstone formellt inte inverkar på den enskildes rättshandlingsförmåga.

Fråga är då om behovet av bistånd i de fall som nu avses i stället kan tillgodoses inom ramen för socialtjänst- och omsorgslagstiftningen. En hjälpbehövande kan med stöd av denna lagstiftning bl. a. få en kontaktperson utsedd. Kontaktpersonens uppgifter är dock huvudsakligen begränsade till att ge råd och hjälp i personliga angelägenheter. Det kan röra sig om att hjälpa den enskilde att bryta sig loss ur en olämplig miljö eller att underlätta för honom att ordna utbildning, söka arbete och skaffa bostad (jfr prop. 1979/80:1 s. 228). I rollen för en kontaktperson enligt omsorgslagen ingår att vara en medmänniska som kan ersätta eller komplettera kontakten med anhöriga men också att vara förespråkare för den psykiskt utvecklingsstörde i olika situationer. Han är dock inte att jämföras med ställföreträdare eller ombud i rättsligt hänseende (jfr prop. 1984/85:176 s. 60 f.).

Även om ansvaret att sörja för en hjälpbehövandes person i stor utsträckning har övergått på de organ som berörs av den nu behandlade lagstiftningen, faller flera av de uppgifter som i dag ankommer på gode män enligt 18 kap. 3 § föräldrabalken utanför denna reglering. Jag tänker då i första hand på biträde med rättsliga och ekonomiska angelägenheter men också på vissa funktioner inom det personliga området. Exempelvis bör kontakter med myndigheter så långt möjligt skötas av andra än kontaktpersoner (jfr utredningens betänkande s. 174).

Möjligheten att förordna god man enligt 18 kap. 3 § föräldrabalken har kommit att utnyttjas i stor utsträckning. Utredningens undersökningar visar att antalet gällande godmansförordnanden av detta slag uppgick till ca 20 000 vid utgången av år 1985. Enligt vad som framkommit synes denna ordning i de flesta fall fungera utan problem. En svaghet är visserligen, som tidigare har berörts, att den gode mannen och huvudmannen kan komma att ingå kolliderande rättshandlingar. I praktiken synes dock sådana kollisioner uppkomma förhållandevis sällan. Som jag skall återkomma till bör det också vara möjligt att genom justeringar av lagreglerna minska den berörda kollisionsrisken.

Jag anser mot denna bakgrund att man bör behålla möjligheten att förordna god man som ett för den enskilde mindre ingripande alternativ än förvaltarförordnande. I nästa avsnitt behandlar jag de närmare förutsättningarna för att förordna god man i detta fall.

2.3.2 Förutsättningar för att förordna god man i vissa fall

Mitt förslag: De grundläggande förutsättningarna för förordnande av god man för den som på grund av sjukdom o. d. har ett hjälpbehov behålls i stort sett oförändrade. Möjligheten att förordna god man utan samtycke från den enskilde inskränks dock.

Förmynderskapsutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag utom så till vida att utredningen inte föreslår någon inskränkning i möjligheten att förordna god man utan samtycke från den enskilde (se betänkandet s. 172–173).

Remissinstanserna: Utredningens förslag lämnas utan erinran av de flesta remissinstanserna. Sollentuna tingsrätt vill dock, som tidigare nämnts, att man avskaffar möjligheten att förordna god man vid sjukdom o. d. En remissinstans förordar att god man skall förordnas vid hjälpbehov av angivet slag, så snart det inte av särskilda skäl är obehövligt. Två överförmyndarnämnder vill inskränka möjligheten att förordna god man utan huvudmannens samtycke. Från ett håll föreslås att god man skall få förordnas vid sjukdom endast om denna är av övergående natur.

Skälen för mitt förslag: Grundförutsättningarna för att en god man skall förordnas enligt 18 kap. 3 § föräldrabalken är, som tidigare har nämnts, att någon behöver bistånd i vissa närmare angivna hänscenden på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande. Det kan vara fråga om såväl kroppslig som psykisk sjukdom, och det ställs inte upp något krav på att sjukdomen skall vara långvarig eller permanent. I sakens natur ligger dock att godmansförordnanden inte kommer i fråga vid alltför kortvariga sjukdomstillstånd.

Det har inte framkommit några skäl att ändra dessa grundförutsättningar.

Av 18 kap. 3 § föräldrabalken framgår vidare att förordnande i regel inte får ges utan samtycke av den för vilken god man skall förordnas. Undantag från detta krav får enligt bestämmelsen göras, om den enskildes tillstånd medför hinder mot att samtycke inhämtas eller annars särskilda skäl föreligger.

Kravet på den enskildes samtycke bör enligt min mening behållas som huvudregel. Undantag bör även i fortsättningen göras för det fallet att samtycke inte kan inhämtas på grund av den enskildes sinnestillstånd. Godmansinstitutet skulle annars få ett alltför snävt användningsområde.

Däremot kan ifrågasättas om det finns skäl att medge undantag från huvudregeln vid särskilda skäl av annat slag. I motiven till den nu gällande bestämmelsen (se prop. 1974:142 s. 122) anges att sådana särskilda skäl i första hand bör kunna föreligga, om den enskilde är part i rättegång och hans psykiska hälsa är sådan att han själv inte kan föra sin talan. God man kan då behöva utses för att man skall slippa avvisa den enskildes talan eller den talan som förs mot honom.

Utrymmet att i dessa situationer förordna god man utan den enskildes samtycke torde vara ytterligt begränsat. Det underströks också i förarbetena till bestämmelsen att möjligheten skulle utnyttjas restriktivt (se prop. 1972:142 s. 179). I fall där den enskilde motsätter sig förordnande av god man måste en sådan anses ha små möjligheter att på ett meningsfullt sätt biträda vederbörande i hans angelägenheter. Risken för kolliderande rättshandlingar är uppenbar. Möjligheten att förordna god man utan samtycke av den enskilde bör därför inskränkas till fall då dennes sinnestillstånd utgör hinder mot att inhämta hans mening. I situationer där han vägrar att ge sitt samtycke, kan det i stället finnas anledning att överväga möjligheten av att förordna en förvaltare.

Mitt förslag: En god man som förordnas för den som på grund av sjukdom o. d. behöver hjälp att sköta sina personliga eller ekonomiska angelägenheter skall ha i princip samma uppgifter som enligt gällande rätt. Om förhållandena ändras sedan den gode mannen har förordnats, skall domstol kunna anpassa uppdragets omfattning till de ändrade förhållandena.

Förmynderskapsutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se betänkandet s. 173–175).

Remissinstanserna: Utredningens förslag lämnas utan erinran av de flesta remissinstanserna. Några anser dock att uppgifterna för den gode mannen bör preciseras bättre i de enskilda fallen.

Skälen för mitt förslag: Av gällande rätt framgår att en god man kan förordnas för att bevaka någons rätt, förvalta någons egendom eller sörja för någons person. Genom förordnandet anges alltså ramen för den gode mannens behörighet.

Förmynderskapsutredningen har konstaterat att tingsrätterna i de allra flesta fall vid förordnandet av god man inte närmare anger vilken av de tre biståndsformerna som förordnandet avser. Om ej annat sägs, får uppdraget anses omfatta alla tre uppgifterna.

Jag har redan berört den utveckling som skett inom socialtjänst- och omsorgslagstiftningen. Den utvecklingen torde inte nämnvärt inverka på behovet av att förordna god man för att bevaka någons rätt eller förvalta någons egendom. Däremot vill jag uppehålla mig något vid frågan om god man i framtiden bör kunna förordnas för att sörja för någons person.

Har någon fått en kontaktperson enligt socialtjänst- eller omsorgslagen eller blivit intagen för vård på en institution e. d., blir behovet av personlig omvårdnad i stör utsträckning tillgodosett. Flera skäl talar ändå för att även i fortsättningen låta de gode männen ha ett ansvar för huvudmannens person. Det är svårt att dra en skarp gräns mellan sådant bistånd som gäller ekonomiska eller rättsliga angelägenheter och hjälp i mera personliga frågor. Även om den gode mannens huvudsakliga uppgift skulle vara att syssla med egendomsförvaltning, innebär det inte att han enbart skall se till att egendomen behåller eller ökar sitt värde. Det är också en viktig uppgift för den gode mannen att se till att huvudmannens medel används till dennes nytta. Bl. a. med hänsyn härtill måste den gode mannen ha god kännedom om huvudmannens personliga förhållanden.

Som jag tidigare varit inne på är inte heller avsikten med socialtjänst- och omsorgslagstiftningen att en kontaktperson skall få sådana uppgifter att han helt kan överta de nuvarande gode männens funktioner på det personliga området. Det kan tilläggas att den berörda lagstiftningen ännu inte har hunnit verka så lång tid och att erfarenheterna av institutet kontaktperson därför är begränsade.

Det sagda leder enligt min mening till att gode män även i fortsättningen bör kunna förordnas att sörja för huvudmannens person. Även om den

gode mannen inte uttryckligen har fått ett sådant uppdrag, måste han hålla sig informerad om huvudmannens personliga förhållanden. Av uppdraget följer också i många fall att den gode mannen skall bevaka huvudmannens personliga intressen. Självklart blir dock den gode mannens ansvar i detta hänseende mindre, om huvudmannen exempelvis har anhöriga som hjälper honom. Har en kontaktperson förordnats, bör den gode mannen samråda med denne, så att bl. a. dubbelarbete så långt möjligt undviks.

Jag vill understryka det angelägna i att domstolarna så långt möjligt preciserar den gode mannens uppgifter, så att uppdraget inte blir mer omfattande än som är motiverat. I detta sammanhang kan nämnas att ett uppdrag att förvalta viss egendom torde innefatta att bevaka huvudmannens rätt inför domstol och andra myndigheter i angelägenheter som rör egendomen.

Skulle det i efterhand uppkomma behov av att antingen utvidga eller inskränka ett godmansuppdrag, bör rätten kunna ompröva uppdragets omfattning. Som tidigare berörts kan det också i vissa situationer bli aktuellt att ersätta ett godmanskap med ett förvalterskap.

2.3.4 Gode mannens behörighet och förhållandet till tredje man

Mitt förslag: Den gode mannen får företräda huvudmannen inom ramen för sitt förordnande, om han har huvudmannens samtycke till rättshandlingen. Samtycke krävs dock inte, om huvudmannens sinestillstånd hindrar att samtycke lämnas eller hans mening av annan orsak inte kan inhämtas. Vid rättshandlingar som hör till den dagliga hushållningen får tredje man utgå från att samtycke finns, om inte huvudmannen dessförinnan har gett uttryck för annat. Om den gode mannen överskrider sin behörighet, är rättshandlingen inte bindande för huvudmannen. Den gode mannen har då ett i huvudsak strikt skadeståndsansvar gentemot tredje man.

Förmynderskapsutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag med den skillnaden att utredningen vill att den gode mannen vid behörighetsöverskridande skall ha ett i alla situationer strikt skadeståndsansvar gentemot tredje man (se betänkandet s. 175–178).

Remissinstanserna: Ett stort antal remissinstanser avstyrker eller förutsätter svårigheter med en regel som innebär att bristande samtycke från huvudmannens sida kan leda till att rättshandlingar, som i och för sig faller inom ramen för gode mannens förordnande, inte blir bindande för huvudmannen. Andra remissinstanser ställer sig positiva till en sådan regel. Från flera håll riktas kritik mot förslaget om strikt skadeståndsansvar för den gode mannen. Kammarrätten i Sundsvall, som vill ha kvar omyndigförklaringsinstitutet, föreslår att rätten vid behov skall kunna ge den gode mannen ensam behörighet i olika angelägenheter.

Skälen för mitt förslag: Genom godmansförordnandet anges ramen för den gode mannens behörighet. Går han utanför denna, blir rättshandlingen enligt gällande rätt inte bindande för huvudmannen. Frågan är emellertid

vilken rätt han har att inom denna ram fatta bindande beslut för huvudmannens räkning. På den punkten innehåller 18 kap. föräldrabalken inte några särskilda bestämmelser utöver en allmän hänvisning till reglerna om förmyndare, bl. a. reglerna om förmyndarnas förmögenhetsförvaltning. Det innebär att den gode mannen i vissa situationer är skyldig att inhämta överförmyndarens tillstånd innan han kan vidta en ekonomisk disposition för huvudmannens räkning. I stor utsträckning kan emellertid den gode mannen handla helt självständigt. Han har ingen formell skyldighet att inhämta samtycke från sin huvudman och kan t. o. m. företa handlingar som strider mot huvudmannens önskemål, trots att denne formellt har kvar sin rättsliga handlingsförmåga.

Denna ordning har kritiserats av bl. a. justitieombudsmannen (JO). Enligt JO har det förekommit fall, bl. a. i samband med avyttring av egendom, då den gode mannen på ett oacceptabelt sätt har handlat i strid med huvudmannens önskemål. De befogenheter som ett godmansförordnande ger måste enligt JO brukas med beaktande av att den gode mannen principiellt är att uppfatta som ett biträde åt huvudmannen (se JO:s ämbetsberättelse 1986/87 s. 52–54).

Nära samband med frågan om den gode mannens behörighet har det tidigare berörda problemet med kolliderande rättshandlingar. Skulle sådana företas av den gode mannen och huvudmannen, torde deras rättsverkningar bedömas som om de båda företagits av huvudmannen. Risken för sådana kollisioner har från olika håll framhållits som den största svagheten med det nuvarande godmansinstitutet. I de flesta fall synes svårigheterna ha kunnat avhjälpas på ett smidigt och informellt sätt, t. ex. genom byte av god man, medan erfarenheterna i några fall är mera negativa. Det har förekommit fall då problemen har blivit så stora att en omyndigförklaring har fått tillgripas. Detta är också den utväg som anvisas i förarbetena till 1974 års lagstiftning (se prop. 1974:142 s. 122).

Situationen är enligt min mening sådan att den gode mannens behörighet och förhållandet till tredje man bör preciseras närmare. Vägledande bör därvid vara att en god man principiellt bör ses som ett biträde åt huvudmannen. Med ett annat synsätt försvinner till stor del skillnaden mellan en god man och en förmyndare. Även gränslinjen mellan godmansinstitutet och det nya förvaltarekapsinstitutet suddas ut, om den gode mannen ges en alltför självständig ställning.

Det sagda leder till att den gode mannen bör vara skyldig inte bara att så långt möjligt samråda med sin huvudman utan i princip också att inhämta huvudmannens samtycke till de rättshandlingar som han vill företa för dennes räkning. Undantag från denna regel måste rimligtvis gälla i fall då huvudmannens sinnestillstånd e. d. hindrar att samtycke lämnas. Om den gode mannen har ingått en rättshandling utan huvudmannens samtycke trots att samtycke i och för sig har kunnat inhämtas, bör principen vara att rättshandlingen inte blir bindande för huvudmannen. På det sättet får den gode mannen i viss utsträckning samma ställning som en fullmäktig.

I likhet med vad som gäller i fullmaktsfallen bör även en rättshandling som den gode mannen har företagit på huvudmannens vägnar utanför uppdragets ram vara ogiltig.

En regel om att den gode mannen i princip måste handla med huvudmannens samtycke innebär inte bara att den gode mannens egentliga ställning som biträde åt huvudmannen markeras. En fördel med en sådan regel är också att problemet med kolliderande rättshandlingar minskar. Om huvudmannen har lämnat sitt samtycke till en åtgärd som den gode mannen vill företa, får det förutsättas att huvudmannen i allmänhet avhåller sig från att i efterhand handla i strid mot åtgärden.

Helt kan dock risken för kolliderande rättshandlingar inte elimineras. Skulle huvudmannen och den gode mannen ge uttryck för olika uppfattning hur man skall förfara i en viss fråga, bör principen vara att huvudmannens uppfattning blir avgörande. Detta följer av att godmansförordnanden formellt inte inverkar på huvudmannens rättsliga ställning. Endast om huvudmannen med stöd av lagen (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet kan fränkännas rätts-handlingsförmåga eller någon annan ogiltighetsgrund föreligger, bör hans åtgärder sakna betydelse.

Om huvudmannen handlar i strid mot en rättshandling som den gode mannen har företagit med vederbörligt samtycke, bör i regel båda rättshandlingarna bedömas som om de hade företagits av huvudmannen. Den gode mannens rättshandling bör alltså inte utan vidare ges företräde framför huvudmannens. Även i detta fall får naturligtvis undantag göras för det fallet att huvudmannen saknar rättshandlingsförmåga e. d.

Liksom för närvarande torde fall kunna inträffa då de praktiska problemen med kolliderande rättshandlingar blir så stora att godmanskapet inte längre kan bestå. Detta kan utgöra en anledning att i stället för god man använda det nya förvaltarskapsinstitutet.

Kravet på samtycke från huvudmannen kan självfallet ibland vara betungande för den gode mannen. Betydelsen härav bör dock inte överdrivas. Det är ingenting som hindrar att huvudmannen lämnar ett generellt samtycke till de rättshandlingar som den gode mannen vill företa. Samtycke bör också kunna lämnas i efterhand. I enlighet med allmänna principer bör vidare i vissa fall ett tyst samtycke kunna anses föreligga.

Även för tredje man kan svårigheter uppkomma med en regel om att gode mannen i princip måste ha huvudmannens samtycke. Vid oenighet mellan tredje man och huvudmannen i frågan om denne har samtyckt till en rättshandling som den gode mannen har företagit, torde bevisbördan för detta åvila tredje man. Innan denne ingår en rättshandling med den gode mannen bör han därför kontrollera antingen att huvudmannen har lämnat sitt samtycke eller att omständigheterna är sådana att samtycke inte har kunnat inhämtas. Är det fråga om en mera betydelsefull rättshandling är det naturligt att en sådan kontroll görs. Kontrollen kan emellertid bli betungande när det rör sig om en rättshandling av mera vardaglig natur. I sådana fall torde tredje man visserligen ibland kunna utgå från att i varje fall tyst samtycke föreligger. Skäl talar emellertid för att man av hänsyn till tredje man inför en särskild presumptionsregel som minskar kravet på kontroll. Regeln kan lämpligen anges omfatta rättshandlingar som sedvanligen företas för den dagliga hushållningen.

En regel om att den gode mannen bara får handla med huvudmannens

samtycke bör således kompletteras med en bestämmelse om att, när den gode mannen inom uppdragets ram ingår en rättshandling som sedvanligen företas för den dagliga hushållningen, huvudmannens samtycke skall anses föreligga och rättshandlingen därmed bli bindande för huvudmannen, såvida denne inte i förväg har gett uttryck för något annat till tredje man. Jag återkommer i specialmotiveringen till den närmare innebörden av denna bestämmelse.

Skulle en rättshandling bli ogiltig på grund av att den gode mannen har handlat utanför sitt uppdrag eller utan samtycke från huvudmannen, bör den gode mannen ha ett skadeståndsansvar gentemot godtroende tredje man. Detta skadeståndsansvar bör utformas efter förebild av reglerna om motsvarande skadeståndsskyldighet för fullmaktshavare i 25 § avtalslagen. Huvudmannens samtycke till den gode mannen att företa en rättshandling torde nämligen ofta innefatta fullmakt för denne att företa handlingen.

Av det sagda följer att den gode mannen gentemot godtroende tredje man bör ha ett strikt skadeståndsansvar, med undantag för sådana fall då rättshandlingen inte blir bindande för huvudmannen till följd av någon särskild omständighet som den gode mannen inte kände till och som tredje man inte heller rimligen kunde förutsätta att den gode mannen skulle känna till. Exempel på en sådan särskild omständighet kan vara att ett skriftligt samtycke av huvudmannen visar sig vara förfalskat utan att bära spår därav.

Den gode mannen kan naturligtvis befinna sig i den situationen att han inte är helt säker på om han har huvudmannens samtycke till en viss rättshandling eller om huvudmannens sinnestillstånd är sådant att rättshandlingar som den gode mannen företar blir bindande utan huvudmannens samtycke. Om den gode mannen i den situationen underrättar tredje man om sina farhågor innan han företar rättshandlingen, bör tredje man inte senare kunna åberopa att han har varit i god tro. Skulle en under sådana omständigheter företagen rättshandling fränkännas giltighet på grund av bristande samtycke från huvudmannens sida, bör tredje man alltså inte ha rätt till skadestånd av den gode mannen.

Om den gode mannen har företagit en rättshandling med vederbörligt samtycke och huvudmannen sedan handlar på ett sätt som upphäver verkningarna av denna rättshandling, bör den gode mannen naturligtvis inte ha något ansvar gentemot tredje man för att den första rättshandlingen blir verkningslös.

Ersättningen vid fall av skadeståndsskyldighet bör motsvara det s. k. positiva kontraktsintresset, dvs. tredje man bör ha rätt till skadestånd som motsvarar vad han skulle ha erhållit om avtalet hade blivit bindande. Även utebliven vinst bör alltså vara ersättningsgill.

Den omständigheten att den för vilken god man utses behåller sin rättsliga handlingsförmåga och att rättshandlingar som han ingår i princip blir bindande för honom medför att tredje man inte torde ha så stort intresse av att uppgifter om godmansförordnanden ges en mera allmän spridning. Situationen är alltså här en annan än när det gäller en omyndigförklaring eller ett förvaltarskap.

Detta innebär att domstolarna inte bör vara skyldiga att kungöra god-

mansförordnanden. Inte heller kan det anses påkallat att införa en central registrering av dessa beslut.

Prop. 1987/88:32

Skulle tredje man ha ett intresse av att veta om en person har en god man, bör han liksom hittills kunna kontrollera saken hos överförmyndaren eller tingsrätten. För att underlätta denna kontroll bör det införas föreskrifter som medför att sådana godmansförordnanden som avses i nuvarande 18 kap. 3 § föräldrabalken normalt är inskrivna vid den tingsrätt inom vars område huvudmannen bor.

2.4 Förvaltarskap

2.4.1 Allmänna förutsättningar för ett förvaltarförordnande

Mitt förslag: Om någon på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller liknande förhållande behöver hjälp med sina ekonomiska eller personliga angelägenheter, skall domstol kunna förordna en förvaltare för honom eller henne. En förutsättning är dock att hjälpbehovet inte kan tillgodoses genom förordnande av god man eller på något annat mindre ingripande sätt.

Förmyndarskapsutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se betänkandet s. 180–181).

Remissinstanserna: Huvuddelen av remissinstanserna tillstyrker utredningens förslag eller lämnar det utan erinran. Malmö tingsrätt anser att förutsättningarna i fråga om huvudmannens hälsotillstånd bör vara desamma som vid omyndigförklaring enligt gällande ordning. En annan remissinstans anser att man, om hjälpbehovet är permanent, skall förordna förvaltare även i fall där man i dag utser god man. Från ytterligare ett håll framförs att hjälpbehovet bör tillgodoses genom förordnande av förvaltare – och inte god man – i de fall då huvudmannen på grund av sitt hälsotillstånd helt saknar förmåga att samtycka till ett godmansförordnande. Några remissinstanser menar att förvaltare bör kunna förordnas utan att det först provas om det är tillräckligt med god man. Ett par andra understryker å sin sida vikten av att förvaltare inte förordnas i fall då hjälpbehovet kan tillgodoses på ett mindre ingripande sätt.

Skälen för mitt förslag: Som jag redan har varit inne på i avsnitt 2.1 bör ett nytt rättsinstitut, förvaltarskap, införas för att tillgodose det hjälp- och skyddsbehov som kan föreligga hos framför allt sådana personer som omyndigförklaras i dag. Den viktigaste skillnaden mellan ett sådant förvaltarskap och ett godmanskap blir att huvudmannen helt eller delvis förlorar sin rättshandlingsförmåga i det förra men inte i det senare fallet.

En viktig princip är emellertid att den enskilde inte skall fråntas sin rättshandlingsförmåga i vidare utsträckning än som är befogat i det enskilda fallet. I förvaltarskapets konstruktion ligger att det skall vara flexibelt och anpassas till den enskildes behov i varje särskilt fall. En annan följd av den sålunda fastslagna principen är att det innan ett förvaltarförordnande tillgrips först måste undersökas om det inte är tillräckligt att en god man

förordnas. Ett förvaltarförordnande bör följaktligen inte komma i fråga i fall där den enskilde visserligen saknar förmåga att sköta sina angelägenheter men där det inte föreligger någon risk att han vidtar några dispositioner till skada för sig själv. Förvaltarskapen bör alltså ses som ett komplement till godmanskapen. Det bör också stå klart att den enskildes hjälpbehov inte kan tillgodoses på något annat, mindre ingripande sätt, t. ex. genom någon anhörig eller en fullmäktig.

När det gäller huvudmannens hälsotillstånd bör förutsättningarna enligt min mening vara desamma som vid förordnande av god man enligt nuvarande 18 kap. 3 § föräldrabalken. Därav följer att det inte bara är psykiska svaghetstillstånd, som nu vid omyndigförklaring, som bör kunna beaktas. Lika litet som vid förordnande av god man bör något krav uppställas på att huvudmannens tillstånd är permanent. I praktiken torde det dock sällan bli aktuellt att förordna en förvaltare för den som endast är kortvarigt sjuk.

Till dem vars psykiska svaghetstillstånd kan motivera ett förvaltarförordnande hör framför allt vuxna psykiskt utvecklingsstörda, personer med åldersbetingade psykiska störningar och sådana som lider av vissa psykiska sjukdomar, bl. a. manodepressiva. Inte minst beträffande den senast nämnda gruppen har det visat sig svårt att få ett godmanssystem att fungera, eftersom den sjuke under en manisk period inte sällan företar rättshandlingar som kolliderar med den gode mannens åtgärder. Den sjukas handlingar kan visserligen ibland ogiltigförklaras med stöd av 1924 års lag. Detta är dock i många fall en opraktisk utväg. I stället har i en del fall omyndigförklaring fått tillgripas, något som från andra synpunkter har framstått som alltför långtgående. Med ett förvaltarförordnande uppkommer inte dessa problem.

Ett förvaltarförordnande kan också behövas för den som på grund av allvarligt alkohol- eller narkotikamissbruk har ett hjälpbehov. Särskilt när det gäller gruppen narkotikamissbrukare kan det ibland vara ett verksamt medel att förhindra att missbrukaren förlösar sin egendom för att finansiera sitt narkotikabruk. Bl. a. sådana missbruksfall torde kunna betecknas som med sjukdom liknande förhållanden.

2.4.2 Förvaltarskapets omfattning m. m.

Mitt förslag: En förvaltare skall kunna förordnas för att bevaka någons rätt, förvalta någons egendom eller sörja för någons person. Uppdraget skall anpassas till behovet i det enskilda fallet. Vissa angelägenheter får omfattas av uppdraget endast om det finns särskilda skäl. Uppgiften att närmare avgränsa uppdraget skall kunna delegeras till överförmyndaren. Rätten skall i efterhand kunna anpassa förvaltarskapet till ändrade förhållanden.

Förmyndarskapsutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta tillstyrker utredningens förslag eller lämnar

det utan erinran. En remissinstans vill dock att uppgiften att sörja för huvudmannens person hålls utanför förvaltarens åligganden. Från ett par håll förutses vidare svårigheter för tredje man att avgöra vad som omfattas av ett begränsat förvaltarförordnande. Enligt en remissinstans skulle den föreslagna delegationsmöjligheten försvåra möjligheten att få vetskap om inskränkningarna i den enskildes rättshandlingsförmåga. Två överförmyndarnämnder anser att även överförmyndaren skall få ompröva omfattningen av ett förvaltarskap.

Skälen för mitt förslag: Som jag tidigare nämnt är det väsentligt att förvaltarskapet, när en förvaltare utses, får en omfattning som motsvarar den enskildes behov av bistånd i varje särskilt fall. Förvaltarskapet bör också i efterhand på ett smidigt sätt kunna anpassas till ändrade förhållanden.

I fråga om en förvaltares huvudfunktioner bör samma regler gälla som beträffande gode män. En förvaltare bör alltså kunna utses för att förvalta någons egendom. Kravet på att förvaltarskapet skall anpassas till behovet i det särskilda fallet medför emellertid att uppdraget kan behöva anges mera detaljerat. Ett förvaltarskap bör t. ex. kunna begränsas till att avse förvaltningen av viss egendom, såsom en fastighet, eller handhavandet av huvudmannens pensionstillgångar. Förvaltaren bör också kunna få i uppdrag att företräda huvudmannen vid ingående av kreditköpsavtal o. d. En ytterligare avgränsning bör kunna göras när det gäller egendomens storlek. Det bör sålunda inte alltid vara nödvändigt att huvudmannens hela pension e. d. ställs under förvaltning, utan huvudmannen bör kunna ges rätt att själv disponera över en del. Ett liknande system praktiseras för övrigt redan nu i vissa fall beträffande dem som har omyndigförklarats.

Huvudprincipen bör vara att det är domstolen som bestämmer förvaltaruppdragets omfattning, både vid det ursprungliga förordnandet och vid senare omprövningar. För att man skall uppnå den önskvärda flexibiliteten och för att domstolen inte skall alltför mycket belastas med en detaljreglering bör domstolen emellertid kunna överlåta åt överförmyndaren att lämna närmare föreskrifter beträffande omfattningen av ett förvaltaruppdrag, t. ex. beträffande vilka beloppsgränser som skall gälla. Vid ändrade förhållanden, t. ex. att i fallet med pensionen denna höjs, kan då överförmyndaren inom ramen för delegationsbeslutet anpassa omfattningen av uppdraget till den nya situationen.

Liksom när det är fråga om omyndigförklarade bör huvudmannen i princip ha rätt att själv ingå arbetsavtal och att disponera över sin arbetsinkomst, liksom över sådan egendom som han eller hon har fått genom gåva eller testamente med villkor att den skall vara undantagen från särskild förvaltning. Dessa angelägenheter bör få omfattas av förvaltaruppdraget endast om det finns särskilda skäl, t. ex. en påtaglig risk att egendomen kommer att användas på ett sätt som skadar huvudmannen. Den bedömningen kan göras antingen i samband med det ursprungliga förvaltarförordnandet eller vid en senare omprövning av detta.

Även om ett förvaltarskap i första hand torde komma att avse en rent ekonomisk förvaltning, bör en förvaltare liksom en god man också kunna få i uppdrag att företräda huvudmannen i angelägenheter av rättslig art. En

förvaltare bör exempelvis kunna förordnas att företräda huvudmannen inför domstolar och andra myndigheter. Ett fall som jag tidigare har berört är när den enskilde är i sådant psykiskt tillstånd att han saknar förmåga att själv föra sin talan i en process och dessutom motsätter sig ett godmansförordnande. Även i t. ex. ärenden om rätt till bidrag eller till vård eller omsorg enligt sociallagstiftningen kan den typen av förvaltarförordnande bli aktuell.

På samma sätt som när det gäller gode män bör en förvaltare vidare kunna få i uppdrag att sörja för huvudmannens person. Även om förvaltare inte uttryckligen har fått en sådan uppgift, måste han hålla sig informerad om huvudmannens personliga förhållanden. Skall förvaltaren syssla med egendomsförvaltning, bör han vara skyldig att se till att medlen i skälighetsomfattning används till huvudmannens nytta.

När det i övrigt gäller den personliga intressebevakningen bör samma principer gälla som för en god man (se avsnitt 2.3.3). Har huvudmannen fått en kontaktperson enligt socialtjänst- eller omsorgslagen, bör förvaltaren givetvis samråda med denne, liksom med anhöriga och andra som har att bevaka huvudmannens personliga intressen.

Domstolen bör vara skyldig att ompröva omfattningen av ett förvalterskap så snart det finns anledning till det. Det kan t. ex. vara fråga om att ge den enskilde rätt att i större omfattning än tidigare disponera över pensionsmedel. En omprövning kan också leda till att uppdraget utvidgas till att avse flera angelägenheter. Självfallet skall en förvaltare liksom en god man entledigas så snart han inte längre behövs, t. ex. därför att huvudmannens hälsotillstånd har förbättrats.

I föräldrabalken finns regler om förmyndares och gode mäns förvaltning och redovisningsskyldighet, om tillsyn över förmynderskap och godmanskap samt om inskrivning av sådana. Detta regelsystem bör med vissa justeringar tillämpas även när det gäller förvalterskap. Den närmare utformningen av bestämmelserna behandlas i specialmotiveringen.

2.4.3 Förvaltarens behörighet och förhållandet till tredje man

Mitt förslag: Förvaltaren har ensam rådighet i de angelägenheter som omfattas av uppdraget. Med förvaltarens samtycke får dock huvudmannen själv företa rättshandlingar i sådana angelägenheter. Om förvaltaren handlar utanför uppdraget blir rättshandlingen inte bindande för huvudmannen. Förvaltaren är då skadeståndsskyldig mot godtroende tredje man.

Förmynderskapsutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se betänkandet s. 182–184).

Remissinstanserna: Utredningens förslag har i denna del lämnats utan erinran. En remissinstans vill dock att förvaltarens samtycke till huvudmannen att företa rättshandlingar skall vara skriftligt.

Skälen för mitt förslag: Som jag redan har varit inne på (se avsnitt 2.1) är

tanken bakom förvaltarinstitutet att förvaltaren inom ramen för sitt uppdrag ensam skall ha behörighet att ingå avtal och andra rättshandlingar för huvudmannens räkning. Det bör dock finnas möjlighet för förvaltaren att lämna samtycke till att huvudmannen själv ingår en sådan rättshandling. Vid oenighet i frågan huruvida samtycke har lämnats torde bevisbördan för att så är fallet åvila tredje man. Det kan inte anses påkallat att uppställa några särskilda formkrav när det gäller ett sådant samtycke.

Det kan inträffa att huvudmannen ingår en rättshandling utan förvaltarens samtycke på ett område där denne har ensamrådighet. Situationen är fullt jämförbar med det fallet att en omyndigförklarad person förfar på motsvarande sätt. Nu gällande regler om verkningarna av ett sådant förfarande bör kunna överföras till det nya systemet med förvaltarskap. Reglerna överensstämmer för övrigt med motsvarande bestämmelser om underåriga (se 9 kap. 6 och 7 §§ föräldrabalken). Principen bör alltså vara att rättshandlingen inte blir bindande, såvida inte förvaltaren har godkänt den. Blir avtalet inte bindande, skall vardera parten återlämna vad han har mottagit eller, om det inte kan ske, utge ersättning för det mottagnas värde. Den som har förvaltare skall dock inte behöva utge sådan ersättning i vidare mån än det som han mottagit har använts till skäligt underhåll eller på annat sätt har medfört nytta för honom. De nu beskrivna konsekvenserna av avtalets ogiltighet överensstämmer med regleringen i lagen (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet.

Om en förvaltare har överskridit sin behörighet och handlat utanför förvaltaruppdraget, bör regeln – på samma sätt som tidigare har förordats beträffande godmanskap – vara att rättshandlingen inte är gällande mot huvudmannen. I det fallet bör förvaltaren ha ett strikt skadeståndsansvar gentemot godtroende tredje man. De skäl att inskränka skadeståndsskyldigheten beträffande gode män som tidigare har angetts kan inte anses föreligga när det gäller förvaltare. Ersättningen vid fall av skadeståndsskyldighet bör motsvara det s. k. positiva kontraktsintresset.

Eftersom rättshandlingar som huvudmannen själv ingår på ett område som omfattas av ett förvaltaruppdrag i princip inte blir bindande, är det angeläget att tredje man har möjlighet att få kännedom om såväl förvaltarförordnanden som den huvudsakliga omfattningen av ett förordnande. Liksom när det i dag gäller omyndigförklaringar bör rätten vara skyldig att kungöra beslut om anordnande av förvaltarskap i Post- och Inrikes Tidningar. Även beslut om upphörande av förvaltarskap bör kungöras. Det närmare innehållet i kungörelserna kommer att beröras i specialmotive-ringen.

Förmynderskapsutredningen har ingående behandlat frågan i vad mån förvaltarförordnanden bör registreras centralt (se betänkandet s. 182–184). I dag registreras en uppgift om omyndigförklaring i folkbokföringen. Enligt utredningens åsikt talar övervägande skäl mot en motsvarande registrering av förvaltarförordnanden. Däremot anser utredningen att det kan vara lämpligt att låta uppgifter om förvaltarskap föras in i register av mera speciell karaktär, t. ex. inskrivningsmyndigheternas register. Ett flertal remissinstanser förespråkar en central registrering av förvaltarförordnanden. Några delar dock utredningens uppfattning i frågan.

Det kan ifrågasättas om tredje mans behov av en central registrering är så stort. Integritetshänsyn talar också starkt emot att en central registrering införs. En central registrering skulle vidare innebära ett avsevärt arbete för berörda myndigheter, bl. a. med hänsyn till att förvaltarförordnandena inte sällan torde bli detaljerade och dessutom kan komma att ändras vid upprepade tillfällen. Jag anser därför i likhet med utredningen att något centralt register inte bör införas. Det kan däremot övervägas att låta uppgifter om förvaltarskap föras in i register av mera speciell karaktär, t. ex. inskrivningsmyndigheternas register. Det ankommer på regeringen att utfärda föreskrifter om det.

Det sagda innebär inte att tredje man kommer att sakna möjlighet att få veta huruvida motpartens egendom står under förvaltning. Tredje man kan få visshet genom att höra sig för hos överförmyndaren eller tingsrätten. För att tredje man inte skall behöva vända sig till flera tingsrätter bör det, på samma sätt som jag har förordat beträffande sådana godmanskap som avses i nuvarande 18 kap. 3 § föräldrabalken, införas föreskrifter som medför att ett förvaltarskap i princip är inskrivet vid den tingsrätt inom vars område huvudmannen bor.

2.5 Processuella frågor m. m.

2.5.1 Handläggningsformen

Mitt förslag: Frågor om godmanskap och förvaltarskap skall handläggas som domstolsärenden. I ärenden om anordnande eller upphörande av förvaltarskap skall nämnd delta i tingsrättens avgöranden. Detsamma gäller i andra ärenden som rör förvaltarskap eller godmanskap, om de är tvistiga. I övrigt är tingsrätten domför med en ensamdomare.

Förmynderskapsutredningens förslag: Överensstämmer med mitt förslag (se betänkandet s. 185).

Remissinstanserna: En remissinstans anser att frågor om anordnande eller upphörande av förvaltarskap skall handläggas som mål och att tingsrätten i icke tvistiga mål av detta slag skall vara domför med ensamdomare. En annan remissinstans vill att nämnd skall delta i ärenden om omprövning av förvaltarskapets omfattning även när de inte är tvistiga. I övrigt har utredningens förslag i denna del tillstyrkts eller lämnats utan erinran.

Skälen för mitt förslag: Enligt gällande bestämmelser handläggs frågor om omyndigförklaring eller hävande av omyndigförklaring som mål, medan andra frågor om förmynderskap och godmanskap handläggs som ärenden.

Jag ser det som en fördel om samma handläggningsform tillämpas när det gäller frågor om förvaltarskap och frågor om godmanskap. Om det t. ex. vid prövningen av en ansökan om förordnande av förvaltare visar sig tillräckligt att en god man utses, kan rätten då inom ramen för det inleda förfarandet meddela ett godmansförordnande.

Om samma handläggningsform skall användas, framstår det som mest naturligt att tillämpa ärendelagens handläggningsregler. Frågor om förvaltare och godmanskap bör alltså handläggas som domstolsärenden.

Frågor om anordnande och upphörande av förvaltare är så pass ingripande för den enskilde att nämnd alltid bör delta i avgörandet. Enligt gällande bestämmelser skall nämnd ingå i rätten även i andra fall, om ärendet är tvistigt. Den ordningen bör bestå. I övrigt bör rätten vara domför med en lagfaren domare.

2.5.2 Initiativrätten i ärenden om godmanskap och förvaltare

Mitt förslag: I ärenden om anordnande, omprövning eller upphörande av godmanskap eller förvaltare får ansökan göras av överförmyndaren, förmyndare, den enskilde, om han fyllt sexton år, samt den enskildes make och närmaste släktingar. Detsamma gäller i ärenden om entledigande av god man eller förvaltare. Frågor om upphörande och omprövning samt om entledigande får också väckas av den gode mannen eller förvaltaren. En god man som förordnas när hjälpbehovet beror på sjukdom o. d. får ansöka om förordnande av förvaltare. Domstolen får också självmant ta upp alla dessa frågor.

Förmyndarskapsutredningens förslag: Saknar motsvarighet till bestämmelserna rörande generell möjlighet för rätten att självmant ta upp frågor om anordnande av godmanskap och förvaltare samt rörande god mans och förvaltares rätt att begära omprövning av uppdragets omfattning. Överensstämmer i övrigt i allt väsentligt med mitt förslag (se betänkandet s. 179 och 185).

Remissinstanserna: Ett par remissinstanser anser att frågor om anordnande av godmanskap och förvaltare skall kunna tas upp självmant av rätten. Från ett håll ifrågasätts om närmaste släktingar skall få ansöka om förvaltarförordnande.

Skälen för mitt förslag: När det gäller kretsen av ansökningsberättigade kan de nuvarande bestämmelserna om omyndigförklaring utgöra en lämplig utgångspunkt. Enligt dessa är den som ansökningen avser, make, närmaste släktingar, överförmyndaren och förmyndare behöriga att göra ansökan om omyndigförklaring (se 10 kap. 10 § föräldrabalken). Hävande av omyndigförklaring kan begäras av den omyndige, hans förmyndare och överförmyndaren. Dessa personer bör i fortsättningen ha rätt att ansöka om god man eller förvaltare eller att begära att uppdraget omprövas eller upphör.

En god man eller förvaltare har i regel goda möjligheter att fortlöpande bilda sig en uppfattning om huvudmannens hjälpbehov. Det är därför lämpligt att även gode män och förvaltare ges möjlighet att hos rätten ansöka om omprövning av uppdragets omfattning.

Det kan förekomma situationer då ett behov av god man eller förvaltare blir känt för rätten utan att någon ansökan därom har gjorts. En sådan

situation är att det i en pågående rättegång visar sig att förvaltare behöver förordnas för någondera parten. Rätten bör därför ha möjlighet att själv ta initiativ i frågor av detta slag. Även när det gäller omprövning och upphörande av godmanskap eller förvaltarskap bör rätten ha motsvarande möjlighet, liksom i frågor om entledigande av god man eller förvaltare.

2.5.3 Utredningen i ärenden om förordnande av god man eller förvaltare

Mitt förslag: Den enskilde skall beredas tillfälle att yttra sig, om det kan ske. I ärenden om förordnande av god man i fall då hjälpbehovet beror på sjukdom e. d. och i ärenden om förordnande av förvaltare skall också make, närmaste släktingar, överförmyndaren, vårdinrättning, omsorgsnämnd och socialnämnd yttra sig, om det inte är obehövligt. I ett sådant ärende gäller som huvudregel att den enskilde skall höras muntligt. Rätten får inte förordna förvaltare utan läkarintyg eller motsvarande utredning om den enskildes hälsotillstånd. Detsamma gäller förordnande av god man när hjälpbehovet beror på sjukdom e. d., om förordnandet sker utan att den som behöver hjälp har lämnat sitt samtycke.

Förmynderskapsutredningens förslag: Överensstämmer i allt väsentligt med mitt förslag (se betänkandet s. 178 och 184–185).

Remissinstanserna: Flera remissinstanser ställer sig positiva till att en noggrann utredning görs och till en huvudregel som innebär att den enskilde skall höras muntligt. Från enstaka håll ges uttryck för andra uppfattningar. När det gäller utredningen om den enskildes hälsotillstånd vill flera remissinstanser ha mera preciserade krav på läkarintyg eller psykologutlåtande.

Skälen för mitt förslag: Det är viktigt att behovet av god man eller förvaltare blir ordentligt klarlagt innan förordnande därom meddelas. En grundregel bör vara att den enskilde bereds tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Har den enskilde själv gjort ansökan, bör han få tillfälle att yttra sig över det material som har tillförts av andra. Om exempelvis överförmyndaren har lämnat förslag på vem som skall utses till förvaltare, bör sålunda den enskilde yttra sig över förslaget.

I ärenden om förordnande av god man när hjälpbehovet beror på sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd o. d. liksom i ärenden om förordnande av förvaltare måste det vara ordentligt klarlagt att ett hjälpbehov föreligger och att detta inte kan tillgodoses på något mindre ingripande sätt, t. ex. genom en anhörig. Rätten bör därför, om det inte är obehövligt, inhämta yttrande från den enskildes make och närmaste släktingar samt från överförmyndaren, vårdinrättning där den enskilde vistas och omsorgs- eller socialnämnd som har haft kontakt med honom.

För att rätten skall få en riktig bild av den enskildes hälsotillstånd och hans hjälpbehov kan det också många gånger vara av värde att han hörs muntligt. De regler som gäller i dag vid ansökningar om omyndigförklaring

kan härvid tjäna som förebild. Principen bör alltså vara att den enskilde skall höras muntligt, om det kan ske utan skada för honom. Han behöver dock inte höras muntligt om det är uppenbart att han inte förstår vad saken gäller. Muntligt hörande bör också kunna underlåtas, om den enskilde själv har ansökt om eller medgett förordnandet eller om det finns andra särskilda skäl. Med hänsyn till att ett godmansförordnande som beror på sjukdom e. d. förutsätter antingen att den enskilde har samtyckt till förordnandet eller att hans sinnestillstånd utgör hinder mot inhämtande av hans mening, torde bestämmelsen om muntligt hörande ha betydelse framför allt i ärenden om anordnande av förvaltare. Det kan dock förekomma situationer då det finns skäl att höra t. ex. en person som själv har ansökt om godmansförordnande.

Normalt bör rätten begära ett läkarintyg om den enskildes hälsotillstånd i ett ärende om anordnande av förvaltare. Detsamma gäller vid anordnande av godmanskap som beror på sjukdom e. d. i fall där den enskildes sinnestillstånd är sådant att hans samtycke inte kan inhämtas. Till skillnad från vad som gäller i dag i mål om omyndigförklaring bör det inte vara nödvändigt med specialistkompetens hos den undersökande läkaren. Läkarintyg bör också kunna ersättas av yttrande från vårdinrättning eller av annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd.

2.5.4 Interimistiska förordnanden

Mitt förslag: Rätten skall kunna meddela interimistiska förordnanden i frågor om förordnande av god man eller förvaltare, omprövning av godmanskaps eller förvaltarens omfattning och entledigande av en försumlig god man eller förvaltare.

Förmynderskapsutredningens förslag: Överensstämmer i stort med mitt förslag. Utredningen föreslår dock inte någon möjlighet till interimistiska förordnanden i omprövningsfallen. Enligt utredningens förslag skall i stället förvaltaren kunna omhänderta visst slags egendom i avvaktan på att domstolen avgör om denna omfattas av uppdraget (se betänkandet s. 179, 181–182 och 185).

Skälen för mitt förslag: Om det krävs omedelbar vård av den enskildes angelägenheter eller ett dröjsmål annars skulle medföra uppenbar skada för den enskilde, bör rätten kunna meddela interimistiskt förordnande om förvaltare eller godmanskap. För att förhindra att någon vid uppnådd myndighetsålder skulle sakna erforderligt skydd bör ett sådant förordnande även kunna meddelas beträffande en underårig, att gälla fr. o. m. hans 18-årsdag.

Förmynderskapsutredningen har inte föreslagit någon bestämmelse om interimistiskt förordnande i omprövningsfallen. När det gäller förvaltare har utredningen i stället föreslagit att förvaltaren skall kunna omhänderta sådan egendom, som huvudmannen normalt råder över själv, i avvaktan på att rätten avgör om egendomen skall omfattas av uppdraget. Det

gäller t. ex. arbetsinkomst och gåva som har getts med villkor att egendomen inte skall omfattas av förvaltarens rådighet. Tanken bakom den föreslagna regeln är att man skulle kunna hindra t. ex. att egendomen används på ett sätt som skadar huvudmannen. Som förebild för utredningens förslag i den delen har tjänat bestämmelserna i 9 kap. 3 och 4 §§ samt 10 kap. 5 och 6 §§ föräldrabalken om förmyndares möjlighet att omhänderta den omyndiges egendom.

Det nya institutet förvaltarskap bygger på grundtanken att förvaltaruppdraget skall anpassas till den enskildes behov i det särskilda fallet. Mot den bakgrunden framstår det som naturligt att förvaltaren inte får vidta åtgärder med egendom, som faller utanför det ursprungliga förordnandet, förrän rätten har utvidgat uppdraget till att omfatta även sådan egendom. Men behovet av ett snabbt ingripande i vissa fall kvarstår med en sådan lösning. Rätten bör därför ges möjlighet att förordna interimistiskt i frågan. Den möjligheten bör inte bara stå till buds när det gäller arbetsinkomst och annan egendom av sådant slag som nyss har berörts utan kunna användas även i andra fall av omprövning av ett förvaltaruppdrags omfattning. Behov av interimistiskt förordnande kan också uppkomma vid motsvarande omprövning av godmanskap.

2.6 Följdändringar i annan lagstiftning

I och med att institutet omyndigförklaring försvinner, kommer begreppet omyndig i fortsättningen att vara liktydigt med underårig. Det kan diskuteras om terminologin inte borde förenklas, så att benämningen underårig genomgående används i stället för omyndig. Detta skulle kräva åtskilliga språkliga justeringar i ett stort antal författningar. Något egentligt behov av en sådan terminologiändring synes inte föreligga. Jag vill därför inte förorda en sådan ändring.

I ett flertal författningar finns bestämmelser om behörighet för en tjänst eller ett uppdrag. Ett vanligt behörighetsvillkor är att den som skall utses inte får vara omyndig. Det gäller t. ex. domare, advokater, styrelseledamöter i aktiebolag och utgivare för periodisk skrift. Om omyndigförklaringsinstitutet avskaffas, kommer endast underåriga att omfattas av sådana bestämmelser. Frågan är då om man bör lägga till regler om att även de som är allvarligt sjuka e. d. skall vara utestängda. Den uppfattningen har framförts av några remissinstanser. Enligt min mening behövs dock inga sådana regler. Redan i dag finns en mångfald ansvarsfulla befattningar utan behörighetskrav av detta slag. Om någon på grund av sjukdom e. d. kan anses mindre lämplig att inneha en tjänst eller ett uppdrag, kan hänsyn i regel tas till detta med stöd av gällande bestämmelser om en allmän lämplighetsprövning. Det kan också erinras om att ett förordnande av god man enligt nuvarande 18 kap. 3 § föräldrabalken inte automatiskt medför att den som får god man blir obehörig.

I de bestämmelser som innehåller behörighetskrav bör således begreppet omyndig – med betydelsen underårig – stå kvar utan någon komplettering.

Flera författningar innehåller särbestämmelser beträffande omyndiga

som en följd av att dessa saknar rättshandlingsförmåga. Hit hör bestämmelserna i 18 kap. 3 § jordabalken om att godtrosförvärv inte kan grundas på en handling som har utfärdats av en av omyndig och i 4 kap. 3 § aktiebolagslagen (1975:1385) om att emissionsbevis m. m. inte med befriande verkan kan skickas till en omyndig aktieägare. Skyddsregler av detta slag bör gälla även personer som har förvaltare, förutsatt att angelägenheten i fråga faller inom ramen för förvaltaruppdraget.

I några angelägenheter av övervägande personlig natur krävs enligt gällande bestämmelser att en omyndigförklarad person har samtycke av förmyndaren. Det gäller t. ex. giftermål och adoption. Frågan är om motsvarande krav på samtycke bör uppställas när det gäller personer som har förvaltare eller om någon annan typ av begränsning bör införas i deras fall. Under remissbehandlingen har olika uppfattningar kommit till uttryck i frågan. Det finns enligt min mening inte skäl att i angelägenheter av detta slag utsätta en person för särbehandling enbart på den grunden att förvaltare har förordnats för honom. Något krav på samtycke av förvaltaren i dessa fall bör alltså inte uppställas. Jag kommer i specialmotiveringen att beröra vilken betydelse t. ex. den enskildes sinnessillstånd kan ha i de fall som nu avses.

Det finns i flera författningar bestämmelser som avser såväl förmyndare som gode män. Dessa bestämmelser bör i fortsättningen gälla även förvaltare. Vidare bör vissa bestämmelser, som i dag avser endast förmyndare, göras tillämpliga på både förvaltare och gode män. En förutsättning är naturligtvis att angelägenheten omfattas av uppdraget. Det handlar framför allt om regler angående anmälningsskyldighet o. d.

Den föreslagna reformen nödvändiggör ändringar i de internationellt privaträttsliga författningar som innehåller regler om omyndiga. Ett förslag i den delen utarbetas för närvarande av förmynderskapsutredningen. I utredningens fortsatta uppdrag ingår också att se över föräldrabalkens bestämmelser rörande förmyndares och god mans förvaltning m. m. Jag avser att senare återkomma med förslag i dessa delar.

2.7 Ikraftträdande m. m.

Det är angeläget att reformen kan genomföras så snart som möjligt, så att bl. a. det nuvarande rösträttshindret försvinner. Eftersom det i den delen krävs en grundlagsändring, måste det emellertid först fattas två riksdagsbeslut med mellanliggande val. Det torde också vara nödvändigt med visst förberedelsearbete hos berörda myndigheter, främst domstolar och överförmyndare, innan de nya reglerna kan träda i kraft. Med hänsyn till det sagda framstår den 1 januari 1989 som en lämplig ikraftträdandedag.

Det kan förutsättas att många av dem som i dag är omyndigförklarade även i fortsättningen behöver hjälp genom bl. a. förvaltare. Att utreda hjälpbehovet hos alla berörda tar självfallet en viss tid. Det kan därför ifrågasättas att låta gällande omyndigförklaringar bestå under en period efter ikraftträdandet av de nya bestämmelserna, till dess hjälpbehovet i varje särskilt fall har blivit utrett.

Liksom förmynderskapsutredningen anser jag dock att det är en bättre

ordning att låta omyndigförklaringsinstitutet upphöra helt och hållet, så snart de nya bestämmelserna träder i kraft. För att de som i dag är omyndigförklarade inte skall stå utan skydd under en övergångsperiod kan det lämpligen föreskrivas att de tills vidare skall anses ha förvaltare med uppdrag att bevaka deras rätt, förvalta deras egendom och sörja för deras person. De tidigare förmyndarna bör då tills vidare, utan särskilt förordnande, tjänstgöra som förvaltare.

Överförmyndarna bör emellertid vara skyldiga att så snart som möjligt gå igenom alla sina förmynderskapsärenden och ta ställning till vilka åtgärder som behöver vidtas. I många fall torde det bli aktuellt att ansöka hos domstolen om ett mera permanent förvaltarförordnande, eventuellt begränsat till viss egendom e. d. Det är också tänkbart att ett godmansförordnande är tillräckligt.

För att inte de nyss berörda provisoriska förvaltarskapen skall bestå under alltför lång tid bör det, som utredningen har förordat, föreskrivas att de upphör senast vid en viss tidpunkt. Enligt utredningens förslag skall denna övergångstid utgöra ett år. Flera remissinstanser anser dock att denna tid är alltför kort. Enligt min mening bör en övergångsperiod på två år vara tillräcklig. Överförmyndarna bör alltså ha den tiden på sig att ansöka om ett mera permanent förvaltar- eller godmansförordnande.

Vad beträffar tidigare meddelade godmansförordnanden ger den nya lagstiftningen inte anledning till en systematisk genomgång av alla ärenden på samma sätt som när det gäller förmynderskapsärendena. För tillämpningen av de nya reglerna om godmansförordnande torde därför inte krävas någon övergångsperiod.

2.8 Kostnader och resursbehov

Det är svårt att göra en säker bedömning när det gäller kostnadseffekterna av reformen. Som flera remissinstanser har framhållit kan de föreslagna utredningskraven i godmans- och förvaltarärendena komma att medföra ett visst merarbete i förhållande till nuläget hos berörda myndigheter. Detta uppvägs dock av de besparingar som blir följden av att omyndigförklaringsinstitutet upphävs.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i regeringsformen,
3. lag om ändring i vallagen (1972:620),
4. lag om ändring i kommunallagen (1977:179),
5. lag om ändring i lagen (1982:1052) om församlingar och kyrkliga samfälligheter,
6. lag om ändring i tryckfrihetsförordningen,
7. lag om ändring i äktenskapsbalken.

8. lag om ändring i ärvdabalken,
9. lag om ändring i lagen (1928:281) om allmänna arvsfonden,
10. lag om ändring i jordabalken,
11. lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988),
12. lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter,
13. lag om ändring i rättegångsbalken,
14. lag om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden,
15. lag om ändring i lagen (1924:322) om vård av omyndigs värdehandlingar,
16. lag om ändring i lagen (1904:48 s. 1) om samäganderätt,
17. lag om ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område,
18. lag om ändring i lagen (1936:81) om skuldebrev,
19. lag om ändring i lagen (1981:131) om kallelse på okända borgenärer,
20. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
21. lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg,
22. lag om ändring i studiestödslagen (1973:349),
23. lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring,
24. lag om ändring i lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring,
25. lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620),
26. lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering,
27. lag om ändring i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,
28. lag om ändring i transplantationslagen (1975:190),
29. lag om ändring i lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl.,
30. lag om ändring i bankrörelselagen (1987:617),
31. lag om ändring i bankaktiebolagslagen (1987:618),
32. lag om ändring i aktiebolagslagen (1975:1385),
33. lag om ändring i aktiefondslagen (1974:931),
34. lag om ändring i försäkringsrörelselagen (1982:713),
35. lag om ändring i taxeringslagen (1956:623),
36. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152),
37. lag om ändring i lagen (1976:600) om offentlig anställning,
38. lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker,
39. lag om ändring i lagen (1984:989) om socialförsäkringsväsendet under krig och krigsfara.

Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Samråd har skett med chefen för socialdepartementet beträffande lagförslag 20, 21, 23–28, 38 och 39, med statsrådet Lindqvist beträffande lagförslag 29, med chefen för finansdepartementet beträffande lagförslag 35 och 36, med statsrådet Johansson beträffande lagförslag 30, 31, 33 och 34, med chefen för utbildningsdepartementet beträffande lagförslag 22 samt med chefen för civildepartementet beträffande lagförslag 4, 5 och 37.

Här redovisas mina kommentarer till de enskilda lagförslagen.

— — —

4.2 Regeringsformen

3 kap. 2 §

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är bosatt i riket. Om rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket finns bestämmelser i lag. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen har ej rösträtt.

Frågan huruvida rösträtt enligt första stycket föreligger avgöres på grundval av en före valet upprättad röstlängd.

(Jfr 3 kap. 2 § i utredningens förslag 2)

I paragrafen har föreskriften om att omyndigförklarade saknar rösträtt utgått. Det innebär att, vid sidan om bestämmelserna om medborgarskap och bosättning, det enda villkoret för rösträtt vid riksdagsval är att den röstande har uppnått arton års ålder senast på valdagen.

Regler om rådgivande folkomröstning och folkomröstning i grundlagsfråga finns i folkomröstningslagen (1979:369). I 5 § första stycket denna lag föreskrivs att rösträtt tillkommer den som är röstberättigad vid riksdagsval. Ändringen i förevarande paragraf har alltså betydelse även för folkomröstning av detta slag.

3 kap. 10 §

Endast den som uppfyller villkoren för rösträtt kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot.

(Saknar motsvarighet i utredningens förslag)

Paragrafen föreskriver för närvarande att en riksdagsledamot skall uppfylla villkoren för rösträtt och vara myndig. Eftersom rösträttsåldern överensstämmer med myndighetsåldern har villkoret om att en riksdagsledamot skall vara myndig ingen självständig betydelse. Det har därför utgått.

— — —

4.6 Tryckfrihetsförordningen

11 kap. 3 §

Har någon som laga ställföreträdare för juridisk person eller som förmyndare, god man *eller förvaltare* att svara för enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott, *får* anspråket göras gällande även mot den juridiska personen eller mot den, för vilken förmyndaren, gode mannen *eller förvaltare* förordnats, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag *får* göras gällande.

(Jfr 11 kap. 3 § i utredningens förslag 6)

I paragrafen har till de företrädare som i vissa fall kan svara för enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott lagts förvaltare. Av sammanhanget framgår att därmed avses förvaltare enligt FB.

Prop. 1987/88:32

— — —

5 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i regeringsformen,
3. lag om ändring i vallagen (1972:620),
4. lag om ändring i kommunallagen (1977:179),
5. lag om ändring i lagen (1982:1052) om församlingar och kyrkliga samfälligheter,
6. lag om ändring i tryckfrihetsförordningen,
7. lag om ändring i äktenskapsbalken,
8. lag om ändring i ärvdabalken,
9. lag om ändring i lagen (1928:281) om allmänna arvsfonden,
10. lag om ändring i jordabalken,
11. lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988),
12. lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter,
13. lag om ändring i rättegångsbalken,
14. lag om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden,
15. lag om ändring i lagen (1924:322) om vård av omyndigs värdehandlingar,
16. lag om ändring i lagen (1904:48 s. 1) om samäganderätt,
17. lag om ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område,
18. lag om ändring i lagen (1936:81) om skuldebrev,
19. lag om ändring i lagen (1981:131) om kallelse på okända borgenärer,
20. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
21. lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg,
22. lag om ändring i studiestödslagen (1973:349),
23. lag om ändring i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring,
24. lag om ändring i lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring,
25. lag om ändring i socialtjänstlagen (1980:620),
26. lag om ändring i lagen (1944:133) om kastrering,
27. lag om ändring i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,
28. lag om ändring i transplantationslagen (1975:190),
29. lag om ändring i lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl.,
30. lag om ändring i bankrörelselagen (1987:617),
31. lag om ändring i bankaktiebolagslagen (1987:618),
32. lag om ändring i aktiebolagslagen (1975:1385),

- 33. lag om ändring i aktiefondslagen (1974:931),
- 34. lag om ändring i försäkringsrörelselagen (1982:713),
- 35. lag om ändring i taxeringslagen (1956:623),
- 36. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152),
- 37. lag om ändring i lagen (1976:600) om offentlig anställning,
- 38. lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker,
- 39. lag om ändring i lagen (1984:989) om socialförsäkringsväsendet under krig och krigsfara.

6 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1987-10-13

Närvarande: justitierådet Mannerfelt, justitierådet Erik Nyman, regeringsrådet Palm.

Enligt utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 24 september 1987 har regeringen på hemställan av statsrådet Leijon beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i regeringsformen,
3. vissa lagar om ändring i författningar vilka i remissprotokollets avsnitt 5 förtecknats under punkterna 3–39, varav punkt 6 avser lag om ändring i tryckfrihetsförordningen.

Föredragande inför lagrådet har varit hovrättsassessorn Bo Blomquist.

Föredragningen och därmed lagrådets granskning har av skäl och på sätt nedan anges indelats i två etapper.

Lagrådet avger såvitt angår den första etappen följande yttrande:

Till remissärendet hör som nämnts förslag till lag om ändring i regeringsformen och förslag till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen. Villkoren för grundlagsändringar föranleder att, om tidsplanen för den föreslagna reformen skall kunna genomföras, regeringens proposition i grundlagsdelarna måste föreligga senast den 16 november 1987.

Med hänsyn till ärendets brådskanie natur har lagrådets granskningsarbete i en första etapp begränsats till att avse

A. en översiktlig genomgång av de allmänna grunderna för de till föräldrabalken hänförliga centrala ändringsförslagen i ärendet och

B. fullständig lagrådsgranskning av förslagen till lagen om ändring i regeringsformen och lagen om ändring i tryckfrihetsförordningen.

I det under A angivna hänseendet har lagrådet funnit att, från de utgångspunkter lagrådet har att beakta, det inte kommer att föreligga några hinder mot att den föreslagna reformen blir genomförd i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget.

Mot den bakgrunden kan lagrådet beträffande de under B angivna förslagen avgiva yttrandet att granskningen inte givit anledning till erinran.

Beträffande den andra etappen av lagrådsarbetet, avseende remissförslagen i övriga hänseenden, kommer lagrådet senare att avge yttrande i sedvanlig ordning.

Utdrag ur protokoll från regeringssammanträde den 22 oktober 1987

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Sigurd-
sen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, S. Andersson, Görans-
son, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Johansson, G. Andersson,
Lönnqvist, Thalén

Föredragande: statsrådet Leijon

Proposition om ändringar i regeringsformen och tryckfrihetsförordningen

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande (beslut om lagrådsremiss fattat
vid regeringssammanträde den 24 september 1987) över de allmänna grun-
derna för de till föräldrabalken hänförliga centrala ändringsförslagen och
över förslagen till

1. lag om ändring i regeringsformen,
2. lag om ändring i tryckfrihetsförordningen.

Föredraganden anför: Liksom lagrådet anser jag att lagstiftningsarbetet
bör delas upp i två etapper. Lagrådet har lämnat de nu aktuella lagförsla-
gen utan erinran. Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta
dessa förslag. Min avsikt är att återkomma med förslag i återstående delar
av lagstiftningsärendet, när lagrådet har genomfört en fullständig gransk-
ning av samtliga ändringsförslag i lagrådsremissen.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar
att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredragan-
den har lagt fram.

Sammanfattning av förmynderskapsutredningens betänkande

Utredningen har fått i uppdrag att med förtur undersöka möjligheterna att avskaffa institutet omyndigförklaring. I detta betänkande redovisar utredningen resultatet av sina överväganden i frågan.

Utredningen konstaterar inledningsvis att en omyndigförklaring har allvarliga konsekvenser för den som drabbas. Han eller hon berövas sin rättsliga handlingsförmåga i så gott som alla hänseenden. En omyndigförklaring berör inte bara den ekonomiska rörelsefriheten utan begränsar över huvud taget den enskildes möjlighet att ta initiativ och hävda en åsikt. Något som upplevs som särskilt negativt är att rösträtten i allmänna val går förlorad.

De långtgående inskränkningarna i den enskildes rättshandlingsförmåga inträffar även i sådana fall då en omyndigförklaring framför allt är motiverad för att ta ifrån den enskilde bestämmanderätten över viss egendom e.d. En omyndigförklaring kan alltså sägas vara ett trubbigt instrument som i stor utsträckning speglar en äldre tids synsätt. I många fall kan en omyndigförklaring få allvarliga följder för den omyndigförklarades psykiska tillstånd och försvåra en social anpassning.

Genom en reform år 1974 av reglerna i föräldrabalken inskränktes möjligheterna att förklara en person omyndig, samtidigt som det blev lättare att förordna god man för den som behöver hjälp med att sköta sina angelägenheter. Härigenom har antalet omyndigförklarade sjunkit från ca 30 000 år 1976, då reformen trädde i kraft, till omkring 15 000 vid 1985 års utgång. Detta antal kan på sikt förväntas minska, bl.a. som resultat av en ökad aktivitet hos överförmyndarna när det gäller att ta initiativ till hävanden av omyndigförklaringar. Enligt utredningens mening har emellertid en omyndigförklaring sådana nackdelar att starka skäl talar för att institutet helt avskaffas. En sådan åtgärd står också i samklang med de tankegångar som kommer fram i socialtjänstlagen och den nyligen antagna lagen om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. Respekten för människors självbestämmanderätt och integritet står där i förgrunden.

Ett avskaffande av omyndigförklaringsinstitutet kräver emellertid att man på ett annat sätt tillgodoser behovet av hjälp och skydd för personer som på grund av sjukdom e.d. saknar förmåga att själva ha hand om sina angelägenheter. Det är bl.a. viktigt att psykiskt svaga personer skyddas från påtryckningar av personer i deras omgivning som vill få till stånd

olika ekonomiska dispositioner. Vid sidan av dem som i dag är omyndigförklarade finns det också andra grupper som behöver hjälp i såväl personliga som ekonomiska eller rättsliga frågor.

För att den enskilde skall få ett tillfredsställande skydd är det inte tillräckligt med de möjligheter som erbjuds enligt socialtjänst- och omsorgslagstiftningen. Inte heller kan man lita till de nuvarande möjligheterna att ogiltigförklara avtal som har slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet m.m. I stället måste enligt utredningens mening nya former för bistånd tillskapas inom ramen för föräldrabalken. Närmast till hands ligger då att bygga ut det nuvarande godmansinstitutet.

Utredningens undersökningar — som bl.a. har utförts genom en enkät till landets tingsrätter och ett stort antal överförmyndare — visar att, även om det gällande godmansinstitutet väl fyller sin uppgift som ett alternativ till omyndigförklaring, det inte helt kan ersätta omyndigförklaringarna. Framför allt utgör risken för att den gode mannen och huvudmannen ingår kolliderade rättshandlingar ett hinder. Denna kollisionrisk hänger i sin tur samman med att den som får god man formellt behåller sin rättshandlingsförmåga.

Utredningen föreslår därför att, jämsides med att omyndigförklaringarna avskaffas, det införs ett utbyggt godmansinstitut, kallat förvaltarskap. För att inte den hjälpbehövande skall behöva utsättas för mer ingripande åtgärder än nödvändigt bör det nuvarande godmansinstitutet samtidigt behållas med vissa justeringar.

Huvuddragen i det föreslagna förvaltarinstitutet är följande.

- o De allmänna förutsättningarna för ett förvaltarförordnande är desamma som vid förordnande av god man. En förvaltare kan sålunda förordnas, när någon på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.
- o Ett förvaltarskap skall anpassas så, att det motsvarar den enskildes behov av bistånd i varje särskilt fall. Förvaltarskapet kan begränsas till att avse förvaltningen av viss egendom, t.ex. en fastighet, eller viss rättslig angelägenhet. Det är inte nödvändigt att en viss egendom, t.ex. pensionstillgångar, ställs under förvaltning i sin helhet utan huvudmannen kan ges rätt att själv disponera över en del.
- o Förvaltaren har ensam rådighet över den egendom och de angelägenheter som omfattas av förvaltaruppdraget. I den delen förlorar alltså huvudmannen sin egen rättshandlingsförmåga.
- o Ett förvaltarförordnande påverkar inte huvudmannens rätt att rösta i allmänna val. Ingen skall alltså i fortsättningen kunna bli fräntagen sin rösträtt på grund av sjukdom e.d.
- o Liksom en god man förordnas en förvaltare av tingsrätten. När förhållandena motiverar det, är domstolen skyldig att ompröva omfattningen av ett förvaltarskap.
- o Behöriga att ansöka om förvaltarförordnande är bl.a. den enskilde

själv, hans eller hennes make och närmaste släktingar samt överförmyndaren. Huvudregeln är att den enskilde skall höras muntligt, innan förvaltare förordnas. Vidare skall domstolen ha tillgång till läkarintyg eller annan likvärdig utredning.

Med den utformning förvaltarinstitutet har fått liknar det systemet med omyndigförklaringar i vissa andra länder där domstolarna har möjlighet att bestämma räckvidden av en omyndigförklaring med hänsyn till de särskilda förhållanden som föreligger. Ett förvaltarförordnande riktar sig emellertid inte på samma sätt som en omyndigförklaring mot den enskildes person utan tar mera direkt sikte på förvaltningen av hans eller hennes egendom eller bevakning av en viss rättslig eller ekonomisk angelägenhet. Den enskilde slipper alltså den stämpel som det i dag innebär att bli omyndigförklarad.

Som tidigare nämnts föreslår utredningen att det nuvarande godmansinstitutet behålls. Tanken är att domstolen först skall pröva om det är tillräckligt att förordna en god man för någon, innan ett förvaltarförordnande tillgrips.

Utredningen föreslår en del ändringar i regleringen av godmansinstitutet för att det klarare skall framgå att den som har fått god man behåller sin rättsliga handlingsförmåga. Den gode mannen skall som regel vara skyldig att inhämta huvudmannens samtycke till de rättshandlingar han vill ingå för dennes räkning. Undantag gäller, om huvudmannens tillstånd utgör hinder mot inhämtande av hans eller hennes mening eller om huvudmannens mening av någon annan orsak inte kan inhämtas. En rättshandling som den gode mannen utan samtycke har ingått för huvudmannen blir i princip ogiltig.

När det gäller förfarandet vid utseende av god man föreslås vissa ändringar för att stärka den enskildes rättssäkerhet. I stor utsträckning kommer enligt förslaget samma regler att gälla som vid förordnande av förvaltare.

Utredningens förslag medför omfattande ändringar i 10–20 kap. föräldrabalken. Det föranleder även ändringar i knappt fyrtio författningar utanför föräldrabalken.

Utredningen föreslår att avskaffandet av omyndigförklaringsinstitutet sker så snart som möjligt, så att bl.a. det nuvarande rösträttshindret försvinner. Eftersom det i den delen krävs en grundlagsändring, måste det emellertid först fattas två riksdagsbeslut med mellanliggande val. Det torde också vara nödvändigt med ett visst förberedelsearbete hos berörda myndigheter, främst domstolar och överförmyndare, innan de nya reglerna kan träda i kraft. Med hänsyn härtill föreslår utredningen den 1 januari 1989 som ikraftträdandedag.

Utredningen fortsätter sitt arbete med övriga delar av uppdraget. Det innefattar bl.a. en översyn av föräldrabalkens förvaltningsregler och en undersökning av möjligheterna att förenkla handläggningen vid domstolarna och hos överförmyndarna. Även de förmynderskapsfrågor som har internationell anknytning ingår i utredningens fortsatta uppdrag.

Utredningens lagförslag 2 och 6

2. Förslag till Lag om ändring i regeringsformen

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 2 § regeringsformen skall ha följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap 2 §

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är bosatt i riket. Om rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket finns bestämmelser i lag. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen *eller som är omyndigförklarad av domstol* har ej rösträtt.

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är bosatt i riket. Om rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket finns bestämmelser i lag. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen har ej rösträtt.

Frågan huruvida rösträtt enligt första stycket föreligger avgöres på grundval av en före valet upprättad röstlängd.

Denna lag träder i kraft den

6. Förslag till Lag om ändring i tryckfrihetsförordningen

Prop. 1987/88: 32

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap. 3 §¹

Har någon som laga ställföreträdare för juridisk person eller som förmyndare *eller* god man att svara för enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott, *må* anspråket göras gällande även mot den juridiska personen eller mot den, för vilken förmyndaren eller gode mannen förordnats, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag *må* göras gällande.

Har någon som laga ställföreträdare för juridisk person eller som förmyndare, god man *eller förvaltare* att svara för enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott, *får* anspråket göras gällande även mot den juridiska personen eller mot den, för vilken förmyndaren, gode mannen *eller förvaltaren* förordnats, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag *får* göras gällande.

Denna lag träder i kraft den

¹ Senaste lydelse
1982:941

Remissammanställning

Förmynderskapsutredningens betänkande (SOU 1986:50) God man och förvaltare

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Svea hovrätt, hovrätten för Övre Norrland, kammarrätten i Sundsvall, Sollentuna tingsrätt, Kalmar tingsrätt, Malmö tingsrätt, Uddevalla tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, domstolsverket, datainspektionen, socialstyrelsen, statens handikappråd, riksförsäkringsverket, bankinspektionen, försäkringsinspektionen, kammarkollegiet, riksdagens ombudsmän (JO), Sveriges domareförbund, Sveriges advokatsamfund, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges föreningsbankers förbund, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Föreningen Sveriges överförmyndare, överförmyndarnämnden i Stockholm, överförmyndarnämnden i Göteborg, överförmyndarnämnden i Tyresö, överförmyndarnämnden i Karlskrona, överförmyndarnämnden i Sundsvall, Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna, Handikappförbundets centralkommitté, Godemans- och förmyndarföreningen i Stockholm, Landsorganisationen i Sverige, Folkpartiets kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund och Moderata ungdomsförbundet. Yttranden har dessutom avgetts av Försäkringskasseförbundet, statens person- och adressregisternämnd och förmyndarverksamheten vid Göteborgs sjukvård.

I yttrandet från Svenska bankföreningen anges att Post- och Kreditbanken instämmer i vad som anförts. Handikappförbundets centralkommitté ställer sig i sitt yttrande bakom yttrandet från Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna.

Remissyttrandena återges i regel i oavkortat skick och utan bearbetning.

1 Övergripande synpunkter

Svea hovrätt:

Hovrätten lämnar förslaget om förvaltare och god man i huvudsak utan erinran.

Hovrätten för Övre Norrland:

Avskaffande av omyndigförklaring och införande av förvaltarskap

Utredningens centrala förslag är att institutet omyndigförklaring avskaffas och att i stället tillskapas ett förvaltarinstitut. Genom de undersökningar som redovisas i utredningen har det inte påvisats att det nuvarande institutet omyndigförklaring skulle ha några allvarligare tekniska brister. Det synes också utgöra ett gott skydd för att de omyndigförklarade inte skall

riskera att förmås till rättshandlingar som är till skada för dem själva. Dessa undersökningsresultat stämmer troligen också överens med erfarenheterna hos domstolarna inom hovrättens område. Med dessa utgångspunkter skulle det knappast finnas behov av att förändra reglerna. Utredningens motiv för reformen är i stället att omyndigförklaringen ofta har negativa verkningar på det personliga planet för de berörda, och utredningen framhåller särskilt att förlusten av rösträtten upplevs som besvärande av många omyndigförklarade. Utredningen framhåller också att en omyndigförklaring stundom t. o. m. kan negativt påverka den sociala anpassningen hos de berörda. Ett viktigt motiv för att avskaffa institutet omyndigförklaring anges i utredningen dessutom vara att de nuvarande reglerna speglar en äldre tids synsätt och inte står i samklang med de värderingar om respekt för människors självbestämmande och integritet som kommit till uttryck bl. a. i den nya socialtjänstlagen och lagstiftningen om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda. Vad utredningen anfört utgör enligt hovrättens mening skäl för att överväga om det skyddsbehov som onekligen inte sällan föreligger på detta område kan tillgodoses genom mindre ingripande regler än de nuvarande. Det av utredningen föreslagna förvaltarinstitutet bör väl kunna uppfylla rimliga krav på regler till skydd för de berörda.

Här kan dock anmärkas att ett förvaltarskap kan innebära minst lika omfattande inskränkningar av huvudmannens rättshandlingsförmåga som en omyndigförklaring. En viss risk finns därför att den föreslagna reformen i många fall medför att det nya förvaltarskapet får samma negativa innebörd som omyndigförklaringen. Utredningens förslag om förvaltarskap innebär emellertid goda möjligheter att avpassa inskränkningen i huvudmannens rättshandlingsförmåga efter vad som bedöms vara erforderligt i det enskilda fallet. Förvaltarskapet kommer därför sannolikt att kunna ges en sådan omfattning att det i vart fall inte behöver uppfattas som ett lika allvarligt ingrepp som en omyndigförklaring och att de av utredningen angivna negativa verkningarna härigenom kan begränsas. Rösträtten påverkas ju inte heller längre.

Sammanfattningsvis tillstyrker hovrätten utredningens förslag om avskaffande av institutet omyndigförklaring och införande av ett förvaltar-skapsinstitut.

Kammarrätten i Sundsvall

Sammanfattning

Mot bakgrunden av det uppdrag som utredningen fått – att undersöka möjligheterna att avskaffa institutet omyndigförklaring – framstår de förslag som utredningen presenterat i betänkandet som förtjänstfulla och väl genomarbetade. Genomgången av betänkandet har emellertid givit kammarrätten anledning att ta upp frågan om en reform på det aktuella området är genomförbar med mindre genomgripande författningsändringar än dem som föreslås i betänkandet. Kammarrätten har härutöver funnit förslagen i betänkandet ge anledning till synpunkter i skilda hänseenden. Med ut-

Allmänna synpunkter på en reform

Utredningens förslag innebär att det samtidigt med att omyndighetsförklaringarna avskaffas införs ett utbyggt godmansinstitut som benämns förvaltarskap och därjämte att det nuvarande godmanskapet med vissa justeringar behållas. För den personkrets som berörs innebär förslaget om avskaffande av omyndighetsförklaringarna och införande av ett så kallat förvaltarskap i praktiken framför allt de förändringarna att rösträtten vid allmänna val inte går förlorad samt att den generella inskränkning i rättshandlingsförmågan som den nuvarande omyndigförklaringen medför efter bedömning av behovet i det enskilda fallet kan begränsas till att avse vissa närmare specificerade områden. Det kan enligt kammarrättens mening ifrågasättas om dessa förändringar motiverar de genomgripande författningsändringar som föreslås i betänkandet. Det kan i och för sig hävdas att samma resultat skulle kunna uppnås genom mindre ingripande ändringar och således utan de omfattande följdändringarna som de grundläggande utredningsförslagen medför. Lagstiftningsåtgärder i den omfattning utredningen föreslår framstår sålunda enligt kammarrättens mening som befogade främst om och i den mån begreppet omyndig i sig uppfattas som så misskrediterande – och stämplande att det anses böra utmönstras och ersättas med ett mer neutralt begrepp – förvaltarskap – med i stort sett samma innebörd.

Kammarrätten delar i och för sig uppfattningen att institutet omyndigförklaring i sin nuvarande utformning är ett alltför trubbigt instrument för att åstadkomma inskränkningar i enskilds rättshandlingsförmåga och att det därför finns grund för en översyn av regleringen att detta institut och i anslutning därtill också godmansinstitutet i FB. Som redan antytts anser kammarrätten emellertid att det bör vara möjligt att möta reformbehovet med förändringar av mindre genomgripande art än utredningen föreslagit. I detta hänseende vill kammarrätten framhålla följande.

En självklar utgångspunkt för en reglering är att det, på samma sätt som det finns underåriga som inte kan förväntas ha nått den mognad som krävs för fullt ansvarstagande för sig själv och sin omgivning, också finns vuxna personer med inskränkt förmåga att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom och i övrigt sörja för sin person. Det framstår också som klart att den hjälp och det skydd i skilda hänseenden som en reglering med sikte på sådana fall bör erbjuda måste innefatta en anpassning till behovet i det enskilda fallet. Av största betydelse är därvid att den enskildes självbestämmanderätt och integritet inte inskränks utöver vad som framstår som påkallat. Som utredningen framhåller skall den hjälpbehövande inte utsättas för mer ingripande åtgärder än nödvändigt.

I de fall då inskränkningen i förmågan i de nämnda hänseendena är så grav att den enskilda varaktigt saknar förmåga till rationellt handlande och egna viljeyttringar i egentlig mening bör en reglering kunna innefatta att dessa enskilda går förlustig all rättshandlingsförmåga. Enligt kammarrät-

tens mening bör det inte vara uteslutet att behålla institutet omyndigförklaring för sådana fall. En sådan ordning kan sägas stå i överensstämmelse med vad som kan anses utgöra grunderna för själva myndighetsbegreppet även i internationellt perspektiv.

I andra fall där behov föreligger av hjälp och skydd för personer som på grund av sjukdom eller dylikt i varierande utsträckning saknar förmåga att själv ta hand om sina angelägenheter bör ett utbyggt godmansinstitut kunna införas. För att uppnå önskad flexibilitet och mindre risk för kollisionsfara bör det därvid vara möjligt för domstol att anpassa förordnandet av god man till att avse viss egendom eller vissa områden samt att ge föreskrifter om att en god man före åtgärd eller beslut har att inhämta huvudmannens samtycke eller – alternativt – att ge den gode mannen ensamrådighet såvitt avser viss egendom eller vissa bestämda områden.

Ett godmanskap av det antydda slaget – med anpassning till det föreliggande behovet – skulle sålunda med avseende på viss egendom eller vissa områden kunna innebära att god man erhöi samma ensambehörighet som en förmyndare. För att undvika omfattande följdändringar bör det i FB för sådana fall kunna införas en generell bestämmelse av innebörd att vad i lag eller författning är stadgat som inskränkning i omyndigs rättshandlingsförmåga samt i fråga om förmyndares behörighet och skyldighet att företräda den omyndige i tillgängliga delar skall avse huvudman och god man i fall då den gode mannen har förordnats att med ensamrådighet handha viss egendom eller ombesörja vissa angelägenheter.

Ett system som det nu skisserade skulle sålunda sammanfattningsvis innebära att omyndighetsförklaring i princip skulle kunna avse endast personer som kan bedömas sakna möjligheter till rationellt tänkande och handlande, medan ett godmansförordnande skulle innefatta ett ställföreträdarskap avseende viss egendom eller vissa rättsliga angelägenheter och vara direkt anpassat till ett föreliggande behov. Som framgår av det föregående anser kammarrätten att ett sådant system bör kunna övervägas som alternativ till det som det föreliggande förslaget avser.

Utredningens förslag

Utredningen har fått i uppdrag att undersöka möjligheterna att avskaffa institutet omyndigförklaring. Mot denna bakgrund framstår utredningens förslag enligt kammarrättens mening som förtjänstfulla och väl genomarbetade. I den mån ett avskaffande av omyndighetsförklaringarna anses bör genomföras bör förslagen kunna läggas till grund för det fortsatta lagstiftningsarbetet. I det följande anlägger kammarrätten vissa synpunkter på enskildheter i författningsförslagen som genomgången av dessa givit anledning till. Kammarrätten vill härutöver anföra följande.

(Kammarrätten behandlar sedan rösträtten och gode mannens behörighet.)

Sollentuna tingsrätt

Sammanfattning

Tingsrätten accepterar i stort utredningens förslag till lösning av en kontroversiell fråga med starka politiska förtecken. Tingsrätten understryker

dock att även utredningsförslaget innebär att omyndigförklaring som institution bibehålls, låtvara att själva termen utmönstras ur lagstiftningen och institutionen ges ett ändrat innehåll. Tingsrätten förespråkar, till skillnad från utredningen, att förmynderskapslagstiftningen reserveras för samhällsinslag av tvingande natur medan stödåtgärder av frivilligt slag genomgående hänförs till sociallagstiftningen. Som följd härav föreslås att den typ av gode män som f. n. förordnas med stöd av 18 kap. 3 § föräldrabalken utmönstras och att deras uppgifter förs över till i första hand kontaktmän, som utses enligt socialtjänst- och omsorgslagarna. En ytterligare följd blir att lagtexten omdisponeras väsentligt i förhållande till vad utredningen föreslagit. Tingsrättens förslag medför åtskilliga förenklingar och sannolikt lägre kostnader.

7.1 Utgångspunkter för en reform

Såsom utredningen påpekar kommer omyndigförklaring i dagsläget närmast i fråga för personer vars tillstånd visserligen är sådant som anges i 10 kap. 1 § FB men som samtidigt är såpass aktiva att det kan uppstå praktiska komplikationer, om de får behålla sin rättshandlingsförmåga. En konsekvens blir att personer som är så gravt handikappade att de helt saknar förmåga till viljeyttring e. d. ofta förblir myndiga, medan de som är mindre handikappade och mera aktiva i vissa fall drabbas av en omyndigförklaring. Utredningen framhåller att denna skillnad har uppfattats som egendomlig. Tingsrätten kan dela den uppfattningen. Påpekandet saknar dock värde som argument mot omyndigförklaringar generellt sett. Det är mer fråga om en olycklig utformning, möjligen även tillämpning av nuvarande rätt, vilken i sig mycket väl skulle kunna rättas till, i den mån rättvisekrav skulle anses påkalla det.

Utredningen framhåller det vidare som glädjande att antalet omyndigförklaringar sjunkit på senare år och hänvisar till de allvarliga konsekvenser som en omyndigförklaring har för den enskilde. Tingsrätten har svårt att dela denna glädje i den mån motivet skulle vara enbart angivna konsekvenser. Däremot är det bra att personer förklaras myndiga så snart de bedöms kapabla att själva handha sina angelägenheter. Det är dock angeläget att understryka att omyndigförklaring i dagsläget är ett viktigt och värdefullt instrument i samhällets strävan att skydda psykiskt svaga personer från att utnyttjas ekonomiskt och på andra sätt. Tingsrätten har vid flera tillfällen i samband med inspektioner hos överförmyndarna och eljest tagit del av fall, där omyndigförklaringen fyller ett stort behov och där gällande möjligheter att ingripa enligt FB snarast upplevs som besvärande restriktiva. Detta hindrar naturligen inte i och för sig att vissa följder, som i dagsläget är förknippade med en omyndigförklaring, utmönstras. Det torde sålunda sakna nämnvärd praktisk betydelse om dagens omyndigförklarade personer skulle tilläggas rösträtt vid allmänna val, även om grundlagsberedningens i betänkandet redovisade resonemang (s. 121) rent principiellt torde vara svårt att genomdriva.

Någon större betydelse torde det inte ha om termen omyndigförklaring utmönstras och man i stället väljer att tala om personer, ställda under

förvaltare. Rent faktiskt syftar dock utredningsförslaget till ett bibehållande av omyndigförklaringarna i vissa hänseenden. Det är då tveksamt om något av värde vinnes genom att ändra terminologi; snarare föreligger risk för viss begreppsförvirring. Tingsrätten anser därför för sin del att begreppet omyndigförklaring bör bibehållas men ges en annan och snävare innebörd än vad som för närvarande gäller. Syftet kan med fördel begränsas till att tillgodose behovet av skydd för personer som på grund av sjukdom e.d. saknar förmåga att själva ta hand om sina ekonomiska angelägenheter.

Det sist anförda leder in på förhållandet mellan FB å ena sidan samt socialtjänst- och omsorgslagstiftningen å andra sidan. Utredningen påpekar att FB:s regler om omyndigförklaring speglar en äldre tids värderingar, medan sociallagstiftningen såsom tillkommen under senare år bygger på att alla människor har kunskaper, erfarenheter och förmåga som är viktiga för samhället och att människornas aktiva deltagande i samhällslivet skall främjas. Något förenklat kan sägas att FB på väsentliga punkter bygger på principen om ett samhälleligt tvång, låtvara i det vällovliga syftet att tillgodose svaga människors behov av skydd, medan sociallagstiftningen har frivillighet och samarbete som främsta ledstjärnor. Det förefaller rimligt att denna skillnad i grundutformning får slå igenom på lagstiftningen även i nu förevarande hänseende. Förmynderskapslagstiftningen bör därför begränsas till att avse förmögenhetsförvaltning och bistånd i rättsliga angelägenheter (jfr formuleringarna "bevaka sin rätt" resp "förvalta sin egendom" i nuvarande FB 18:3) till människor som inte ens med lämplig rådgivning klarar den saken på egen hand medan frågor om personlig omvårdnad liksom bistånd i övrigt av rådgivande karaktär utan formell beslutanderätt för rådgivaren generellt bör hänföras till sociallagstiftningen. Det argument som utredningen anför mot ett sådant arrangemang framstår inte som övertygande. Samtidigt som det framhålls (s. 118y) att användningen av institutet kontaktperson inom socialtjänsten inte kartlagts och utvärderats samt motsvarande institut först nyligen införts inom omsorgslagstiftningens område, hävdas att kontaktpersonernas uppgifter är alltför begränsade för att medge att enskilda lämnas mera omfattande hjälp med ekonomisk förvaltning o.d. (s. 169n-170ö). Det finns dock anledning att hålla i minnet att fråga inte är om hjälp med mer omfattande ekonomisk förvaltning än som bör kunna klaras av envar normalbegåvad människa (till vilka förhoppningsvis må kunna räknas även nu ifrågavarande kontaktpersoner). Skulle fråga vara om mera komplicerade förhållanden, får hjälp sökas på samma sätt som varje annan människa är hänvisad till. Fråga bör ju inte vara om att med lagstiftningens hjälp sätta psykiskt handikappade personer i bättre ställning än den "vanliga" människan, endast att ge vederbörande samma möjlighet som denna att klara sin vardag. Skulle kontaktmännen verkligen inte kunna fylla en sådan funktion, inom ramen för nuvarande lagstiftning, förefaller det väsentligt enklare att justera denna lagstiftning än att bibehålla nuvarande utformning av förmyndar- och godemansuppgifterna som i sig inrymmer såväl beslutande som rådgivande funktioner. Det är i vart fall tingsrättens uppfattning att den nuvarande ordningen i stor omfattning lett till kompetenskonflikter

och rättsosäkerhet, ett förhållande som väl speglas i de av utredningen redovisade JO-uttalandena (s. 134m–137). Utredningen hävdar visserligen att dess undersökningar visar att gode män som förordnas enligt FB 18:3 i många fall är till stor nytta och att godmansinstitutet väl fyller sin uppgift som ett alternativ till omyndigförklaring. Tingsrätten vill i och för sig inte ifrågasätta denna slutsats. Det förtjänar emellertid hållas i minnet att 18:3-gode männen huvudsakligen förordnas i sådana fall, där huvudmännens handikapp är så uttalat att de är i stort sett oförmögna att själva handha sina angelägenheter. I de fall när de är i stånd att hävda en egen vilja blir godmanskapens funktionsduglighet helt beroende av huvudmännens vilja att hålla sig till gode männens råd; eljest blir godmanskapen verkningslösa.

Till det anförda må läggas ytterligare följande synpunkter. Ett bibehållande av nuvarande ordning, enligt vilken förmyndare/gode män har både förvaltningsfunktioner och ansvar för personlig omvårdnad kommer i många fall att medföra att en handikappad person får två olika, av myndigheter utsedda personer att hålla sig till i likartade frågor av praktisk vardagsnatur: förmyndaren/gode mannen som utsetts av tingsrätten och kontaktmannen som utsetts av social myndighet. Detta måste vara ägnat att skapa förvirring, kompetenskonflikter och onödigt byråkrati.

Som utredningen påpekat är lagregleringen av förmyndares/god mans skyldighet att sörja för myndlingens/huvudmannens person av så sent datum som 1974. Syftet med lagstiftningen var den gången att tillse att förmyndare/god man inte uteslutande uppfattade sig som en förmögenhetsförvaltare utan också såg som sin uppgift att se till att medlen i skälig omfattning kom att användas till myndlingens nytta. Detta kom till uttryck i den nuvarande regeln i FB 13:4. Denna innehåller dock till sin ordalydelse inte mer än en erinran till förmyndaren om skyldighet att ådagalägga viss vidsyn vid sin förvaltning. Stadgandet synes därför väl förenligt även med en kompetensfördelning av det slag tingsrätten i det föregående gjort sig till tolk för.

— — —

7.3 Förvaltarskap

Det system som utredningen skisserat innebär i praktiken att möjligheten att omyndigförklara människor bibehålles, låtvara att ingreppen i den enskildes rättshandlingsförmåga görs mindre omfattande än för närvarande och på ett ganska tilltalande sätt anpassas till behoven i det enskilda fallet. Kvar står dock det ovedersägliga faktum att avsikten är att även framgent beröva människor åtminstone delar av deras rättshandlingsförmåga. Detta är uttryck för en realistisk ståndpunkt. Det finns anledning att starkt understryka att behov alldeles klart kommer att finnas av sådan lagstiftning under överskådlig framtid.

Fråga är sålunda om partiell omyndigförklaring. Utredningen rygger dock för beteckningen och andas tillfredsställelse över att den enskilde kommer att slippa "den stämpel som det idag innebär att bli omyndigförklarad". Tingsrätten har för sin del föga till övers för semantiska djupsin-

nigheter av detta slag och föredrar att anlägga ett mera praktiskt betraktelsesätt. Termen omyndigförklaring har i dagsläget ett enhetligt innehåll. Det system som nu skisserats innebär däremot att man i framtiden har att räkna med "omyndigförklaringar" av det mest skiftande slag. Det kan då finnas anledning att utmönstra den gamla, vedertagna termen och fortsättningsvis nöja sig med att tala om "inskränkningar i rättshandlingsförmågan" eller liknande. Det är naturligtvis tilltalande om därvid som bieffekt uppnås den rent psykologiska vinsten att enskilda människor undgår en "stämpel" som upplevs som besvärande. Rent tekniskt bör man dock hålla i minnet att fråga allttjämt är om ett system som står betydligt närmare de tidigare omyndigförklaringarna än godmanskapen i vedertagen mening. Detta måste få följder för utformningen och disponeringen av lagtexten, se vidare avsnitt 7.6.

— — —

7.6 Författningsreglering m. m.

Från de utgångspunkter utredningen anlagt vid behandlingen av sakfrågorna finns ingen erinran mot förslaget till författningsreglering i rent teknisk mening. Tingsrätten har emellertid på väsentliga punkter hävdade avvikande mening. Härav följer jämväl en annan åsikt rörande uppbyggnaden av lagreglerna:

- Tingsrätten har hävdade att de nya reglerna om "inskränkningar i rättshandlingsförmågan" står nuvarande regler om omyndigförklaring nära på väsentliga punkter. Reglerna bör därför hänföras till det 10 kap. som blir disponibelt genom att institutet omyndigförklaring upphävs.

- Det nyinrättade förvaltarinstitutet står förmyndarinstitutionen betydligt närmare än institutet god man. Det är därför olämpligt att sammanföra reglerna om förvaltare och god man i samma kapitel. Reglerna om förvaltare hänförs lämpligen till 11 kap. efter motsvarande regler om förmyndare, medan reglerna om förvaltares plikter på samma sätt bäst hänförs till 13 kap.

- 18 kap. behålls för reglerna om god man. Eftersom något behov av nuvarande regler i 18 kap. 3 § inte längre kommer att finnas, kommer kapitlet enbart att innehålla regler om gode män som förordnas i mer "traditionella" sammanhang (som ersättning för förmyndare vid sjukdom, kompetenskonflikt o. d. samt för att bevaka bortovarandes eller okända rätt). Dessa regler kan göras förhållandevis enkla, eftersom nämnvärd risk för kolliderande rättshandlingar knappast kan förväntas i dessa fall.

Kalmar tingsrätt:

Tingsrätten instämmer i huvudsak i utredningens bedömningar och tillstyrker förslaget om avskaffande av institutet omyndigförklaring med samtidigt inrättande av föreslaget förvaltarinstitut.

Sammanfattning

Tingsrätten anser att förslagen i betänkandet är väl övervägda och väl formulerade. Tingsrätten tillstyrker i huvudsak förslagen utom såvitt avser rösträtten. Denna fråga bör övervägas ytterligare.

Förvaltarskap i stället för omyndigförklaring

I och för sig hade det varit möjligt att reformera institutet omyndigförklaring på ett sådant sätt att det får samma rättsverkningar som det föreslagna förvaltarskapet. Vid förvaltning av egendom eller vid uppdrag att företräda huvudmannen i rättsliga angelägenheter hade omyndigförklaringen kunnat anpassas till behovet i det särskilda fallet. Omyndigförklaringen hade inte heller behövt inriktas på den enskildes person i större utsträckning än som varit påkallat. Rösträtten hade slutligen kunnat vara opåverkad av en omyndigförklaring.

Någon saklig skillnad mellan ett på detta sätt reformerat omyndigförklaringsinstitut och förvaltarskapet synes inte föreligga. Den nackdel med omyndigförklaringen som utredningen berör på s. 168 m och som innebär att den enskildes aktivitet kan vara avgörande för frågan om en omyndigförklaring skall tillgripas gäller väl också för det nya institutet förvaltarskap. Tingsrätten vill emellertid, om man bortser från förslaget i fråga om rösträtten som tingsrätten återkommer till, inte motsätta sig utredningens förslag om förvaltarskap. Tvärtom är det en stor fördel att ordet omyndigförklaring med dess negativa klang ersätts av ett mera neutralt begrepp.

Uddevalle tingsrätt:*Sammanfattning*

Förslagen i betänkandet innebär fortsatta ändringar i fråga om omyndighetsförklaringar, godmansförordnanden och därmed sammanhängande frågor och ansluter till 1976 års lagstiftning på området. Inriktningen av utredningsförslaget överensstämmer i huvudsak även med de lösningar, som under 1980-talet valts i Norge och Finland. Det synes därför lämpligt att det påbörjade reformarbetet fullföljes. Tingsrätten instämmer i utredningens bedömningar samt tillstyrker i och för sig förslaget.

Allmänt

De föreslagna ändringarna förefaller emellertid onödigt omfattande. Det kan ifrågasättas om det åsyftade resultatet ej kan åstadkommas med betydligt färre ingrepp i föräldrabalken. Förvaltarskapsinstitutet torde ha så stora likheter med det nu gällande systemet med omyndighetsförklaringar att den enda väsentliga skillnaden i praktiken blir att rösträttshindret avskaffas. Enligt tingsrättens uppfattning har såväl i direktiven som under utredningen betydelsen för den enskilde av rösträttens förlust överbetonats. Man bör i detta sammanhang ej heller bortse från de mindre önskvär-

da följderna av förslaget att ett ökat antal personer med grova förstånds-handikapp kan i samband med val komma att utsättas för otillbörlig påverkan. Tingsrätten vill dock ej ifråga om rösträtten förorda någon annan lösning än den utredningen valt och avvisar med bestämdhet tanken att låta valmyndigheterna från fall till fall avgöra om en person får rösta.

Sundsvalls tingsrätt:

Tingsrätten har funnit utredningens betänkande och förslag väl ägnade att läggas till grund för fortsatta överväganden om en ändrad lagstiftning på ifrågavarande område och har i huvudsak inget att erinra mot vad utredningen föreslagit. Tingsrätten vill likväl här något beröra de föreslagna grundläggande ändringarna i föräldrabalken.

Avskaffande av omyndigförklaringsinstitutet

Såsom framgår av utredningens undersökningar har användningen av omyndigförklaringsinstitutet kraftigt minskat efter 1974 års lagändringar. Däremot har beslut om hävande av omyndigförklaring blivit allt vanligare. Om denna utveckling finge fortsätta, skulle förmodligen omyndigförklaringsinstitutet om ett eller annat decennium komma mer eller mindre helt ur bruk. Utredningen har emellertid funnit det angeläget att inte avvakta detta och ansett att man i stället – så snart sig göra låter – bör avskaffa omyndigförklaringsinstitutet. Tingsrätten vill inte underlåta att anmäla någon tveksamhet beträffande denna fråga.

— — —

Följdändringar

Om förslagen till nu berörda grundläggande ändringar i föräldrabalken genomföres, föranleder detta ett stort antal andra lagändringar. Tingsrätten har inte haft möjlighet att detaljgranska utredningsförslaget i dessa delar, men vill dock göra några påpekanden beträffande ändringar som kan bli aktuella i föräldrabalken och rättegångsbalken.

Domstolsverket:

Inledning

Den kritik som riktats mot institutet omyndigförklaring motiverar att regelsystemet blir föremål för en översyn. Utredningens direktiv är så avfattade att det förutsätts att ett förslag lämnas som innebär att institutet omyndigförklaring försvinner. Det främsta skälet härför är enligt direktiven att även omyndigförklarade bör ges rösträtt.

Enligt domstolsverkets (DV) mening finns även andra skäl som talar för en reformering av reglerna. Främst gäller detta den omotiverade skillnaden ifråga om rättshandlingsförmåga mellan olika grupper av förståndshandikappade som blivit följden av nuvarande praxis.

Utredningen har övervägt om det inte går att reformera omyndigförklaringsinstitutet så att vissa rättsverkningar tas bort. Utredningens huvudförslag, införande av ett förvaltarskap, innebär ju också en form av partiell omyndigförklaring. Huruvida man härigenom anser sig ha avskaffat omyndigförklaringarna eller inte blir därför närmast en terminologisk fråga. DV har dock inget att erinra mot den av utredningen valda terminologin eller att ett s. k. förvaltarskap införes i stället för omyndigförklaringar.

Datainspektionen:

Sammanfattning

Datainspektionen tillstyrker att omyndigförklaringsinstitutet avskaffas. Inspektionen tillstyrker också förslaget om inrättande av ett förvaltarinstitut. Dock anser datainspektionen att förvaltarförordnande bör meddelas bara om det är *uppenbart* att ett godmansförordnande inte är tillräckligt. Inspektionen anser att överförmyndare bör åläggas att underrätta tingsrätten om sina beslut om förvaltarförordnandenas omfattning.

Socialstyrelsen:

Socialstyrelsens principiella ställningstagande

Det synsätt som legat till grund för reformarbetena inom såväl sociallagstiftningen som hälso- och sjukvårdslagstiftningen och som präglat den nya lagen om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl. bör enligt socialstyrelsens mening vara vägledande också vid en reformering av lagstiftningen om förmyndarskap och godmanskap. Utredningens förslag att jämsides med ett avskaffande av omyndighetsförklaringarna införa ett utbyggt godmanskap, kallat förvaltarskap, balanserar väl mellan samhällets intressen av att tillvarata alla människors erfarenheter, kunskaper och förmåga och att tillgodose människors behov av skydd och stöd. Det framlagda förslaget om ett förvaltarskap i förening med ett delvis ändrat godmansinstitut synes i allt väsentligt ha de förutsättningar som behövs för att omyndigförklarade, sjuka och handikappade så långt möjligt får medverka i samhället under hänsynstagande till sin självbestämmanderätt och sin integritet. Styrelsen ställer sig därför positiv till förslaget i denna del.

— — —

Styrelsen anser det vara konsekvent och förtjänstfullt att utredningen i samband med sitt förslag att avskaffa institutet omyndigförklaring även föreslagit att upphäva kopplingen mellan rösträtten och förvaltarinstitutet.

Socialstyrelsen tillstyrker de rent språkliga förändringar som har vidtagits i ett flertal av de paragrafer som i sak ingår oförändrade i 10–20 kapitlet i föräldrabalken (FB). Lagtexten sådan den utformats i dessa kapitel i FB överensstämmer med det enkla och klara språkbruk som man med fördel ser ersätta ett tungrott och föråldrat språkbruk. Innehållet i det nya 11 kapitlet i FB är väl disponerat. Det är lätt att arbeta med lagtexten genom rubriker, som i huvudsak anger de olika paragrafernas innehåll. Dispositionen i detta kapitel bidrar i hög grad till att synliggöra de grund-

Statens handikappråd:

Med tillfredsställelse hälsar vi förslaget att avskaffa omyndigförklaringarna. Att omyndigförklara en person är uttryck för en föråldrad människosyn. Den överensstämmer inte med vad som sägs i socialtjänst- och omsorgslagarna om människors lika värde och om respekt för självbestämmande och integritet. Ett uttryck för detta förändrade synsätt, som numera är grunden för handikappolitiken, är att ingen till följd av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande skall berövas den medborgerliga rätten att rösta i allmänna val. Vi är även positiva till förslaget om förvaltarskap. Det är inte lika stort ingrepp i den personliga integriteten som omyndigförklaring.

Riksförsäkringsverket:

Sammanfattning

I förmynderskapsutredningens delbetänkande föreslås lagändringar som syftar till att avskaffa institutet omyndigförklaring och istället införa ett utbyggt godmansinstitut, kallat förvaltarskap. Vidare föreslås att det nuvarande godmansinstitutet behålls med vissa ändringar.

En omyndigförklaring berör inte bara den ekonomiska rörelsefriheten utan begränsar även den enskildes handlingsförmåga i andra fall. Den sociallagstiftning som tillkommit under senare år innehåller bestämmelser som skall tillgodose behovet av hjälp och skydd för personer som på grund av sjukdom e. d. inte kan ta hand om sina ekonomiska och personliga angelägenheter. De möjligheter till hjälp och skydd som erbjuds enligt socialtjänstlagen (1980:620) och lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl. bör tillsammans med utredningens förslag om ett utbyggt godmansinstitut kunna ersätta de nuvarande förmynderskapens skyddsfunktion. Riksförsäkringsverket tillstyrker därför i huvudsak förmynderskapsutredningens förslag att avskaffa institutet omyndigförklaring. På några punkter har dock verket funnit anledning att föreslå vissa justeringar.

Bankinspektionen:

Ur de synpunkter bankinspektionen har att företräda tillstyrker inspektionen utredningens förslag.

Försäkringsinspektionen:

Utredningens förslag innebärande bl. a. avskaffande av omyndigförklaringsinstitutet, införande av ett förvaltarskapsinstitut (förstärkt godmanskap) och ändringar i lagreglerna för god man medför, såvitt inspektionen kan överblicka, inte några viktigare förändringar inom området enskild

försäkringsverksamhet. Av utredningen framlagt förslag till följdändringar i 3 kap. och 4 kap. försäkringsrörelselagen (1982:713) innebär endast en anpassning av lagen till utredningens huvudförslag om ändringar i föräldrabalken.

Avtal som ingås mellan enskilda försäkringstagare och försäkringsbolag regleras i lag (1927:77) om försäkringsavtal och konsumentförsäkringslagen (1980:38). Dessa lagar innehåller emellertid inte några bestämmelser innebärande att avtal kan förklaras ogiltiga på grund av att part varit omyndig eller slutit avtalet under inflytande av rubbad själsverksamhet. För sådana fall gäller vad som är stadgat i föräldrabalken, avtalslagen och 1924 års lag om verkan av avtal som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet.

— — —

Inspektionen har utifrån de synpunkter den har att beakta inget att erinra mot att de av utredningen framlagda förslagen genomförs.

Kammarkollegiet:

8.2 Föräldrabalken

Kammarkollegiet har, sett från de intressen kollegiet har att bevaka, inte något att erinra mot förslagen.

Riksdagens ombudsmän:

Jag delar utredningens syn på det nuvarande institutet omyndigförklaring. Enligt min mening innebär förslaget i denna del en lämplig avvägning mellan å ena sidan den enskildes krav på integritet och självbestämmande och å andra sidan intresset av att omyndigförklaringens skyddsfunktioner inte går förlorade. Beträffande godmanskap enligt 18 kap. 4 § föräldrabalken har jag vid olika tillfällen framfört uppfattningen att den nuvarande regleringen inte i alla avseenden är invändningsfri. Vad jag har haft erinringar mot är framför allt att gällande bestämmelser inte tar tillräcklig hänsyn till att huvudmannen har kvar sin rättsliga handlingsförmåga utan ger gode mannen vidsträckta formella befogenheter att handla efter eget skön. Utredningens förslag innebär såvitt jag kan finna att de problem jag har haft anledning att uppmärksamma fått en tillfredsställande lösning.

Jag finner således att förslaget är väl ägnat att ligga till grund för lagstiftning.

Sveriges domareförbund:

Sammanfattning

Domareförbundet tillstyrker förslaget i den del som avser införandet av ett förvaltarekap. Förbundet har vissa synpunkter på rösträttsfrågan. Förslaget att en rättshandling som en god man företagit inom ramen för förordnandet men utan samtycke från huvudmannen, med vissa undantag, inte blir bindande för huvudmannen avstyrks.

Samfundet instämmer i att det nuvarande institutet omyndigförklaring rymmer sådana nackdelar att övervägande skäl talar för att avskaffa det institutet och ersätta det med en ordning som på ett mindre ingripande sätt tillgodoser behovet av hjälp och skydd för personer vilka på grund av sjukdom c. dyl. saknar förmåga att själva ha hand om sina ekonomiska och personliga angelägenheter. Samfundet finner det föreslagna förvaltarinstitutet väl ägnat att tillgodose det nämnda behovet utan att för den skull medföra de långtgående inskränkningar i den enskildes rättshandlingsförmåga som kännetecknar de nuvarande omyndigförklaringarna. Samfundet tillstyrker därför utredningens förslag i denna del.

Svenska kommunförbundet:

Styrelsen tillstyrker det i delbetänkandet föreliggande förslaget om ändring i föräldrabalken med följande undantag.

(Undantagen avser 11 kap. 5 och 6 §§.)

Landstingsförbundet:

Förbundet delar utredningens uppfattning att en omyndigförklaring får allvarliga konsekvenser för den som drabbas, genom att den omyndigförklarade berövas sin rättsliga handlingsförmåga i så gott som alla hänseenden. Ett avskaffande av omyndigförklaringsinstitutet kräver emellertid att man på annat sätt tillgodoser behovet av hjälp och skydd för personer som på grund av sjukdom eller dylikt saknar förmåga att själva ta hand om sina angelägenheter. Det av utredningen föreslagna förvaltarskapet är enligt förbundets mening ett i allt väsentligt lämpligt sätt att skydda dessa intressen.

Förbundet anser att utredningen närmare kunde ha diskuterat konsekvenserna för t. ex. senildementa patienter i långtidssjukvården liksom för psykiskt utvecklingsstörda av ett slopande av omyndigförklaringsinstitutet.

— — —

Landstingsförbundet har i övrigt, utifrån de intressen förbundet i första hand har att tillgodose, ingen invändning mot förslagen i betänkandet. Förbundet vill dock påpeka att utredningen synes ha förbisett att även 10 § 2 p. allmänna läkarinstruktionen (1963:341) innehåller bestämmelser som avser omyndigförklaring och som alltså bör ändras som en följd av lagförslaget.

Sveriges föreningsbankers förbund:

Utredningen föreslår att omyndigförklaringsinstitutet helt avskaffas och att det istället införes ett utbyggt godmansinstitut, kallat förvaltarskap.

— — —

Det nuvarande godmansinstitutet skall — med vissa justeringar — finnas kvar.

— — —
Såvitt förbundet kan bedöma berör de ovannämnda förändringarna inte på något sätt bankverksamheten. Förbundet har inget att erinra mot att förslaget genomförs.

Svenska bankföreningen:

Sammanfattning

Om det nuvarande godmansinstitutet och institutet omyndigförklaring skall reformeras på sätt utredningen föreslagit bör, enligt bankföreningen, tredje man på ett bättre sätt än utredningen föreslagit tillförsäkras *dels* säkerhet i fråga om rättsverkan av rättshandlingar som ingås med personer som omfattas av systemet *dels* möjlighet att få information om förvaltarförordnanden. Förslaget bör därför kompletteras enligt följande.

När det gäller god man anser bankföreningen att dennes behörighet att företa rättshandling för huvudmannens räkning i förmögenhetsrättsliga frågor skall dokumenteras i en skriftlig fullmakt. Ett samtycke från förvaltare, när fråga är om förvaltarskap, för huvudmannen att företa egna rättshandlingar bör likaledes dokumenteras i skriftlig form. För att ge bankerna en rimlig möjlighet att informera sig om förekomsten av ett förvaltarskap till undvikande av ogiltiga avtal bör uppgifter om förvaltarskap få ingå i kreditupplysning. Härutöver har bankföreningen vissa detaljsynpunkter på lagstiftningen.

Ändringarna i föräldrabalken

— — —
I förhållande till nuvarande regler om rättsverkningarna av omyndigs rättshandlingar medför förslaget en betydande osäkerhet om vad som rent faktiskt kommer att gälla härvidlag i olika situationer. Bankföreningen anser det vara av största vikt att de föreslagna reglerna kompletteras på sådant sätt att denna osäkerhet i möjligaste mån kan elimineras. Möjligheten att få information om förvaltarförordnanden bör dessutom förbättras i förhållande till utredningens förslag.

Svenska sparbanksföreningen:

Svenska sparbanksföreningen (föreningen) anser sig ej ha anledning att ta ställning till frågan om omyndigförklaring som rösträttshinder.

När det gäller förslagen i övrigt vill föreningen anföra följande.

Föreningen kan väl förstå de sociala skäl som åberopas till stöd för avskaffandet av institutet omyndigförklaring. Föreningen ställer sig emellertid tveksam till om det är möjligt av skäl som framgår av det följande. Enligt förslaget skall ordet omyndig alltså kvarstå i föräldrabalken (FB) men betyda enbart underårig. Föreningen anser det emellertid logiskt att,

om utredningens förslag förverkligas, ordet omyndig i FB ersätts med just ordet underårig.

Prop. 1987/88:32

— — —

Föreningen anser sålunda — med bortscende från frågan om allmän rösträtt samt valbarhet till riksdag och kommun m. m. — att utredningens förslag i övriga delar bör göras till föremål för fortsatt utredningsarbete.

Föreningen Sveriges överförmyndare:

Sammanfattning

Föreningen Sveriges Överförmyndare tillstyrker utredningens förslag att omyndigförklaring skall avskaffas och att institutet förvalterskap införes. Föreningen har dock uppfattningen att förvalterskap bör kunna anordnas utan att det först skall prövas om det är tillräckligt med godmanskap. Den föreslagna skadeståndsskyldigheten för gode mannen som inte samråder med sin huvudman, anser föreningen vara alltför långtgående. Genomförs förslaget torde detta medföra svårigheter när det gäller rekrytering av gode män i fortsättningen. Utredningens förslag att inte beslut om förvalterskap skall registreras ställer sig föreningen tveksam till. Förslaget att omyndigförklaringsinstitutet skall upphöra helt och hållet den 1 januari 1989 tillstyrkes. Övergångsperioden om ett år för omprövningen av de provisoriska förvalterskapen torde behöva förlängas eller kräva resursförstärkning för överförmyndarna. Den i 16 kap. 2 § föräldrabalken föreslagna regeln att gode män och förvaltare skall ingiva förteckning inom två månader från inskrivning bör kunna ändras till *en* månad. Därigenom kommer såväl förmyndare som gode män och förvaltare att likställas i fråga om tiden för avgivande av förteckning.

Överförmyndarnämnden i Stockholm:

Sammanfattning

Stockholms överförmyndarnämnd tillstyrker förmynderskapsutredningens förslag att institutet omyndigförklaring avskaffas och ersättes med ett nytt förvaltarinstitut. Det föreslagna förvalterskapet synes tillgodose det behov av hjälp och skydd som finnes hos personer som på grund av sjukdom m. m. saknar förmåga att tillvarata sina egna intressen. Nämnden anser emellertid att utredningens förslag kan komma att begränsa möjligheterna att anordna förvalterskap, och föreslår därför att förvalterskap skall kunna anordnas utan prövning av om det är tillräckligt med god man.

Utredningens förslag om skadeståndsskyldighet för gode män, som inte inhämtar huvudmannens samtycke där det är möjligt, kan få till följd att rekryteringen av gode män försvåras.

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

Sammanfattning

Göteborgs överförmyndarnämnd tillstyrker förslaget att omyndigförklaring avskaffas samt att institutet förvalterskap införes. Överförmyndarnämnden har emellertid följande principiella invändningar mot förslaget.

Nämnden anser, att förvaltarskap bör kunna anordnas direkt utan att man först prövat godmanskap. Nämnden anser vidare att skadeståndsskyldigheten för gode mannen, om samtycke icke föreligger, är alltför långtgående. Nämnden anser också, att registrering av förvaltarskap bör ske centralt och icke enbart genom annonsering i Post- och Inrikes Tidningar. Nämnden anser, att två månader är för långt respit för ingivande av förteckning och att en månad är tillräckligt i båda fallen.

Överförmyndarnämnden i Tyresö:

Överförmyndarnämnden är positiv till förslaget att avskaffa omyndighetsförklaringarna.

Överförmyndarnämnden i Karlskrona:

Sammanfattning

Överförmyndarnämnden anser att begränsningen av gode mannens behörighet att företräda sin huvudman har blivit alltför snäv. Skadeståndsskyldigheten för gode mannen, som inte samrått med sin huvudman, synes allt för långtgående. Den föreslagna lagtexten skulle komma att medföra att institutet förvaltare skulle behöva tillgripas i långt större utsträckning än vad utredningen avser, till skyddande av den person som är satt att hjälpa den sjuke.

God mans- och förvaltarärendena bör handläggas av överförmyndaren på den ort där gode mannen resp. förvaltaren bor. Den centrala registreringen av förvaltarskap bör därför bibehållas i enlighet med vad som nu gäller för omyndigförklaring.

Nämnden anser att kompetenskraven på den läkare, som utfärdar läkarintyg vid förordnande av förvaltare, måste preciseras.

Övergångstiden om ett år anser nämnden allt för kort, då överförmyndarna saknar resurser att så snabbt göra en genomgång av sina ärenden.

Allmänt

Överförmyndarnämnden beklagar att institutet omyndigförklaring föreslås avskaffat. Nämnden anser att begreppet omyndigförklarad är väl förankrat i det allmänna rättsmedvetandet och klargör på ett entydigt sätt de rättsförhållanden som gäller. Nämnden anser att det föreslagna nya begreppet förvaltare och förvaltarskap gentemot allmänheten kan te sig diffust och själva ordet inte klargör de rättsförhållanden, som det avser att täcka.

Nämnden anser därför att begreppet omyndigförklaring bibehålles, men att de rättsliga förhållandena regleras i enlighet med utredningens förslag t. ex. vad gäller de medborgerliga rättigheterna.

Nämnden vill understryka att omyndigförklaring i dag endast tillgripes i de verkligt besvärliga fallen, när ett samarbete och samförstånd mellan gode mannen och den sjuke inte kan etableras. En garanti för att omyndigförklaring inte tillgripes, utöver i de verkligt kvalificerade fallen, är dom-

stolarnas prövning, överförmyndarnas utredning och den allmänna inställningen hos intygsutfärdande läkare, hos vilka omvårdnaden och skyddet av patientens integritet är tydligt uttalat.

Prop. 1987/88:32

Överförmyndarnämnden i Sundsvall:

Sammanfattning

Överförmyndarnämnden är positiv till en reformering av institutet omyndigförklaring. Konsekvenserna av en omyndigförklaring är för den enskilde alltför långtgående. Nämnden accepterar därför utredningens förslag om införande av ett förvaltarskap där samtliga rättsverkningar som är förknippade med en omyndigförklaring upphör utom i avseende på den enskildes rätt att förvalta sin egendom och åta sig förbindelser. En reformering av institutet måste innebära att bl. a. viljesvaga, psykiskt sjuka och utvecklingsstörda kan erbjudas ett fullgott skydd för skadlig påverkan från omgivningen eller för sina egna dispositioner. Utredningen har alltför litet analyserat de skyddsaspekter som bör styra utformningen av ett nytt förvaltarskap. Nämnden anser att inrättande av ett förvaltarskap måste innebära en motsvarande total förlust för den enskilde av rättshandlingsförmågan som idag gäller för en omyndigförklarad. På något annat sätt kan den enskilde inte erbjudas ett effektivt skydd. Enligt nämndens eget förslag till förvaltarskap kan dock rätten eller överförmyndaren förordna att huvudmannen inom vissa gränser skall få disponera sina tillgångar eller ingå avtal.

Nämnden ser det som en klar fördel att samma grunder införs för inrättande av förvaltarskap och godmanskap. Genom att ett godmanskap lättare kan övergå i ett förvaltarskap kan till stor del de situationer undvikas där risk föreligger för kolliderande rättshandlingar. Nämnden finner därför inte något skäl att ändra på de behörighetsregler som idag gäller för god man. Utöver de sällsynta problem som med nuvarande godmanskapen har funnits med just kolliderande rättshandlingar har godmanskapen fungerat bra och skäl finns därför inte att ändra reglerna i den riktning utredningen föreslagit.

Med den modell för förvaltarskap och godmanskap som nämnden föreslagit blir det en klar gräns mellan förvaltarskapets tvångskaraktär och godmanskapets frivillighet.

Allmänna överväganden

Tanken bakom 1974-års reform var att antalet omyndigförklarade borde minska. Detta skulle uppnås genom att stränga förutsättningar uppställdes för att en omyndigförklaring skulle få äga rum, samtidigt som överförmyndaren ålades att årligen pröva om förutsättningar finns för ansökan om hävande av gällande omyndigförklaringar. Helt klart är att antalet nytillkomna omyndigförklaringar kraftigt begränsats. I Sundsvalls kommun har sedan 1976 endast fem personer omyndigförklarats. I samtliga fall har det varit fråga om aktiva personer som inte kunnat beredas skydd för sina egna

dispositioner eller andras utnyttjande på annat sätt än att de fråntagits sin rättshandlingsförmåga. I några andra fall har dock nämnden funnit det vara en brist att inte kunna tillgripa en omyndigförklaring, enär de medicinska förutsättningarna inte varit helt uppfyllda. I dessa fall har inte heller ett godmanskap varit aktuellt, enär den enskilde redan från början motsatt sig allt samarbete. Nämnden finner således att antalet nytillkomna omyndigförklaringar inte är oacceptabelt högt i förhållande till enskildas behov av stöd och skydd samt de restriktiva förutsättningar som gäller för en omyndigförklaring.

Vad gäller det stagnerade resultatet av överförmyndarens skyldighet till årliga omprövningar av gällande omyndigförklaringar är det snarare ett mått på bristande resurser hos överförmyndarna och inom landstingens psykiatriska verksamhet än ett kriterium på omfattningen av skyddsbehovet. Nämnden bedömer att bland de omyndigförklarade inom kommunen föreligger behov av det skydd och bistånd som en omyndigförklaring innebär endast hos cirka hälften av myndlingarna. Återstående omyndiga skulle inte bli omyndigförklarade vid en idag ny prövning av domstol.

För att uppnå att ett hävande av en omyndigförklaring skall komma till stånd när skäl därtill inte längre föreligger hade det varit tillfyllest att ändra förutsättningarna för hävande av en omyndigförklaring samt eventuellt lyft fram och ytterligare poängterat överförmyndarens skyldighet till årliga omprövningar.

Flera av konsekvenserna av en omyndigförklaring vid sidan om förlusten av rättshandlingsförmågan är för den enskilde djupgående och torde många gånger inte ha något direkt med skälen för omyndigförklaringen att göra. Hit hör exempelvis reglerna för giftermål och framförallt reglerna om förlust av rösträtten. Samtliga sådana följder, formella och informella, anser överförmyndarnämnden bör upphöra.

Inom ramen för godmanskap enligt 18 kap. 3 § FB har det varit möjligt att bistå många som själva saknat förmåga att handha sin ekonomi och övriga angelägenheter. Nämndens erfarenhet av ifrågavarande godmanskap är goda.

Den kritik som kan riktas mot godmanskapen har framförallt gällt risken för kolliderande rättshandlingar av huvudmannen och gode mannen. Nämndens uppfattning är att det visserligen kan förekomma en sådan risk i vissa godmanskap, men att frågan är mycket sällsynt i praktiken och har alltför mycket fått styra utredningens förslag till nytt godmanskap. Till viss del kan nämndens uppfattning i den här delfrågan förklaras med att den tillämpat en viss restriktivitet med att ta initiativ till godmansförordnande om inte den tilltänkta huvudmannen lämnat sitt samtycke samt när det funnits en uttalad risk för motstridiga rättshandlingar. Överförmyndarnämnden har således funnit det momentet i en omyndigförklaring som inneburit en total förlust av rättshandlingsförmågan vara ett både nödvändigt och effektivt sätt att bereda enskilda bistånd och skydd. Nämnden underkänner därför utredningens förslag till ett förstärkt godmanskap – förvalterskap – med en i princip rättskapabel huvudman. Utredningens förslag till nytt godmanskap finner nämnden otympligt i jämförelse med nuvarande regler. Nämndens synpunkter på ett alternativt förvalterskap och skälen för att behålla det nuvarande godmanskapet utvecklas nedan.

Allmänna synpunkter

Såsom utredningen konstaterar har resultatet av 1974 års förmynderskapsreform blivit att omyndigförklaring tillgrips endast i de fall där det föreligger risk för att huvudmannen företar rättshandlingar som strider mot dem som gode mannen gör eller avser att göra. Vi delar utredningens uppfattning att de personer som på grund av risk för sådana kolliderande rättshandlingar omyndigförklaras, i stället bör kunna hjälpas på ett sätt som inte medför den totala inkompetensförklaring, som en omyndigförklaring med åtföljande förlust av rösträtt innebär. Detta resultat skulle kunna vinnas enbart genom ändring av rösträttsreglerna så att även omyndigförklarade får rösträtt men med tanke på att begreppen omyndigförklaring och förmyndare i det allmänna medvetandet fått en negativ klang synes det välbetänkt att i stället använda termerna förvaltarskap och förvaltare. Vi ser det som en stor fördel att förvaltarskapet enligt förslaget är flexibelt och att man i varje enskilt fall kan ge det lämpligt innehåll.

Utifrån våra erfarenheter av 1974 års förmynderskapsreform har vi emellertid vissa synpunkter och reformönskemål som vi vill framföra.

Gode mans- och förmyndarföreningen i Stockholm:*Sammanfattning*

— — —

Vi instämmer i utredningens förslag om en översyn av nu gällande bestämmelser om gode män och förmyndare. Dock vill vi framhålla några synpunkter, som vi under vår verksamhet funnit vara av vital betydelse för att rätt kunna fullfölja uppdraget som god man eller förmyndare. Det gäller

- rekrytering och utbildning
- skadeståndsansvar och ansvarsförsäkring
- inhämtande av samtycke från huvudmannen.

Landsorganisationen i Sverige:

Förmynderskapsutredningen föreslår i sitt betänkande att omyndighetsförklaringsinstitutet skall upphävas och ersättas med ett utbyggt godmansinstitut, kallat förvaltarskap. Förändringen innebär bl. a. att det nuvarande rösträttshindret försvinner. LO anser att utredningens förslag skall genomföras med förändring på en punkt. Eftersom förslagets genomförande är synnerligen angeläget, måste förberedelser göras hos berörda myndigheter, så att ett verkställande kan ske omedelbart efter riksdagen fattat beslut i saken.

Tiden får nu anses mogen för en radikal förändring av förmynderskapsreglerna. Det synsätt, som präglat den nuvarande lagstiftningen, är byggt på värderingar från 1800-talet. Det kan delvis förklaras med att det på den tiden inte fanns något socialt trygghetssystem i samhället. Samhällsförhållandena har emellertid förändrats och förmynderskapsreglerna framstår därför i många avseenden som föråldrade.

I huvudsak ställer FPK sig positivt till utredningens förslag.

Centerns kvinnoförbund:

Centerns Kvinnoförbund är i princip positiv till att omyndigförklaringsinstitutet försvinner men anser att skyddslagstiftningen ännu ej fungerar som vi skulle önska och ifrågasätter därför om det nu helt kan avskaffas.

Till dess att övrig lagstiftning kommit ikapp måste varje omyndighetsförklaring bli föremål för omprövning efter viss tid.

Det är dock angeläget att rösträttshindret försvinner vilket enligt Centerns Kvinnoförbunds mening kan lösas genom att inte knyta rösträttshindret till omyndighetsförklaringen.

Centerns Kvinnoförbund delar utredningens uppfattning att det införs ett utbyggt godmansinstitut, kallat förvaltarskap. Liksom en god man förordnas en förvaltare av tingsrätten.

Ett förvaltarskap riktar sig emellertid inte på samma sätt som en omyndigförklaring mot den enskildes person utan tar mera direkt sikte på förvaltningen av hans eller hennes egendom eller bevakning av en viss rättslig eller ekonomisk angelägenhet. Den enskilde slipper alltså den stämpel som det idag innebär att bli omyndigförklarad.

— — —

Det kan uppstå svårighet att konstatera om huvudman och god man har varit överens — om tvist skulle uppstå.

— — —

Centerns Kvinnoförbund delar i övrigt delbetänkandets synpunkter.

Moderata ungdomsförbundet:*Sammanfattning*

Moderata Ungdomsförbundet instämmer i huvudsak med utredningens förslag. Detta gäller dock inte frågan om rösträtten, där risken för otillbörlig påverkan vid röstning inte är tillräckligt behandlad i utredningen. En möjlighet till inskränkt rösträtt bör finnas kvar antingen i det nya förvaltarskapsinstitutet, eller i särskild ordning. Detta bör ingå som en del av reformen, och inte komma senare.

Utgångspunkter för en reform (7.1)

Förbundet delar utredarnas åsikt att skyddsaspekten skall väga tungt. Det är viktigt att människor som inte kan sköta sina egna angelägenheter, får stöd och hjälp till detta. Det finns ett allmänt intresse av att skydda psykiskt svaga personer från påtryckningar.

Förbundet instämmer vidare med utredningens syn att omyndigförklaringsinstitutet bör göras mer flexibelt. Domstolarna bör ha möjlighet att påverka rättsverkningarna i varje enskilt fall.

Slutligen anser Moderata Ungdomsförbundet att inskränkningarna i en-

skildas rättshandlingsförmåga skall göras med största restriktivitet. Efter reformen 1974 har omyndigförklaringsinstitutet använts mycket sparsamt. Redan dagens lagstiftning uppfyller detta kriterium, enligt vår mening.

Prop. 1987/88:32

Överförmyndaren i Vilhelmina:

Att avskaffa begreppet omyndigförklaring och ersätta detta med förvaltarenskap är riktigt – för avskaffande av begreppet omyndigförklaring har i praktiken redan skett eftersom det nästan aldrig har förekommit någon omyndigförklaring på senare tid. Detta förhållande innebär att många som enbart fått god man skulle egentligen varit ett förvaltarenskap – eftersom förvaltarenskapet icke innebär inskränkning i rätten att rösta vid allmänna val. Nu tycker jag att det skulle ha kunnat lösas även om man behållit begreppet omyndigförklaring. Vad som är viktigt är att förvaltaren har ensam rådighet över den egendom och de angelägenheter som omfattas av förvaltaruppdraget. I den delen är det helt riktigt att huvudmannen förlorar sin egen rättshandlingsförmåga.

2 God man

2.1 Förutsättningar för godmansförordnande och uppgifter för den gode mannen

Sollentuna tingsrätt:

7.2 Godmansinstitutet

Från de principiella utgångspunkter som tingsrätten skisserat i avsnitt 7.1 kommer det i fortsättningen inte att finnas något behov av sådana godemän som avses i FB 18:3. Det är i själva verket svårt att se att så skulle vara fallet ens utifrån utredningens egna utgångspunkter. Det förvaltarenskap som föreslås är ju avsett att kunna göras just så flexibelt att det inte innebär mer vittgående ingrepp i den enskildes integritet och självbestämmanderätt än som är oundgängligen påkallat. Det skiljer sig i den delen avsevärt från nuvarande omyndigförklaringsinstitut, med vilket ju är förenat åtskilliga rättsverkningar utöver vad som just i det enskilda fallet anses angeläget att uppnå.

7.2.1 Förutsättningar för godmansförordnande och uppgifter för den gode mannen

Utredningen utvecklar i detta avsnitt ytterligare argumenten mot att vissa av nuvarande godmansuppgifter överförs på sociala kontaktmän. Bl. a. påpekas svårigheten att dra en skarp gräns mellan sådant bistånd som gäller ekonomiska eller rättsliga angelägenheter och hjälp i mera personliga frågor. Farhågorna framstår som överdrivna. Det anförda exemplet att kontakter med myndigheter så långt möjligt bör skötas av andra än kontaktpersoner avser just ett sådant förhållande som väl ryms under lagtex-

tens "rättsliga angelägenheter". Däremot kan det inte vara nödvändigt att förordna god man för att biträda med vardagens alla små problem av typen enklare inköp, personlig hygien, planering av semester, upprättande av förenklad löntagardeklaration etc.

— — —

11 kap. 4 § FB

Omformuleringen av nuvarande 18:3 FB speglar väl gällande rätt. Såsom närmare utvecklats i anslutning till den allmänna motiveringen bör emellertid paragrafen utgå helt, enär tillräckliga skäl fortsättningsvis kommer att saknas för att bibehålla denna typ av gode män sedan de föreslagna reglerna om förvaltarskap genomförts.

Sundsvalls tingsrätt:

Det förstärkta godmansinstitutet

Om omyndigförklaringsinstitutet avskaffas, behöver givetvis de ifrågavarande personerna med psykiska handikapp även i fortsättningen bistånd och hjälp med sina angelägenheter. Vad utredningen i denna del föreslagit vill tingsrätten i huvudsak tillstyrka.

Före 1974 års lagändring gällde att god man kunde förordnas endast för mera tillfälliga och kortvariga behov av bistånd genom en ställföreträdare. Och av ålder torde ett uppdrag som god man alltid haft denna karaktär. Genom 1974 års lagändring (FB 18:3) tillkom ett nytt slag av god man för att tillgodose samma permanenta behov som en förmyndare men utan dennes rätt att företaga rättshandlingar för huvudmannens räkning. Denne gode man har nu bibehållits i förslaget. Det kunde emellertid måhända övervägas att nu i stället återgå till den gamla ordningen med god man för endast tillfälliga uppdrag och låta den nya formen av bistånd – förvaltaren – gälla för alla mera permanenta uppdrag. Man finge då en förvaltare vars uppdrag allt efter behovet kunde bestämmas till att gälla antingen endast sådant bistånd som avses i nuvarande 18 kap. 3 § föräldrabalken eller till att dessutom vara förenat med rätt att i närmare angiven omfattning företaga rättshandlingar för huvudmannens räkning.

Domstolsverket:

Godmansinstitutet

Utredningen lägger fram ett förslag som innebär tämligen vittgående ändringar när det gäller sådana godmanskap som avses i 18 kap. 3 § föräldrabalken (FB). DV ansluter sig till huvudinriktningen av förslaget. Följande bör dock anmärkas.

Kravet på samtycke från huvudmannen vid ingående av rättshandlingar kommer troligen att leda till att en del personer som idag biträds av en god man kommer att ställas under förvaltarskap (jfr uttalandena s. 172). Detta

är en måhända inte åsyftad effekt av utredningens ställningstaganden i övrigt.

I utredningens förslag till lydelse av 11 kap. 4 § FB har i princip överförts nuvarande bestämmelse i 18 kap. 3 § FB. Ett av rekvisiten för att förordna god man är att huvudmannen inte kan erhålla bistånd på något annat sätt, t. ex. genom anhörig, vårdinrättning etc. Detta kommer till uttryck i orden "om det behövs". Samma grundläggande rekvisit skall enligt utredningen gälla vid anordnande av förvaltarskap (s. 179). För att få förordna förvaltare krävs därutöver att det inte är tillräckligt att god man förordnas. Intentionerna bakom lagtexten torde därför komma bättre till uttryck om rekvisitet "att den enskilde på något annat mindre ingripande sätt får hjälp" i 11 kap. 7 § i förslaget förs över till 11 kap. 4 § och där ersätter orden "om det behövs".

— — —

DV kan inte dela utredningens åsikt att det inte skulle finnas behov av att kunna förordna en vikarie för god man eller förvaltare (s. 193). Erfarenheten torde ha visat att godmanskap enligt 18 kap. 3 § FB är av väl så lång varaktighet som vissa förmynderskap. Vid tillfälliga förhinder för gode mannen är det bättre att vikarie förordnas än att ny god man utses. Vid förfall för en god man måste annars ny god man förordnas, vilket bl. a. för med sig att slutredovisning resp. förteckning över tillgångar måste upprättas. I det fortsatta lagstiftningsarbetet bör därför övervägas om inte förslaget 11 kap. 1 § bör kompletteras i detta avseende.

Socialstyrelsen:

Det är enligt socialstyrelsens uppfattning viktigt att den enskilda inte fräntas sin rättshandlingsförmåga i vidare utsträckning än som är klart befogat. Styrelsen vill därför särskilt understryka vikten av att den enskildes behov av bistånd ordentligt utreds och klarläggs vid handläggningen av ett godmans- eller förvaltarärende samt att god man eller förvaltare inte förordnas när den enskildes hjälpbehov kan tillgodoses på något annat mindre ingripande sätt t. ex. genom anhörig, genom kontaktperson förordnad med stöd av 10 § 3 st. socialtjänstlagen (SoL) eller 4 § 1 p. lagen om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl. eller genom ombud.

— — —

Om förordnandets omfattning — 11 kap. 4, 7 och 24 §§ FB

Enligt 11 kap. 4 § i lagförslaget skall rätten — i likhet med vad som föreskrivs i nu gällande 18 kap. 3 § FB — i där angivna fall "förordna god man" för den hjälpbehövande. Vad därmed förstås är oklart. Ordalydelsen tyder på att rätten skall ge eller i allt fall kan ge ett förordnande utan begränsning. Utredningen synes emellertid ha utgått från att rätten vid tillämpningen av 11 kap. 4 § skall anpassa gode mannens förordnande efter den enskildes behov. Utredningen har emellertid i 11 kap. 4 § inte föreskrivit att en god mans uppdrag skall anpassas till den enskildes behov i varje

särskilt fall samt att uppdraget får begränsas till att avse viss egendom eller angelägenhet. I 11 kap. 7 § i lagförslaget föreskrivs däremot såvitt gäller ett förvaltaruppdrag att detta skall anpassas till den enskildes behov i varje särskilt fall och att det får begränsas till att avse viss egendom eller angelägenhet. I 11 kap. 7 § anges härutöver att rätten får överlämna åt överförmyndaren att lämna närmare föreskrifter om förvaltaruppdragets omfattning. Ramen för såväl gode mannens som förvaltarens förordnande kan enligt utredningens förslag med stöd av 11 kap. 24 § ändras och närmare preciseras efter en omprövning.

Utredningens undersökningar utvisar att tingsrätterna i de allra flesta fall vid ett förordnande av god man inte närmare anger vilken av de tre biståndsformerna – bevaka någons rätt, förvalta någons egendom eller sörja för någons person – som förordnandet avser. Mot bakgrund härav anser socialstyrelsen det hade varit en fördel om den föreslagna 7 § i 11 kapitlet – med däri angiven delegationsmöjlighet till överförmyndaren – hade gjorts tillämplig också på gode mannens uppdrag. Härigenom skulle risken för att huvudmannen och gode mannen företar kolliderade rättshandlingar kunna nedbringas.

Även om ramen för gode mannens eller förvaltarens förordnande inte uttryckligen angivits vara att sörja för huvudmannens person är såväl den gode mannen som förvaltarens skyldiga att svara för huvudmannens personliga intressen. Detta följer bl. a. av 13 kap. 4 § FB i lagförslaget. Det är självklart att t. ex. en god mans ansvar i detta hänseende blir mindre om det samtidigt förordnas en kontaktperson för huvudmannen. Har såväl kontaktperson som god man förordnats för huvudmannen föreligger risk för dubbelarbete. Detta bör givetvis så långt möjligt undvikas. Även för ett sådant fall skulle den föreslagna 7 § i 11 kapitlet, om den gjordes tillämplig även på ett god mans-uppdrag verksamt kunna bidra till att förebygga risken för sådant dubbelarbete.

Frågan om parts processbehörighet regleras i 11 kap. 1 § 2 st. rättegångsbalken. I paragrafens första stycke anges att envar kan vara part i en rättegång. I paragrafens andra stycke föreskrivs att talan skall föras av den som är partens ställföreträdare, om parten inte råder över det varom det tvistas eller tvisten rör rättshandling som parten inte får företaga. En persons bristande rättshandlingsförmåga kan lätt fastställas när en person är omyndigförklarad. En sådan person saknar även processbehörighet. Det är emellertid oklart under vilka förutsättningar en myndig person skall kunna fränkännas sin processbehörighet och på vilket sätt en myndig person, som fränkänts sin processbehörighet, skall kunna föra sin talan. Man måste därför räkna med att det finns ett inte ringa antal människor som är myndiga men som av domstolen förklaras sakna processbehörighet när de söker väcka talan eller någon söker väcka talan mot dem.

I överensstämmelse med nu gällande 18 kap. 3 § FB anges i den föreslagna 4 § i 11 kapitlet i FB att en god man kan förordnas att bevaka någons rätt om någon på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd behöver sådan hjälp. Om rätten emellertid endast förordnat en god man att bevaka sin huvudmans egendom uppstår frågan om gode mannen även skall anses behörig att föra sin huvudmans talan i en

process, som rör dennes egendom, i det fall huvudmannen fränkänns sin processbehörighet. Formellt sett behåller ju huvudmannen sin rättsliga handlingsförmåga och denne råder i princip över den egendom, som gode mannens förordnande avser. Skall rätten i det fall rätten fränkänner huvudmannen dennes processbehörighet särskilt förordna den gode mannen att också bevaka sin huvudmans rätt eller skall rätten förordna en annan person att som god man bevaka huvudmannens rätt.

Rättsläget är på denna punkt oklart. Det är enligt styrelsens mening av vikt från bl. a. rättssäkerhetssynpunkt att det klargörs huruvida en god man, som inte uttryckligen förordnats att bevaka sin huvudmans rätt, får anses behörig att föra sin huvudmans talan i en process, när denne fränkänns sin processbehörighet.

Statens handikappråd:

För att god man ska förordnas, krävs att huvudmannen på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande, behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.

Vi är ense med utredningen om dessa bestämmningar. Samtidigt understryker vi, att de medför, att en stor personkrets har rätt att få god man förordnad. Till utveckling av denna synpunkt framhåller vi, att nästan alla, som befinner sig på psykiatriska sjukhus och på vårdhem inom omsorgerna om psykiskt utvecklingsstörda, är beroende av sådan hjälp som en god man förordnas för att lämna. Enligt vår mening gäller det i hög grad även utvecklingsstörda i gruppbofästäder och personer som flyttat ut från psykiatriska sjukhus. Det gäller i många fall även t. ex. vuxna utvecklingsstörda, som bor kvar hos sina föräldrar eller hos andra anhöriga. Vi ser det nämligen så, att stöd från en god man behövs fortlöpande för att bevaka den enskildes rätt. Denna gäller bl. a., att socialtjänst- och omsorger uppfyller kvalitetskraven enligt socialtjänst- och omsorgslagarna. Den gode mannen behövs också för hjälp med att överklaga beslut om bistånd och omsorger, som den enskilde är missnöjd med. Det sagda begränsar sig enligt vår övertygelse inte till de nämnda handikappgrupperna. Åtskilliga andra finner i sin vardag behov av ett effektivt stöd från en person som i egenskap av god man förordnats att lämna det.

Riksförsäkringsverket:

— — — Riksförsäkringsverket finner det dock angeläget att den gode mannens behörighet och förhållande till tredje man ytterligare preciseras så att det klarare framgår vilka uppgifter som ingår i förordnandet enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken. Det kan i ett enskilt fall vara svårt att avgöra om en rättshandling faller inom ramen för den behörighet som anges i denna paragraf och därigenom blir bindande för huvudmannen och gällande mot tredje man.

Utredningen föreslår att det nuvarande godmansinstitutet behålls i stort sett oförändrat. När det gäller förordnande av god man i de speciella situationer som anges i nuvarande 18 kap. 1, 2 och 4 §§ FB föranleder förslaget inga erinringar. Däremot vill samfundet på nedan anförda skäl anmäla tveksamhet i fråga om ett bibehållande av möjligheten att förordna god man i sådant fall som anges i 18 kap. 3 § FB (11 kap. 4 § i föreslagna lydelsen).

De av utredningen föreslagna reglerna i 11 kap. 5 och 6 §§ FB, att en rättshandling som gode mannen företar för huvudmannen inom ramen för sitt förordnande i princip blir ogiltig om huvudmannens samtycke inte inhämtats samt att gode mannen är skyldig att ersätta godtroende tredje man den skada som kan drabba denne vid sådan ogiltighet, gör enligt samfundets mening godmanskapet till ett så grannliga och ekonomiskt riskfyllt uppdrag att förvaltare och inte god man bör förordnas i de fall då minsta risk för s. k. kolliderande rättshandlingar föreligger. Redan svårigheten att med den föreslagna regleringen rekrytera gode män torde i praktiken framtvinga en sådan utveckling.

Det sagda leder fram till att utrymmet för förordnande av god man i de fall som anges i förslagets 11 kap. 4 § FB kan förväntas bli mycket litet. Då fara för kolliderande rättshandlingar kan skönjas bör följaktligen förvaltare förordnas, och i övriga fall torde huvudmannens tillstånd som regel inte vara allvarligare än att hans hjälpbehov kan tillgodoses med en fullmäktig e. dyl. och utan att god man behöver tillgripas. Väl kan tänkas fall där huvudmannen – t. ex. på grund av medvetsslöshet efter olycksfall – är ur stånd att utfärda fullmakt. Ej heller för dessa fåtaliga fall synes ett bibehållande av möjligheten till godmansförordnande jämlikt 11 kap. 4 § FB vara motiverat, eftersom hjälpbehovet där kan tillgodoses genom interimistiskt förvaltarförordnande jämlikt 11 kap. 19 § FB.

Sammantaget är det således samfundets bedömning att de godmanskap som kan bli aktuella enligt förslagets 11 kap. 4 § FB är så få att det kan ifrågasättas om möjligheten att förordna god man i dessa situationer bör behållas, eftersom det i sådana fall bör vara möjligt att i stället förordna förvaltare och därvid minimera ingreppet mot den enskilde genom att utforma förvaltaruppdraget så att de begränsas till enbart de frågor där ett oundgängligt hjälpbehov föreligger. För ett avskaffande av möjligheten att förordna god man i dessa fall talar även att såväl lagstiftningen inom ifrågavarande rättsområde som domstolshandläggningen av hithörande frågor skulle förenklas avsevärt. Med stöd av det anförda vill samfundet förorda att 11 kap. 4 § FB utgår ur förslaget.

Överförmyndarnämnden i Tyresö:

Om förslaget om det utvidgade skadeståndsansvaret för gode män ändå genomförs bör god man aldrig kunna förordnas utan samtycke från den som avses med godmansförordnandet. Om man, som utredningen föreslår, vill efterbilda de skadeståndsregler som gäller för en fullmäktig enligt

avtalslagen, måste i konsekvensens namn liknande krav kunna ställas på huvudmannen i ett godmansförordnande som på den som lämnar fullmakten. För detta talar även det underliga i synsättet att den mer ingripande åtgärden förvaltare (liksom tidigare omyndighetsförklaringar) skall tillgripas för personer som har förmåga till självständigt handlande. Den mindre ingripande åtgärden godmansförordnande tillgrips emellertid ofta för personer som mer eller mindre helt saknar förmåga till initiativ och självständigt handlande. Detta är en absurd konsekvens av regelsystemet som är mycket svår att förklara för de inblandade parterna.

Överförmyndaren i Sundsvall:

Godmanskap

Överförmyndarnämnden anser att de nuvarande godmanskap enligt 18 kap. 3 § FB är ett bra verktyg för att ge bistånd åt enskilda. De inrättade godmanskapen har fungerat utan några större problem. De få gånger huvudmannen agerat i strid med gode mannens dispositioner, har det mestadels varit fråga om att huvudmannen påverkats av någon utomstående. Med de ändrade grunderna för förordnande av ett förvaltare torde liknande situationer i framtiden kunna undvikas.

— — —

För att tydligare markera den principiella skillnaden mellan den tvångsmässiga naturen i ett förvaltare och frivilligheten i ett godmanskap, bör god man inte kunna förordnas utan samtycke från den enskilde eller med mindre den enskilde är ur stånd att lämna sitt samtycke. Möjligheten att förordna god man utan samtycke, när särskilda skäl finns, bör därför utgå.

Överförmyndarnämnden anser således, med den mindre ändring som föreslagits, att godmanskapet bör behållas i sin nuvarande form.

Personlig omvårdnad

Utredningen för en diskussion om gode mannens uppgifter och utvecklar dessa särskilt avseende skyldigheten att sörja för huvudmannens person. Innebörden i denna skyldighet exemplifieras av att gode mannen skall tillse att huvudmannens medel används till hans nytta. Därutöver nämns att gode mannen skall bevaka huvudmannens rätt i personliga frågor, exempelvis i kontakt med olika myndigheter. Exempelen är givna mot bakgrund av det bistånd som kan ges av anhöriga och kontaktpersoner enligt socialtjänst- och omsorgslagstiftningen.

I 1974-års lagstiftning lyftes skyldigheten att sörja för huvudmans person fram samtidigt som rätt att få arvode för arbetet med den personliga omvårdnaden infördes. Svenska Kommunförbundet har givit rekommendationer om storleken på arvoden. Stora insatser i personlig omvårdnad utförs av såväl förmyndare som gode män. Mycket av det konkreta arbetet som utförs liknar till sin karaktär uppgifter som många anhöriga utför och som ligger inom en kontaktpersons verksamhetsfält.

Överförmyndarnämnden anser att tiden är mogen att mer än vad som

skett i förslaget precisera förvaltaren och gode mannens uppgifter att sörja för huvudmannens person. Ett klarläggande skulle precisera förvaltarens och gode mannens skyldigheter, förebygga kompetenskonflikter och felaktiga förväntningar från de inblandade samt skapa klarare arvodesregler.

Riksförbundet för utvecklingsstöra barn, ungdomar och vuxna:

Godmansinstitutet:

Som väntat har som en följd av att godmanskap enligt 18:3 föräldrabalken infördes, antalet omyndigförklaringar kraftigt minskat. Det kan emellertid konstateras att vissa svagheter alltjämt vidlåder godmansinstitutet.

För att god man skall utses krävs enligt 18:3 ett av sjukdom, hämmad förståndsutveckling eller liknande förhållande betingat behov av bistånd med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person. God man skall emellertid endast förordnas "där så erfordras". Utredningen föreslår samma kriterier med tillägget att god man skall förordnas "om det behövs".

Utredningen för ett resonemang om behovet av god man för den personliga intressebevakningen. Utredningen har stannat för uppfattningen att det även i fortsättningen bör vara möjligt att förordna god man med uppgift att bevaka huvudmannens personliga intressen. Vi delar denna uppfattning.

Vi har emellertid av och till mött uppfattningen hos överförmyndare och domstolar att en person som åtnjuter särskilda omsorger enligt omsorgslagen får sina personliga intressen tillfredsställande bevakade genom omsorgsförvaltningens försorg, varför god man inte skulle behövas. Enligt denna uppfattning skulle behov av god man inte uppkomma förrän vid en eventuell konfliktsituation eller om fråga av annan anledning uppkommer angående besvär över beslut enligt omsorgslagen. Vi vänder oss mot detta synsätt.

Gode mannen har enligt omsorgslagen skyldighet att begära särskilda omsorger i de fall då den utvecklingsstörde uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning till frågan. Om den utvecklingsstörde inte får de särskilda omsorger han begär finns möjlighet till förvaltningsbesvär. I omsorgslagen sägs beträffande de särskilda omsorgerna bl. a. att de skall syfta till att ge den utvecklingsstörde möjlighet att leva som andra och i gemenskap med andra. Den utvecklingsstörde skall genom de särskilda omsorgerna tillförsäkras goda levnadsvillkor. I sitt yttrande över förslaget till omsorgslag framhöll lagrådet med hänvisning till det nu anförda att fall kan tänkas då den enskilde visserligen kommer i åtnjutande av viss omsorg men gör gällande att den lämnade omsorgen inte fyller lagens krav på hur en sådan omsorg bör vara beskaffad. Domstolsprövningen kommer då att avse utformningen av den särskilda omsorgen, i vart fall på det sättet att domstolen uttalar sig om huruvida den särskilda omsorgen är tillräcklig med beaktande av de kvalitetskrav som uppställs i omsorgslagen.

En följd av det sagda blir att gode mannens insatser behövs inte bara i initialskedet när särskilda omsorger söks utan även för fortsatt bevak-

ningsarbete beträffande omsorgernas utformning och för att när så erfordras överklaga beslut rörande omsorger. Det kan i sammanhanget påpekas att omsorgslagens 10 § ålägger omsorgsnämnden att fortlöpande samråda med den utvecklingsstördes närstående. Till närstående räknas enligt uttalande i specialmotiveringen bl. a. förmyndare och god man. Omsorgsnämnden är också skyldig att till överförmyndaren anmäla när en utvecklingsstörd behöver god man.

Mot bakgrund av dessa förhållanden är det olyckligt att 11 kap. 4 § i utredningens lagförslag fått en utformning som liksom nu gällande lag ger uttryck för en inte önskvärd restriktivitet när det gäller att utse god man. Paragrafen bör ange att god man skall utses för den som tillhör personkretsen och har ett hjälpbehov om det inte av särskilda skäl är obehövligt.

I utredningens förslag till kap. 13 finns allmänna bestämmelser om förmyndares, god mans och förvaltares plikter. Enligt vår mening saknas anledning att ha olika formuleringar när det gäller förmyndare och godman–förvaltare. I likhet med förmyndare bör god man och förvaltare vara skyldiga att med omsorg och nit vårda myndlingens rätt och främja hans bästa.

I specialmotiveringen till 13 kap. 4 § understryks att även god man och förvaltare med begränsat uppdrag skall hålla sig informerad om huvudmannens levnadsförhållanden och ha vissa kurativa uppgifter. Det bör tilläggas att förvaltare och god man också måste kunna ta initiativ om huvudmannen har ett icke uppfyllt hjälpbehov och om så behövs överklaga beslut rörande samhällsinsatser.

2.2 Den gode mannens behörighet och förhållandet till tredje man

Hovrätten för Övre Norrland:

Utredningens förslag om att uttryckligen reglera den gode mannens behörighet att företräda huvudmannen tillstyrks av hovrätten.

Kammarrätten i Sundsvall:

I fråga om godmanskapsinstitutet delar kammarrätten utredningens bedömning i vad gäller behovet av lagstiftning för att undvika de problem som kan uppkomma bl. a. genom att såväl en god man som hans huvudman har rätt att vidta åtgärder med avseende på huvudmannens egendom. Enligt kammarrättens mening synes dock hinder inte möta att överlämna åt rätten att, om behov föreligger, förordna att en god man i fråga om viss egendom eller vissa rättsliga angelägenheter – i enlighet med vad som nu gäller – skall kunna vidta erforderliga åtgärder utan huvudmannens samtycke.

Sollentuna tingsrätt:

7.2.2 Den gode mannens behörighet och förhållandet till tredje man

De problem som diskuteras i detta avsnitt saknar huvudsakligen relevans om den av tingsrätten förordade linjen väljes. Enligt denna förordnas ju

god man överhuvudtaget aldrig i sådana fall där huvudmannen är i stånd att ge uttryck för sin vilja på ett sätt som förtjänar att tagas på allvar. Det är i sådana fall fullt tillräckligt med det bistånd som lämnas inom ramen för sociallagstiftningen. Utredningens resonemang och förslag är i själva verket utomordentliga argument *mot* just den föreslagna ordningen. Åtskilliga problem och krav på utredningen kommer i efterhand att uppstå, om man i varje enskilt fall skall ha att ta ställning till huruvida huvudmannens vilja beaktats i tillräcklig omfattning. Märk nämligen att det i dessa fall är fråga om huvudmän av högst skiftande karaktär och att det av godmansförordnandena knappast kan förväntas framgå huruvida huvudmannen är i sådant skick att man kan underlåta att höra honom. Det är inte heller realistiskt att räkna med att risken för s. k. kolliderande rättshandlingar elimineras enbart genom att huvudmannen säger sig samtycka till den gode mannens agerande. Fråga är ju i förevarande fall inte sällan om människor som saknar förmåga till enhetligt och konsekvent handlande.

Tingsrätten återkommer med ytterligare synpunkter i anslutning till specialmotiveringen.

— — —

11 kap. 5 § FB

De föreslagna reglerna torde väl spegla vad som formellt anses gälla redan i dagsläget men knappast vad som i praktiken tillämpas. Betydande svårigheter kommer att uppkomma om krav av förevarande slag uttryckligen ställs, härom vittnar redan de av utredningen tagna exemplen. Som ytterligare exempel må tagas inskrivningsmyndighets handläggningsrutiner vid prövning av ansökningar om lagfart, när säljaren inte undertecknat personligen utan endast genom särskilt förordnad god man.

I dagsläget torde detta genomgående accepteras av inskrivningsmyndigheterna utan närmare funderingar eller krav på särskild utredning. Upphöjs föreliggande förslag till lag torde inskrivningsmyndigheterna bli tvungna att infordra utredning i varje enskilt fall rörande orsaken till att huvudmannens samtycke ej inhämtats. Härfter följer känsliga avvägningar huruvida samtycke kan undvaras. Prövningar av detta slag har man eljest sökt undvika inom ramen för den starkt formaliserade inskrivningsproceduren. Mest påtagliga blir problemen när god man förordnats med stöd av föreslagna 11:3 (tidigare 18:4). I dagsläget torde aldrig gode mannens fulla rättshandlingsförmåga ifrågasättas i dessa fall, även om man strikt formellt möjligen skulle kunna göra det.

Vad sålunda anförts utgör först och främst argument mot att de nuvarande 18:3-godemännen (föreslagna 11:4-godemännen) bibehålls. Vidhåller man trots allt att så skall ske, finns i sig inte någon erinran mot paragrafen såvitt avser dessa gode män. Såvitt avser de gode män som kommer att förordnas med stöd av föreslagna 11 kap. 1-3 §§ avstyrks emellertid bestämt lagstiftning av förevarande innehåll. Det är i dessa fall fråga om företrädare för personer som antingen är underåriga (och just därför i behov av laga ställföreträdare) eller frånvarande (och därigenom ur stånd att bevaka sin rätt, personligen eller genom ombud). I de fallen framstår

föreslagna bestämmelser i 11 kap. 5 § som direkt olämpliga. Skall något överhuvudtaget utsägas i lagen, så bör det snarast vara motsatsen, dvs. gode mannen bör, på samma sätt som en förmyndare, ha full rätt att (under redovisnings- och skadeståndsansvar) företräda den underårige eller bortovarande. Skulle en sådan god man vara oförsiktig nog att inte beakta synpunkter från en "bortovarande" som plötsligt dyker upp, torde skadeståndsansvar bli aktuellt.

Kalmar tingsrätt:

Vad angår föreslagna ändringar i fråga om god man instämmer tingsrätten utom i vad avser ogiltighet av rättshandling som god man ingått för huvudmannen utan dennes samtycke med åtföljande skadeståndsskyldighet för gode mannen gentemot godtroende tredje man. Följderna av de föreslagna ändringarna bör närmare övervägas av hänsyn till dels den allmänna omställningens intressen och dels svårigheten för en god man att i alla uppkommande situationer kunna erhålla ett entydigt samtycke från huvudmannen.

Den föreslagna regelns inverkan på processbehörigheten synes inte tillräckligt belyst. Vidare kunde det ha varit av intresse att få följderna av regeln belysta när det gäller exempelvis inskrivningsmyndighets eller fastighetsbildningsmyndighets prövning av fångeshandling, varigenom god man utan företett skriftligt samtycke från huvudmannen sålt en huvudmannen tillhörig fastighet. Skall det då åligga myndigheterna att kontrollera om det finns samtycke eller om samtycke ej kunnat inhämtas och räcker det i så fall med att inhämta upplysningar från gode mannen? Skall en mer omfattande undersökning göras eller kan möjligen myndigheten utgå från att överförmyndaren prövat frågan i sitt ärende enligt 15 kap. 15 § föräldrabalken? Enligt tingsrättens mening har tillräckliga skäl inte anförts för att frånga nuvarande rättsläge, enligt vilket gode mannen med tredje man kan träffa avtal som binder huvudmannen.

Malmö tingsrätt:

Ändringar i fråga om institutet god man

Enligt utredningsförslaget skall en god man som regel vara skyldig att inhämta huvudmannens samtycke innan han ingår rättshandlingar för dennes räkning. Huvudmannen skall, liksom enligt gällande lagstiftning, behålla sin rättshandlingsförmåga.

Tingsrätten delar utredningens uppfattning att med de föreslagna ändringarna risken för att den gode mannen och huvudmannen ingår kolliderande rättshandlingar kommer att minska avsevärt. Därmed har den största nackdelen med det nuvarande godmansinstitutet undanröjts. Tingsrätten tillstyrker de föreslagna ändringarna i godmansinstitutet med följande påpekanden.

Tingsrätten ifrågasätter om inte bestämmelsen i 11 kap. 5 § bör förtydligas. Med den föreslagna formuleringen framgår det inte att den gode

Domstolsverket:

De sakrättsliga bestämmelser som utredningen föreslår i 11 kap. 5–6 §§ kan te sig alltför ingripande mot en godtroende tredje man i de fall då gode mannen handlar inom ramen för förordnandet men utan samtycke från huvudmannen och sådant samtycke erfordras. Det kan i vart fall ifrågasättas om tredje man i sådant fall är tillräckligt skyddad genom bestämmelsen om skadestånd. I praktiken är det ju möjligt för en avtalskontrahent att konstatera om huvudmannen handlar inom ramen för sitt förordnande men näst intill omöjligt att avgöra om huvudmannens samtycke finns eller inte erfordras i det särskilda fallet. Visserligen skyddas tredje man ibland av presumptionsregeln i 11 kap. 5 § andra stycket men för sådana rättshandlingar som avses där torde en eventuell förlust vara lättare att bära. För övrigt bör övervägas om begreppet "den dagliga hushållningen" så väl täcker t. ex. hyresbetalningar, vilka enligt utredningens motiv skall omfattas av presumptionsregeln (s. 195).

Riksförsäkringsverket:

7.2 Godmansinstitutet

De av utredningen föreslagna ändringarna beträffande god man markerar dennes ställning som biträde åt huvudmannen. Problemet med kolliderande rättshandlingar mellan den gode mannen och huvudmannen torde minska då man bör kunna utgå ifrån att huvudmannen i allmänhet avhåller sig från att i efterhand handla i strid mot en åtgärd som han tidigare gett sitt samtycke till. Riksförsäkringsverket finner det dock angeläget att den gode mannens behörighet och förhållande till tredje man ytterligare preciseras så att det klarare framgår vilka uppgifter som ingår i förordnandet enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken. Det kan i ett enskilt fall vara svårt att avgöra om en rättshandling faller inom ramen för den behörighet som anges i denna paragraf och därigenom blir bindande för huvudmannen och gällande mot tredje man.

Svårigheter kan också uppstå för tredje man om han i princip alltid måste kontrollera att huvudmannen lämnat sitt samtycke eller att detta inte kunnat inhämtas för att vara säker på att en rättshandling blir giltig gentemot huvudmannen. I övrigt hänvisas till vad som sägs under 7.3 om förvaltare.

— — —

Beträffande godmansförordnande gäller att huvudmannen har kvar sin rättshandlingsförmåga och att rättshandlingar som han ingår blir bindande mot tredje man även om en god man förordnats för honom. En central registrering av godmansförordnanden kan därför anses onödig utan inskrivning vid den tingsrätt där huvudmannen är bosatt bör vara tillräcklig.

Beträffande godmanskap enligt 18 kap. 4 § föräldrabalken har jag vid olika tillfällen framfört uppfattningen att den nuvarande regleringen inte i alla avseenden är invändningsfri. Vad jag har haft erinringar mot är framför allt att gällande bestämmelser inte tar tillräcklig hänsyn till att huvudmannen har kvar sin rättsliga handlingsförmåga utan ger gode mannen vidsträckta formella befogenheter att handla efter eget skön. Utredningens förslag innebär såvitt jag kan finna att de problem jag har haft anledning att uppmärksamma fått en tillfredsställande lösning.

Sveriges domareförbund:

Den närmare regleringen av godmansinstitutet. Om bestämmelsen i 11 kap. 5 § FB införs torde med största sannolikhet vid bedömandet av frågan om samtycke lämnats en nästan omöjlig bevissituation uppkomma. Tredje man kommer att drabbas onödigt hårt. Möjligheterna att kontrollera om samtycke lämnats torde bli små. Fråga är också om inte förslaget på denna punkt och beträffande den efterföljande skadeståndsskyldigheten skulle få den konsekvensen att få personer vill åtaga sig ett godmansförordnande. Enligt förbundets mening bör därför gränsen för en handlings ogiltighet och för skadeståndsskyldighet dras vid att den gode mannen handlar utanför sitt förordnande.

Svenska kommunförbundet:

I förhållande till tredje man föreslås i 11 kap. 5 § att den gode mannen måste inhämta huvudmannens samtycke till rättshandling, för att den skall bli bindande, såvida ej huvudmannens tillstånd utgör hinder för inhämtande av dennes mening. En särskild regel föreslås för rättshandlingar, som sedvanligen företas för den dagliga hushållningen, där huvudmannens samtycke skall anses föreligga, om denne icke givit uttryck för annat till den mot vilken rättshandling riktar sig.

Om företagen rättshandling ej blir bindande föreslås i 11 kap. 6 § att gode mannen blir skadeståndsskyldig gentemot godtroende tredje man.

Om detta förslag genomförs innebär det risk för byråkratisering av gode männens och överförmyndarnas verksamhet.

Överförmyndarna kommer att få ännu svårare än i dag att få personer att ställa upp som gode män, då de kan komma att ådömas skadestånd till stora belopp för en rättshandling, som enligt gode mannen företagits för huvudmannens bästa. Gode mannen kommer ej att kunna godtaga muntligt medgivande från huvudmannen från bevissynpunkt. Det förekommer ofta, att en gammal/sjuk person lämnar sitt medgivande för att strax därefter säga, att så icke skett. Såsom andra alternativ måste gode mannen inför varje rättshandling, om huvudmannens medgivande ej kan erhållas, infordra läkarintyg.

För att en överförmyndare skall kunna godkänna en föreslagen eller vidtagen rättshandling fordras ett medgivande från huvudmannen eller

läkarintyg. Detta kan komma att innebära en fördröjning i beslutsfattandet, som kan vara till skada för huvudmannen.

För att tredje man skall kunna känna sig helt säker om, att en rättshandling är bindande, kommer han att behöva fordra skriftligt medgivande eller läkarintyg. Detta kan också komma att innebära svårigheter för gode män att på bästa sätt tillvarata huvudmans intresse, då tredje man kan bli mindre benägen till att ingå en rättshandling via en god man.

Föreslagen bestämmelse om rättshandlingar för "den dagliga hushållningen" kommer med säkerhet att bli orsak till tolkningstvister. Specialmotiveringen till angiven paragraf innehåller exempel på, vad som kan anses höra till "den dagliga hushållningen". Gode mannens ställning blir oerhört svag gentemot huvudmannen och mot tredje man, som av någon anledning vill frånträda en ingången rättshandling.

Om kommunen betalar ersättningen till gode mannen kan skadeståndsskyldigheten komma att drabba kommunen.

Någon anledning att försvaga nuvarande regler rörande godmansskap i 18 kap. 3 § föräldrabalken kan ej anses föreligga.

Svenska bankföreningen:

Särskilt om godmansinstitutet

När det först gäller godmansinstitutet är utgångspunkten i förslaget således att gode mannen skall inhämta huvudmannens samtycke till en rättshandling för dennes räkning. Utredningen har vidare föreslagit en presumptionsregel som skall minska kravet på kontroll. Den gode mannen får på detta sätt enligt utredningen samma ställning som en fullmäktig. Tredje man blir härigenom i princip tvungen att innan en rättshandling ingås med den gode mannen, kontrollera att huvudmannen antingen har lämnat sitt samtycke eller att omständigheterna är sådana att samtycke inte har kunnat inhämtas. Presumptionsregeln kan emellertid brytas genom att huvudmannen i efterhand förklarar att han inte godkänner den av gode mannen vidtagna rättshandlingen och detta oavsett om samtycke förelåg vid tidpunkten för rättshandlingen. Dessa regler gör det i princip omöjligt för tredje man att i förväg bedöma om en rättshandling kommer att bli bindande eller ej. En sådan ordning är inte godtagbar.

Om ett godmansinstitut enligt de föreslagna reglerna skall kunna accepteras måste enligt bankföreningens mening i vart fall möjligheten att kontrollera att vederbörligt samtycke till gode mannens rättshandlingar föreligger förbättras. Det är också nödvändigt att de begränsningar som kan gälla beträffande gode mannens behörighet blir så klara och entydiga som möjligt. Det sagda bör åstadkommas genom ett generellt krav på fullmakt för gode mannen att för huvudmannens räkning ingå rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. En sådan fullmakt skulle vara skriftlig och kunna företas vid behov. Den borde kunnat ges antingen en mer generell giltighet eller avse viss angiven rättshandling. Förekomsten av sådan fullmakt skulle ha den verkan att rättshandling som företas inom ramen för den alltid blir giltig, såvida inte omständigheterna är sådana att t. ex. 1924

års lag om verkan av avtal som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet är tillämplig. I vissa fall bör redan i godmansförordnandet kunna föras in en föreskrift om att samtycke inte behövs för gode mannens behörighet. Detta skulle kunna göras i de fall där det framstår som uppenbart att samtycke inte kan ges, t. ex. på grund av huvudmannens sjukdomstillstånd.

Föreningen Sveriges överförmyndare:

Avsnitt 7.2.2 Den gode mannens behörighet och förhållandet till tredje man

Föreningen instämmer i utredningens förslag att en rättshandling inte skall vara bindande för huvudmannen, om gode mannen har företagit densamma utan huvudmannens samtycke, och detta hade varit möjligt att inhämta. Förslaget om en presumptionsregel för den dagliga hushållningen synes nödvändig för att minska kravet på en omfattande kontroll. Med den exemplifiering som utredningen lämnar i specialmotiveringen, beträffande vad som skall anses ingå i den dagliga hushållningen, torde de flesta rättshandlingar kunna genomföras utan att huvudmannens samtycke behöver ifrågasättas.

Även om det kan anses rimligt att gode mannen får ett skadeståndsansvar gentemot godtroende tredje man, anser föreningen att utredningen går för långt med sitt förslag. Man bör ha i minnet att de flesta som åtager sig att vara gode män saknar speciella kunskaper för uppdraget. Det är i de flesta fall fråga om anhöriga eller bekanta till huvudmannen. Skulle förslaget om skadeståndsansvar genomföras i enlighet med utredningens förslag, torde inte längre sådana personer våga åtaga sig uppdrag. För att undvika en sådan utveckling, föreslår föreningen att skadeståndsansvar endast skall komma i fråga när gode mannen av uppsåt eller vårdslöshet avstår från att inhämta huvudmannens samtycke, trots att detta är möjligt.

Överförmyndarnämnden i Stockholm:

Avsnitt 7.2.2 Den gode mannens behörighet och förhållandet till tredje man

Nämnden tillstyrker den föreslagna presumptionsregeln. Med en sådan regel blir inte uppdraget så betungande för gode mannen. Beträffande rättshandlingar som ligger utanför den dagliga hushållningen anser nämnden i likhet med vad utredningen föreslår att en rättshandling inte skall binda huvudmannen om gode mannen avstår från att inhämta huvudmannens samtycke trots att detta är möjligt.

Det skadeståndsansvar som utredningen ålägger gode mannen anser sig dock nämnden inte kunna tillstyrka. I de flesta godmanskap är det anhöriga, vänner eller arbetskamrater till huvudmannen som har åtagit sig godmanskapet. Skulle utredningens förslag genomföras, kan det befaras att dessa personer inte längre vågar vara gode män. Ur nämndens synpunkt vore det därför bättre att skadeståndsansvaret endast aktualiseras när gode

mannen av uppsåt eller vårdslöshet har underlåtit att inhämta det samtycke huvudmannen skulle ha kunnat lämna.

Prop. 1987/88:32

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

7.2.2 Den gode mannens behörighet och förhållandet till tredje man

Överförmyndarnämnden är av den uppfattningen att godmanskap i dess nuvarande form har fungerat överraskande väl. Svagheten är mycket rikttigt de intressekollisioner, som kan uppstå mellan huvudmannen och gode mannen. Om förvaltarskapet utformas till ett flexibelt instrument och som kan tillgripas redan i inledningsskedet, bör godmanskapet kunna fungera i sin nuvarande form.

Förslaget att samtycke skall inhämtas i alla lägen från huvudmannen, utom när det gäller hushållsgäld är inte bra. Det är alltför långtgående, tungrott och byråkratiskt och det kommer att bli svårt att rekrytera gode män, som är villiga att ställa upp särskilt med risk för skadeståndskrav. Man får också ha i minnet att äldre människor, vilket större delen av klientelet utgör, lätt ändrar sig från den ena dagen till den andra. Följden skulle bli ökade krav på läkarintyg och skriftliga samtycken. Enda undantaget då samtycke icke erfordras skulle enligt utredningens förslag vara för den dagliga hushållningen. Det förefaller inte särskilt realistiskt, med hänsyn till att i denna typ av fall brukar man inte anordna godmanskap utan söka andra praktiska lösningar.

Överförmyndarnämnden föreslår att det skall föreligga uppsåt eller vårdslöshet för att skadeståndsansvar skall inträda i fall då gode mannen avstått från att inhämta samtycke från huvudmannen, trots att detta varit möjligt.

Överförmyndarnämnden i Tyresö:

Nämnden vänder sig emellertid mot det utvidgade skadeståndsansvar för gode män som utredningen föreslår. Genomförs förslaget kommer flera problem att uppstå för överförmyndarna. Det kommer att bli svårare att rekrytera gode män eftersom överförmyndarna måste ställa större krav på dessa. Det är redan idag inte problemfritt att rekrytera gode män. Än svårare blir det med utredningens förslag, om gode männen riskerar att bli drabbade av skadeståndsansvar för en handling som enligt gode mannen företagits för huvudmannens bästa. Detta medför också att de föreslagna reglerna blir kostnadsdrivande vad gäller arvoden. De nuvarande reglerna i 18 kap. 8 § jfrd med 13 kap. 9 § FB bör därför kvarstå oförändrade.

Överförmyndarnämnden i Karlskrona:

7.2.2 Den gode mannens behörighet och förhållande till tredje man

Nämnden anser att utredningens förslag att begränsa gode mannens behörighet att företräda sin huvudman är allt för snävt begränsad till att avse

endast rättshandlingar, som sedvanligen företas för den dagliga hushållningen.

När god man förordnas är ofta orsaken att huvudmannens förhållanden är kritiska i något avseende, det kan gälla boendet men vanligen gäller det de ekonomiska förhållandena. Huvudmannen kan sålunda under en längre tid ha underlåtit att lyfta sin pension eller betala sina räkningar. Inte ovanligt är att huvudmannen förvarar stora penningbelopp i hemmet. Gode mannen måste ha behörighet att tillvarata sin huvudmans intressen på bästa sätt även om samtycke i alla fall inte kan erhållas. Detta gäller t. ex. omhändertagande av kontanterna där ofta meningarna kan gå isär mellan huvudmannen och gode mannen. Enligt den föreslagna lagtexten synes inte gode mannens behörighet omfatta omplacering av huvudmannens tillgångar. Sådana åtgärder synes inte falla under begreppet daglig hushållning, varför en kollision synes uppkomma mellan lagförslaget och bestämmelserna i SFS 1974:1048 om placering av omyndigs medel. Hur bankerna skall kunna förvissa sig om att gode mannen äger rätt att insätta omhändertagna medel eller göra nödvändiga omplaceringar av tillgångarna synes inte ha beaktats av utredningen.

Överförmyndarnämnden i Sundsvall:

Den av utredningen föreslagna modellen för gode mannens behörighet finner nämnden tungarbetad och mer som en teoretisk konstruktion än en praktisk avvägning mellan motstående intressen. Det som synes styrt utredningens förslag är önskemålet att eliminera risken för kolliderande rättshandlingar. Utredningen har därvid förutsatt att en huvudman, som lämnat sitt samtycke till en rättshandling av gode mannen, inte därefter ändrar sig. Nämndens erfarenhet är dock att många huvudmän just på grund av sin sinnesbeskaffenhet har alltför lätt att ändra sig – många gånger efter utifrån kommande påverkan. Detta visar att risken för kolliderande rättshandlingar inte är eliminerad genom utredningens förslag.

De flesta godmanskap med förvaltningsuppdrag har idag tillkommit utan att huvudmannen lämnat sitt samtycke på grund av att han varit ur stånd därtill. Även fortsättningsvis torde de flesta godmanskap tillkomma på motsvarande sätt. Huvudmännen i dessa godmanskap torde också vara ur stånd att lämna sitt samtycke till de rättshandlingar gode mannen måste vidta för deras räkning.

Utredningen föreslår en utvidgad skadeståndsskyldighet gentemot tredje man för god man som handlat utan samtycke från huvudmannen. Samtidigt förutsätts att samtycket från huvudmannen kan vara ett tyst samtycke eller ett generellt samtycke. Troligt är att många gode män för att skydda sig själva mot skadeståndsanspråk och för att få en smidigare förvaltning kommer att, där så är möjligt, införskaffa generella samtycken från sina huvudmän.

Med hänsyn till förhållandet att dels de flesta goda män självständigt kommer att handha förvaltningen, enär huvudmannen är ur stånd att lämna sitt samtycke, dels att återstående gode män kommer att arbeta med

generella samtycken, förefaller det egendomligt att god man enligt förslaget principieilt skall uppfattas som enbart ett biträde.

Prop. 1987/88:32

Nämnden förmodar vidare att den ovan nämnda utvidgade skadeståndsskyldigheten kan komma att ytterligare försvåra rekryteringen av gode män samt ha en direkt kostnadspådrivande effekt på gode männens arvode.

Godemans- och förmyndarföreningen i Stockholm:

Allmänna överväganden 7.2.2 och 7.3.3 om gode mannens och förvaltarens förhållande till tredje man

I så väl lagförslaget som i allmänna överväganden framhålles det skadeståndsansvar, som vilar på godmannen/förvaltaren. Givetvis är det en självklarhet att uppdragstagaren, som av vårdslöshet eller med uppsåt tillfogar huvudmannen ekonomisk skada, skall vara skadeståndsskyldig.

Annorlunda är det när godmannen/förvaltaren handlat i bästa välmening och i god tro och ändå kan komma att tillfoga huvudmannen skada. Erforderligt medgivande kan ha inhämtats, men huvudmannen kan vara labil i sina omdömen och ståndpunktstaganden. Dessutom kan anhängiga i efterhand göra gällande att förvaltaren påverkat huvudmannen till visst handlande som sedermera visar sig ha för huvudmannen negativa konsekvenser. Många kan inför dessa möjligheter tveka inför uppgiften och detta är därför hämmande inför rekryteringsmöjligheterna.

Även om skador av här angivet slag sällan förekommer, finns dock risken för skada. Detta kan å andra sidan göra att godmannen/förvaltaren passiviseras i sitt handlande. För att ekonomiskt skydda sig kan en god man/förvaltare teckna ansvarsförsäkring. Men dennes arvode för uppdraget är i regel så ringa att det inte räcker till täckandet av en egen ansvarsförsäkring eller annat behövt försäkringsskydd. Möjlighet för uppdragstagare att genom eventuellt det allmännas försorg erhålla likvärdigt skydd, som föreligger för fast anställd befattningshavare, bör allvarligt övervägas.

Presumptionsregeln, som beskrivs i utredningen får inte bli för restriktiv. Har god man förordnats är inte sällan anledningen den, att huvudmannen har svårighet att fatta relevanta beslut.

Även makes mening skall enligt utredningsförslaget inhämtas i angelägenheter av vikt. Har huvudmannen och dennes make/maka olika meningar kommer godmannen/förvaltaren i en ibland svårlöst konflikt. Särskilt är detta fallet när huvudmannen har benägenhet att ofta ändra ståndpunkt.

Det kan därför förmodas, att arbetet för godmannen/förvaltaren kan bli tungrott. Ett omfattande arbete med att införskaffa läkarintyg om huvudmannens hälsa kommer att få utföras. Skall huvudmannen ge skriftligt samtycke bör hans namnteckning bevitnas. Detta ställer krav på att vittnen skall närvara.

Vi är medvetna om att enligt förslaget finns vissa möjligheter att tillämpa särskilt handlande i händelse av huvudmannens psykiska ohälsa, men vi önskar att dessa ges en tolkning – exempelvis i anvisningar angående tillämpning av lagen – som kan vara lättfattliga för presumtiva gode män

och förvaltare. Redan nu har ofta önskemål framförts till föreningen att söka påverka tillsättande myndighet att stå till förfogande för lättfattliga anvisningar om uppdragets praktiska utförande som komplement till lagtexten.

Folkpartiets kvinnoförbund:

Frivilligheten i godmans/huvudmans-förhållandet enligt förslaget är positivt. Samtycke erfordras av huvudmannen för god-mannen vid rättshandlingar, som inte enbart avser den dagliga försörjningen. Dock bör rättshandling, som en god man ingår för huvudmannens räkning utan dennes samtycke bli bindande för huvudmannen, om gode mannen handlar inom sitt förordnande. I annat fall kan utövandet av godmanskapen försvåras. Självklart bör god man, som handlar utan huvudmannens samtycke, då detta bort inhämtats, göras ansvarig.

Centerns kvinnoförbund:

Utredningen föreslår också en del ändringar av godmansinstitutet för att det klarare skall framgå att den som har fått god man behåller sin rättsliga handlingsförmåga. Den gode mannen skall som regel vara skyldig att inhämta huvudmannens samtycke till de rättshandlingar han vill ingå för dennes räkning. Undantag gäller om huvudmannens tillstånd utgör hinder mot inhämtande av hans eller hennes mening eller om huvudmannens mening av någon annan orsak inte kan inhämtas. En rättshandling som den gode mannen utan samtycke har ingått för huvudmannen blir i princip ogiltig.

Det kan uppstå svårighet att konstatera om huvudman och god man har varit överens – om tvist skulle uppstå. Detta kan leda till svårigheter vid rekrytering men behövs för att undvika missbruk. Det bör understrykas att god man är en person som har ett allmänt förtroende i samhället.

Försäkringskasseförbundet:

Försäkringskassans arbete och godmansinstitutet

Försäkringskassorna ska göra utbetalningar enligt lagen om allmän försäkring (AFL) till en behörig mottagare. Det vill säga, till den försäkrade eller till annan person som har fullmakt eller är legal ställföreträdare. Om medlen betalas till person eller institution som inte är behörig mottagare, riskerar försäkringskassan att bli skyldig att betala medlen ännu en gång, eventuellt i form av skadestånd på grund av vårdslös myndighetsutövning. Om exempelvis pension under flera år utbetalats till obehörig, kan anspråken gälla mycket höga belopp.

Enligt delbetänkandets förslag kommer huvudmannen att få en starkare ställning jämfört med dagens godmansinstitut. Utbetalningar kan då inte utan vidare göras till en god man. Med tanke på risken för skadeståndskrav måste försäkringskassan skaffa bevis som säger att huvudmannen gett sitt

samtycke till utbetalningen. Har den gode mannen utsetts för någon som är ur stånd att ge sitt samtycke, måste även ett läkarintyg om huvudmannens hälsotillstånd skaffas fram. Dessa kompletteringar ger försäkringskassorna ett betydande merarbete.

Överförmyndaren i Vilhelmina:

Skulle utredningens förslag bli lag att gode mannen får ett skadeståndsansvar gentemot tredje man så kommer det att bli näst intill omöjligt att kunna få människor att åtaga sig uppdrag som god man. Man måste ha i minnet att de flesta åtager sig uppdraget att vara god man utan några speciella kunskaper, vilket innebär att det blir jurister, advokater och dyl. som blir förvaltare och god man, och jag inte bara tror utan är övertygad att man inte har vunnit något med detta. För att undvika att vi hamnar i en sådan situation, anser jag att skadeståndsansvar endast ska komma i fråga om gode mannen av uppsåt eller vårdslöshet vållat huvudmannen skada.

— — —

Utredningen speglar den bilden att det skulle bara vara att utse god man eller förvaltare – vilket är en helt felaktig bild – det är redan i dag stora svårigheter att få god man och förmyndare och i synnerhet där det är en svår huvudman – eller besvärliga släktingar – och därför ska inte lagstiftningen ytterligare försvåra möjligheten att kunna få människor att åtaga sig uppdrag som god man och förvaltare, genom att starkare än nu avkräva ansvar. Den föreslagna skadeståndsskyldigheten för gode mannen som inte samråder med sin huvudman, anser jag vara alltför långtgående. Genomförs förslaget kommer detta att medföra stora svårigheter när det gäller rekrytering av gode män i fortsättningen.

3 Förvaltare

3.1 Allmänna förutsättningar för förvaltarförordnande

Hovrätten för Övre Norrland:

Förvaltarskapsinstitutets utformning

Förutsättningarna för att anordna förvaltarskap överensstämmer i huvudsak med vad som nu krävs för en omyndigförklaring och institutet är avsett som en utväg då förordnande av god man inte bedöms vara tillräckligt eller i fall då ett förordnande av god man inte har visat sig vara ett tillräckligt sätt att bereda huvudmannen skydd. Hovrätten anser att utredningens förslag om förutsättningarna för förvaltarskap är väl avvägda.

Sollentuna tingsrätt:

7.3.1 Allmänna förutsättningar för förvaltarförordnande

Tingsrätten kan instämma i allt som sägs i detta avsnitt, fränsett tankarna på ett godmanskap som alternativ till förvaltarskap. I denna del hänvisas

till vad tidigare sagts ovan. Förvaltarskap bör tillgripas så snart behov därav föreligger och det inte står klart att den enskildes hjälpbehov kan tillgodoses på annat, mindre ingripande sätt.

Prop. 1987/88:32

— — —

11 kap. 7 § FB

Mot innehållet i sak finns föga¹ att invända; tingsrätten har dock — såsom redovisats i det föregående — intagit en annan ståndpunkt än utredningen till de gode män som avses skola förordnas enligt 11:4 FB. Godtas denna ståndpunkt, följer därav ett behov av att omformulera nu förevarande paragraf. Den bör därjämte, liksom följande paragrafer, flyttas till annan plats, jfr vad som i den delen sagts i anslutning till avsnitt 7.6.

Malmö tingsrätt:

Utredningen föreslår att tillämpningsområdet för förvaltarskapet vidgas i förhållande till vad som nu gäller för en omyndigförklaring. Någon närmare motivering till detta lämnas inte i betänkandet (jfr s. 180 n). Tingsrätten kan inte, med utgångspunkt från den erfarenhet på detta område som finns inom domstolen, vitsorda att det behövs ett så vitt tillämpningsområde och utredningen har ju, som redan berörts, inte visat att det finns ett sådant behov. Tingsrätten förordar i fråga om huvudmannens hälsotillstånd att förutsättningarna för förvaltarskap blir desamma som nu vid omyndigförklaring.

Sundsvalls tingsrätt:

Det förstärkta godmansinstitutet

Om omyndigförklaringsinstitutet avskaffas, behöver givetvis de ifrågavarande personerna med psykiska handikapp även i fortsättningen bistånd och hjälp med sina angelägenheter. Vad utredningen i denna del föreslagit vill tingsrätten i huvudsak tillstyrka.

Före 1974 års lagändring gällde att god man kunde förordnas endast för mera tillfälliga och kortvariga behov av bistånd genom en ställföreträdare. Och av ålder torde ett uppdrag som god man alltid haft denna karaktär. Genom 1974 års lagändring (FB 18:3) tillkom ett nytt slag av god man för att tillgodose samma permanenta behov som en förmyndare men utan dennes rätt att företaga rättshandlingar för huvudmannens räkning. Denne gode man har nu bibehållits i förslaget. Det kunde emellertid måhända övervägas att nu i stället återgå till den gamla ordningen med god man för endast tillfälliga uppdrag och låta den nya formen av bistånd — förvaltaren — gälla för alla mera permanenta uppdrag. Man finge då en förvaltare vars uppdrag allt efter behovet kunde bestämmas till att gälla antingen endast sådant bistånd som avses i nuvarande 18 kap. 3 § föräldrabalken eller till att dessutom vara förenat med rätt att i närmare angiven omfattning företaga rättshandlingar för huvudmannens räkning.

Avsnitt 7.2.1 och 7.2.2 samt 7.3.2 och 7.3.3

Om omyndigförklaring inte längre skall kunna ske, är det i vissa fall nödvändigt att i annan ordning kunna beröva den enskilde rådgigheten över hans egendom. Utredningen föreslår att det behovet tillgodoses genom att rättsordningen tillförs ett nytt institut kallat förvaltarförordnande. Förutsättningarna för att rätten skall få meddela ett sådant förordnande anges i 11 kap. 7 § lagförslaget.

Det finns enligt datainspektionens mening inget att invända mot att förvaltare förordnas i sådana fall i vilka omyndigförklaring kan förekomma enligt den lagstiftning som gäller nu. Förvaltare bör emellertid i viss utsträckning kunna förordnas även därutöver. Det får anses klarlagt att det finns vissa situationer där det föreligger ett behov av att kunna ge den enskilde ett effektivare stöd än ett godmansförordnande innebär och där en omyndigförklaring framstår som en alltför ingripande åtgärd.

Ett sådant behov har hos inspektionen manifesterats bl. a. på det sättet att kreditupplysningsföretagen begärt tillstånd att föra in uppgift om meddelade godmanskap i sina register. Datainspektionen har motsatt sig en sådan registrering.

Jämfört med den ordning som råder i dag framstår förvaltarförordnandet som en partiell omyndigförklaring. Därför anser att institutet utformats på ett tilltalande sätt. Den rådgighetsinskränkning som drabbar den enskilde kan ges en större eller mindre omfattning beroende på behovet i det enskilda fallet.

Kvar står emellertid att förordnandet innebär ett långtgående ingrepp i den enskildes integritet. Det är därför av stor betydelse hur kriterierna för att förvaltarförordnande skall få meddelas är utformade.

Om detta kan utläsas i det nyss angivna lagrummet att förutsättningarna för ett förvaltarförordnande väsentligen skall vara desamma som idag gäller för förordnande av god man. Förvaltare skall förordnas när det inte är tillräckligt att god man förordnas eller att den enskilde på något annat mindre ingripande sätt får hjälp.

Det finns i och för sig inte någon anledning att tro annat än att domstolarna kommer att iaktta återhållsamhet med förvaltarförordnanden. Därför ifrågasätter emellertid om inte kriterierna för förordnanden bör skärpas avsevärt med hänsyn till ingreppets betydelse för den enskilde. En lösning kan vara att i lagtexten införa ett krav på att det skall vara uppenbart att en mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig.

Datainspektionen anser att en utvärdering bör göras en lämplig tid efter ett införande av förvaltarinstitutet, så att man får klarhet att institutet inte kommit att användas i en inte avsedd utsträckning.

Socialstyrelsen:*God man och förvaltare – 11 kap. 4 och 7 §§ FB*

Av 11 kap. 4 § FB i lagförslaget framgår att rätten, om det behövs, skall förordna god man för den som på grund av sjukdom, hämmad förstånds-

utveckling eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person. I 11 kap. 7 § FB i lagförslaget anges att de grundläggande förutsättningarna för ett förvaltarförordnande är desamma som vid ett förordnande av god man. Ett förordnande av förvaltare är emellertid förbehållet de situationer då ett godmansförordnande inte är tillräckligt. Lika lite som när det gäller förordnande av god man enligt 11 kap. 4 § FB är möjligheten att förordna förvaltare begränsad till fall då den enskildes hjälpbehov är föranlett av ett psykiskt svaghets-tillstånd. Allmän ålderdomssvaghet eller fysisk sjukdom är i sig tillräckligt. Något krav på att tillståndet skall vara permanent har heller inte uppställts.

Tanken är sålunda att domstolen först skall pröva om det är tillräckligt att förordna god man innan ett förvaltarförordnande tillgrips. Förvaltarförordnandet medför att den enskilde i visst avseende förlorar sin rättshandlingsförmåga och därmed sin självbestämmanderätt. Det är enligt socialstyrelsens uppfattning viktigt att den enskilda inte fråntas sin rättshandlingsförmåga i vidare utsträckning än som är klart befogat. Styrelsen vill därför särskilt understryka vikten av att den enskildes behov av bistånd ordentligt utreds och klarläggs vid handläggningen av ett godmans- eller förvaltarärende samt att god man eller förvaltare inte förordnas när den enskildes hjälpbehov kan tillgodoses på något annat mindre ingripande sätt t. ex. genom anhörig, genom kontaktperson förordnad med stöd av 10 § 3 st. socialtjänstlagen (SoL) eller 4 § 1 p. lagen om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl. eller genom ombud.

Sveriges advokatsamfund:

Samfundet finner det föreslagna förvaltarinstitutet väl ägnat att tillgodose det nämnda behovet utan att för den skull medföra de långtgående inskränkningar i den enskildes rättshandlingsförmåga som kännetecknar de nuvarande omyndigförklaringarna. Samfundet tillstyrker därför utredningens förslag i denna del.

Svenska sparbanksföreningen:

Utredningen förutsätter att institutet god man bl. a. skall innebära att rättshandling av god man i princip blir giltig blott om huvudmannen lämnat sitt samtycke. Mot bakgrund härav ter det sig egendomligt att utredningen anser, att den som på grund av sitt tillstånd helt saknar förmåga att ge sitt samtycke skall ha god man och inte förvaltare. Föreningen anser att det naturliga i detta fall vore att förordna en förvaltare.

Föreningen Sveriges överförmyndare:

7.3.1 Allmänna förutsättningar för förvaltarförordnanden

Enligt utredningens förslag måste det först undersökas om det inte är tillräckligt att förordna god man innan ett förvaltarförordnande kan komma i fråga. Föreningen delar inte den uppfattningen och anser inte att förvaltarskapen enbart skall ses som ett komplement till godmanskapen. Det bör

i stället vara möjligt att direkt anordna förvaltarskap när det anses lämpligt eller erforderligt. Förvaltarskapet skall således markeras som ett självständigt institut.

Prop. 1987/88:32

Överförmyndarnämnden i Stockholm:

Avsnitt 7.3.1 Allmänna förutsättningar för förvaltarförordnanden

I fråga om huvudmannens hälsotillstånd föreslår utredningen att samma förutsättningar skall råda som vid anordnande av godmanskap enligt nuvarande 18 kap. 3 § FB. Dessutom föreslås att förvaltare endast skall förordnas om det inte är tillräckligt att god man förordnas eller att huvudmannen får hjälp på något annat mindre ingripande sätt.

Enligt nämndens uppfattning finnes det förutsättningar för att det nya institutet förvaltarskap skall kunna bli till hjälp och nytta för många i framtiden. Av betydelse är dock att lagstiftningen inte uppställer villkor som försvårar möjligheterna att anordna förvaltarskap. Utredningen har dock tyvärr – antagligen på grund av sin ambition att inte föreslå mer ingripande åtgärder än nödvändigt – åstadkommit ett förslag som torde medföra att antalet förvaltarskap kommer att begränsas. Med den föreslagna utformningen av lagen kan nämligen varje sökande – innan godmanskap har prövats och befunnits otillräckligt – få svårt att övertyga rätten om nödvändigheten av förvaltarskap. En sådan utveckling är inte i de hjälpbehövandes intresse.

Enligt överförmyndarnämndens uppfattning bör därför lagen få en utformning som medger anordnande av förvaltarskap utan prövning av om det är tillräckligt med godmanskap.

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

7.3.1 Allmänna förutsättningar för förvaltarförordnanden

Överförmyndarnämnden anser, att man initialt skall kunna anordna förvaltarskap. Under denna förutsättning är förvaltarskapet bra och kan bli ett utmärkt instrument. Förvaltarskapet bör vara ett självständigt institut. Rätt utnyttjat är flexibiliteten viktig med dess möjligheter till adekvata åtgärder och med så små ingrepp som möjligt i den enskildes rättshandlingsförmåga.

Överförmyndarnämnden i Karlskrona:

7.3.1 Allmänna förutsättningar för förvaltarförordnanden

Det framgår inte klart av föreslagen lagtext om god man först måste förordnas och detta konstateras otillräckligt innan förvaltare kan förordnas.

Som regel har överförmyndaren en god uppfattning om den hjälpbehövandes status genom läkarintyg, kurators yttrande och samtal med den sjuke närstående personer. Om den sjuke lider av förvirringstillstånd kan en tidsutdräkt med förordnande av förvaltare medföra att den sjuke hinner

förorsaka sin ekonomi svårartade skador, om man först måste gå via ett godmansförordnande. Nämnden anser därför att förvaltare skall kunna förordnas direkt i de fall där så anses nödvändigt.

Prop. 1987/88:32

Överförmyndarnämnden i Sundsvall:

Utredningens förslag om att samma grunder införs för förordnande av förvaltare som idag föreligger för förordnande av god man enligt 18 kap. 3 § FB är positivt och möjliggör att förvaltare kan inrättas i situationer när idag de medicinska förutsättningarna saknas för en omyndigförklaring. Genom att grunderna för inrättande av förvaltare vidgas underlättas också möjligheterna att inrätta förvaltare i de fall risk för kolliderande rättshandlingar föreligger. Detta innebär också att skälen för att godmanskapen i sin nuvarande form bibehålls.

Landsorganisationen i Sverige:

Huvudreglerna för förvaltare, vilka LO ställer sig bakom, är följande:

De allmänna förutsättningarna för ett förvaltarförordnande är samma som vid förordnandet av god man. En förvaltare kan sålunda förordnas, när någon på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.

Moderata ungdomsförbundet:

— — — Det av utredningen föreslagna systemet med förvaltare finner Moderata Ungdomsförbundet vara en bra lösning.

Det är dock viktigt att inskränka att fortsatt restriktivitet skall råda. Möjligheten att göra inskränkningar i förvaltarens rättsverksamhet, bör inte innebära att domstolar oftare tillgriper förvaltare än man idag använder sig av omyndigförklaring. Även i fortsättningen bör ett förordnande av god man komma i första hand.

Förmyndarverksamheten vid Göteborgs sjukvård:

I utredningen omnämns på ett flertal ställen problem med kolliderande rättshandlingar. I den kategori av ärenden vi handlägger har vi ofta problem med detta. För vår del blir en konsekvens av den nya lagstiftningen att en hel del godmanskap bör övergå till förvaltare.

3.2 Förvaltarens omfattning

Svea hovrätt:

Förslaget lämnar utrymme för att den enskilde samtidigt kan företrädas av förvaltare i vissa angelägenheter och av god man enligt 11:4 FB i andra. En sådan ordning framstår som tveksam. Den kan, särskilt mot bakgrund av förvaltarens och gode mannens skilda behörigheter, te sig förvirrande och

skapa gränsdragningsproblem, framför allt för tredje man. Naturligare är att vid behov utsträcka räckvidden av förvalterskapet.

Prop. 1987/88:32

Hovrätten för Övre Norrland:

Det föreslagna förvaltarinstitutet innebär att ett förvaltarförordnande kan begränsas till att avse viss egendom eller ingående av rättshandling av visst slag. Förvaltarförordnande kan alltså utformas så att huvudmannen får en partiell rättshandlingsförmåga och inte, som vid en omyndigförklaring, nära nog fullständigt har förlorat sin rättshandlingsförmåga. Enligt hovrätten hade det varit värdefullt om utredningen utförligare kunnat belysa de komplikationer som trots allt kan tänkas uppkomma genom den föreslagna ordningen. Exempelvis kan för en tredje man uppstå svårigheter att avgöra om förvaltaren i ett visst fall äger företräda den omyndige eller om denne på egen hand kan ingå en viss rättshandling med bindande verkan. Det bör dock noteras att motsvarande problem också finns när det gäller underåriga och omyndigförklarade. De antydda svårigheterna synes inte heller bli så stora att man har anledning att ställa sig avvisande till den föreslagna ordningen.

Kammarrätten i Sundsvall:

Enligt kammarrättens mening bör förvaltare som avses i utredningens förslag kunna utses även för att företräda huvudmannen i angelägenhet rörande hans egen adoption.

— — —

11 kap. 7 § FB

I den föreslagna paragrafen föreskrivs bl.a. att rätten får överlåta åt överförmyndaren att lämna närmare föreskrifter om ett förvaltaruppdrags omfattning. Av motiveringen framgår visserligen att därmed avses föreskrifter inom ramen för det förvaltaruppdrag som rätten beslutar om. Det bör emellertid övervägas att i tydlighetens intresse ange att en delegering till överförmyndaren inte kan innefatta sådan ändring av förvaltaruppdraget i form av inskränkning eller utvidgning av dess omfattning som rätten enligt 11 kap. 24 § i förslaget har att besluta om.

Sollentuna tingsrätt:

7.3.2 Förvalterskapets omfattning

Tingsrätten delar även i detta avsnitt utredningens tankegångar frånsett en enda punkt. Såsom närmare utvecklats i det föregående bör nämligen en förvaltare, lika litet som en god man, åläggas att sörja för huvudmannens person. Denna uppgift bör med fördel anföras inom samhällets socialvård. Detta utesluter naturligen inte att förvaltaren åläggs rent generellt att alltid vara verksam för att anförtrödda medel används till huvudmannens nytta.

— — —
 Den föreslagna rätten att delegera till överförmyndaren bör förtydligas, så att det även av lagtexten klart framgår vad som uttalats i motiven, nämligen att fråga är om detaljer i uppdragets omfattning, jfr betänkandet sid. 199m.

Domstolsverket:

Förvaltarskap

DV tillstyrker förslaget om införande av ett förvaltarskap, där möjlighet ges för huvudmannen att partiellt få behålla sin rättshandlingsförmåga.

— — —
 Nuvarande bestämmelser i 10 kap. 5–6 §§ FB om omyndigs arbetsinkomst och rätt att förfoga över egendom förvärvad genom gåva eller testamente, har i utredningens förslag flutit in i 11 kap. 10 §. Enligt motiveeringen (s. 201) är någon saklig ändring inte avsedd. I nu gällande bestämmelser framstår dock regeln om omyndigs egen förvaltningsrätt i nämnda avseenden som en klar huvudregel medan man möjligen kan få ett något annorlunda intryck av den föreslagna lydelsen. Det kan dessutom ifrågasättas om det finns någon anledning att, bortsett från regeln om överförmyndarens samtycke, utforma bestämmelserna annorlunda än vad som gäller för underåriga.

Utredningen föreslår att till förvaltare skall kunna förordnas en tidigare god man i de fall ett godmanskap ersätts av ett förvaltarskap (s. 185). Det är naturligtvis ur många synpunkter en bra lösning att låta en tidigare god man bli förvaltare. Det är dock mindre väl förenligt med förvaltarens uppgift att granska avgående god mans förvaltning och eventuellt anställa sådan skadeståndstalan som avses i 13 kap. 9 § FB (jfr NJA 1977 s. 201). Denna problematik bör uppmärksammas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Datainspektionen:

Jämfört med den ordning som råder i dag framstår förvaltarförordnandet som en partiell omyndigförklaring. DI anser att institutet utformats på ett tilltalande sätt. Den rådighetsinskränkning som drabbar den enskilde kan ges en större eller mindre omfattning beroende på behovet i det enskilda fallet.

Riksförsäkringsverket:

7.3 Förvaltarskap

Det av utredningen föreslagna institutet förvaltarskap skall endast tillgripas om den enskildes rättsliga eller ekonomiska angelägenheter inte kan bli tillfredsställande skötta på annat sätt. I det fall ett förvaltarförordnande är oundvikligt skall uppdraget anpassas till den enskildes behov i det särskilda fallet. Det kan begränsas till att avse viss egendom eller angelägenhet

och begränsning kan också göras när det gäller egendomens storlek. Det finns inte något krav att den hjälpbehövande skall ha ett permanent behov av förvaltare även om det faller sig naturligt att inte förordna förvaltare vid t. ex. övergående sjukdom.

Riksförsäkringsverket anser att den flexibilitet som eftersträvas med det nya förvaltarskapsinstitutet väl uppnås genom dessa möjligheter att på olika sätt anpassa förvaltarskapet efter den enskildes behov utan att alltför mycket begränsa den enskildes rättshandlingsförmåga.

Det bör dock framhållas att, såsom ovan nämnts beträffande godmansförordnande, problem kan uppstå vid avgörandet av vad som kan anses ingå i en förvaltares uppdrag framför allt då detta inte omfattar förvaltningen av huvudmannens samtliga angelägenheter utan endast avser viss egendom, del av egendom eller viss angelägenhet. Inom socialförsäkringsområdet torde svårigheter kunna uppstå vid avgörandet av vad som skall anses ingå i uppdraget framför allt vid tillämpningen av bestämmelser om anmälningsskyldighet. Frågan om vem som är anmälningsskyldig är av väsentlig betydelse i återbetalningsärenden enligt 20 kap. 4 § lagen (1962:381) om allmän försäkring och andra socialförsäkrings- och bidragsförfattningar. Det får därför anses angeläget både för tredje man, förvaltare och god man att mer detaljerade föreskrifter om uppdragets omfattning lämnas i förordnandet, då det annars kan uppstå tveksamheter om vilka befogenheter eller skyldigheter som kan anses ingå i förvaltarens eller den gode mannens uppdrag.

Försäkringsinspektionen:

Utredningens förslag, 11 kap. 10 § föräldrabalken, punkt 3, syftar till att förvaltarskapet utan särskilda skäl inte skall omfatta vad huvudmannen efter det att förvaltare har förordnats erhåller genom gåva eller testamente under villkor att egendomen inte skall omfattas av förvaltarens rådighet. Enligt inspektionens mening bör det övervägas om inte undantaget också skall gälla sådan försäkringsförmån som genom särskilt förordnande bestämts tillfalla huvudmannen utan förvaltares rådighet.

Föreningen Sveriges överförmyndare:

7.3.2 Förvaltarskapets omfattning:

Det synes tillfredsställande att förvaltarskapen skall anpassas till behovet i det speciella fallet. Den flexibilitet som därmed möjliggöres, innebär att man inte gör större ingrepp i den enskildes rättshandlingsförmåga, än vad som är nödvändigt. För att undvika alltför mycket detaljregleringar skall domstolen kunna överlåta åt överförmyndaren att lämna närmare föreskrifter beträffande omfattningen av ett förvaltaruppdrag. En sådan möjlighet för överförmyndaren att styra omfattningen av förvaltaruppdraget kommer troligen att upplevas positivt. Vad som då synes egendomligt är regeln att rätten skall vara skyldig att ompröva omfattningen av ett förvaltarskap. Det är ju överförmyndaren som har kunskapen om hur förvaltar-

skapet fungerar, och det naturliga vore då att överförmyndaren får rätten att både öka och minska dess omfattning.

Prop. 1987/88:32

Överförmyndarnämnden i Stockholm:

7.3.2 Förvaltarskapets omfattning

Nämnden är positiv till förslaget att rätten får överlåta åt överförmyndaren att lämna närmare föreskrifter om uppdragets omfattning. Eftersom det anses angeläget att förvaltaruppdraget anpassas till den enskildes behov anser nämnden att det i första hand borde vara överförmyndaren som omprövar förvaltarskapets omfattning. En föreslagen ändring skulle därmed kunna genomföras på ett smidigare sätt än vad utredningen föreslår. Omprövningar som innebär att förvaltarskapet skall upphöra eller ersättas med godmanskap bör underställas rättens prövning.

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

7.3.2 Förvaltarskapets omfattning

Överförmyndarnämnden bedömer att det är mycket svårt att i större kommuner skaffa sig den personkännedom som erfordras, för att i detalj kunna bestämma förvaltarskapets omfattning och kontinuerligt ompröva tidigare fattade beslut.

Överförmyndarnämnden i Sundsvall:

Förvaltarskap

Rent allmänt finner överförmyndarnämnden att utredningen i alltför liten utsträckning diskuterat det primära syftet med en omyndigförklaring; att genom förlust av rättshandlingsförmågan skapa ett skydd för myndlingen.

Genom en omyndigförklaring mister idag den enskilde sin rättshandlingsförmåga och äger därför ej råda över sin egendom eller ikläda sig förbindelser. Härifrån finns vissa i lag angivna villkor, exempelvis avseende arbetsförtjänst. Därutöver kan och låter naturligtvis en ansvarskännande förmyndare sin myndling disponera och ha inflytande över sin egendom så långt förutsättningarna medger.

Rättsverkningarna av en omyndigförklaring i avseende på rådigheten över egendomen och möjligheten att ikläda sig bl. a. skuld är väl kända i samhället. Det finns idag väl fungerande rutiner för registrering av vilka personer som saknar rättshandlingsförmåga. De regelkomplex som anknyter till förlorad rättshandlingsförmåga fungerar bra, exempelvis banklagstiftningen och reglerna om spärrade medel. En bidragande orsak till att reglerna om bristande rådighet över egendom och reglerna om skuldsättning är förhållandevis väl förankrade, är de snarlika regelkomplex som gäller vid omyndighet på grund av ålder. Rådighetsinskränkningarna är med vissa mindre undantag totala.

Utredningen uppfattar det föreslagna förvaltarskapet som ett förstärkt godmanskap, där huvudmannen i princip är myndig. Nämnden, som ser ett

uttunnat skydd och många praktiska svårigheter i ett sådant synsätt, vill snarare förorda en reformering av de nuvarande reglerna för omyndigförklarande och därvid utgå ifrån att huvudmannen förlorar sin rättshandlingsförmåga på liknande vis som idag sker vid en omyndigförklaring. Några andra rättsverkningar än just förlusten av rättshandlingsförmågan skall dock inte gälla för huvudmannen. Att det nya institutet benämns förvalterskap för att därigenom komma bort från den negativa stämplingen som ligger i begreppet omyndigförklaring är nämnden positiv till.

En utgångspunkt vid inrättande av ett förvalterskap är att det inte är tillräckligt att god man förordnas eller att den enskilde på ett mindre ingripande sätt får hjälp. I praktiken kommer detta att innebära att förvalterskap bara kommer att behövas om den enskilde måste skyddas för omgivningens påverkan eller för vissa egna dispositioner. Vanligt i de förra situationerna är att en ålderssvag person utsätts för stark påverkan av någon bekant eller släkting. Det kan gälla en gåvodisposition eller ett köp. En annan vanlig situation är att en svagbegåvad person kommer i en olämplig miljö och där utnyttjas ekonomiskt. När det gäller behovet av skydd för egna dispositioner är det ofta fråga om psykiskt sjuka personer med vissa vanföreställningar eller maniska drag. För denna grupp kan det likaså vara fråga om att på ett olämpligt sätt disponera vissa tillgångar, exempelvis bankmedel eller möbler, men också lika ofta fråga om att för olika onyttiga ändamål skuldsätta sig eller ingå andra avtal.

För att ett förvalterskap för de nämnda kategorierna skall innebära ett effektivt skydd krävs inte bara att de förlorar rådigheten över sin egendom utan också att de förhindras från att ikläda sig förbindelser av skilda slag. Eftersom det inte går att förutse inom vilka områden och på vad sätt den enskilde kan bli utnyttjad krävs regelmässigt samma skydd som en omyndigförklaring ger. Överförmyndarnämnden anser därför att inrättande av ett förvalterskap måste, för att utgöra ett heltäckande skydd, innebära en total förlust av rättshandlingsförmågan.

För att förstärka huvudmannens ställning i förhållande till förvaltaren kan regler införas om samrådsskyldighet för förvaltaren och möjlighet för överförmyndaren eller rätten att förordna om vissa undantag i förlusten av rättshandlingsförmågan.

Det senare förfaringssättet skulle kunna bli tillämpligt i de mindre antal fall när en person motsätter sig ett godmanskap men ändå är i behov av hjälp med vissa avgränsade men grundläggande skyldigheter, exempelvis att betala hyra.

— — —

Personlig omvårdnad

— — —

I 1974-års lagstiftning lyftes skyldigheten att sörja för huvudmans person fram samtidigt som rätt att få arvode för arbetet med den personliga omvårdnaden infördes. Svenska Kommunförbundet har givit rekommendationer om storleken på arvoden. Stora insatser i personlig omvårdnad utförs av såväl förmyndare som gode män. Mycket av det konkreta arbetet

som utförs liknar till sin karaktär uppgifter som många anhöriga utför och som ligger inom en kontaktpersons verksamhetsfält.

Prop. 1987/88:32

Överförmyndarnämnden anser att tiden är mogen att mer än vad som skett i förslaget precisera förvaltaren och gode mannens uppgifter att sörja för huvudmannens person. Ett klarläggande skulle precisera förvaltarens och gode mannens skyldigheter, förebygga kompetenskonflikter och felaktiga förväntningar från de inblandade samt skapa klarare arvodesregler.

Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna:

Vi ser det som en stor fördel att förvaltarskapet enligt förslaget är flexibelt och att man i varje enskilt fall kan ge det lämpligt innehåll.

Landsorganisationen i Sverige:

Huvudreglerna för förvaltarskapet, vilka LO ställer sig bakom, är följande:

— — —

Ett förvaltarskap skall anpassas så att det motsvarar den enskildes behov av bistånd i varje särskilt fall. Förvaltarskapet kan begränsas till att avse förvaltningen av viss egendom t. ex. en fastighet eller en viss rättslig angelägenhet. Det är inte nödvändigt att en viss egendom, t. ex. pensions-tillgångar, ställs under förvaltning i sin helhet utan huvudmannen kan behålla rätten att själv disponera över en del. Förvaltaren har ensam rådighet över den egendom och de angelägenheter som omfattas av förvaltaruppdraget. I den delen förlorar alltså huvudmannen sin egen rättshandlingsförmåga.

— — —

I likhet med god man så skall förvaltare förordnas av tingsrätt. När förhållandet motiverar det, är domstolen skyldig att ompröva omfattningen av ett förvaltarskap.

Folkpartiets kvinnoförbund:

Särskilt välkommen är den föreslagna anpassningen och begränsningen av förvaltaruppdragen till den enskildes behov i varje särskilt fall. Härigenom undviks onödiga begränsningar för de som nu är omyndigförklarade, samtidigt som godmansförordnanden vid behov kan omändras till begränsade förvaltarförordnanden.

Centerns kvinnoförbund:

Förvaltaruppdraget skall anpassas till den enskildes behov i varje särskilt fall och får begränsas till att avse viss egendom överstigande ett visst värde. Rätten får överlåta åt överförmyndaren att lämna närmare föreskrifter om uppdragets omfattning.

Överförmyndaren får en ännu viktigare roll genom att noggrant precisera uppfattningen av uppdraget.

Förbundet delar utredningens uppfattning att omyndigförklaringsinstitutet behöver reformeras. Det behöver göras mer flexibelt, samtidigt som man bibehåller de gamla institutets skyddsfunktioner. Det av utredningen föreslagna systemet med förvalterskap finner Moderata Ungdomsförbundet vara en bra lösning.

Försäkringskasseförbundet:*Förvalterskapets omfattning*

I förslaget anges att förvalterskapet ska anpassas till den enskildes behov i varje särskilt fall. En väsentlig fråga, som enligt förbundets mening bör ägnas fortsatt uppmärksamhet, är hur ingående föreskrifter om uppdragets omfattning överförmyndaren ska lämna.

I förslagets specialmotivering anges att man vid förordnandet av förvaltare kan dela upp pension eller annan löpande inkomst så att en del disponeras av huvudmannen och en del av förvaltaren.

Vi anser att man bör vara restriktiv med uppdelning av utbetalningar för att undvika alltför stora svårigheter av administrativ karaktär. Det är också viktigt att uppdelning av utbetalningar tar hänsyn till de svårigheter som kan uppstå vid förändringar av basbelopp och andra förändringar av förmånerna i socialförsäkringen.

Redan idag görs cirka 10 000 delade utbetalningar av Riksförsäkringsverket. Främst berör det enskilda som vårdas på institution. Dessa utbetalningar delas i huvudsak upp efter förmån, t. ex. går folkpensionen till den enskilde och ATPn till förvaltaren. På så sätt underlättas administrationen av utbetalningarna.

Förmyndarverksamheten vid Göteborgs sjukvård:

Beträffande överförmyndarens tillsyn, som den föreslås i utredningen, verkar det för oss orimligt att överförmyndaren skall kunna detaljstyra exempelvis hur mycket pengar enskilda personer skall få disponera. En bättre ordning synes vara, att överförmyndaren vid granskningsarbete kontrollerar att klienten för personligt bruk erhållit, efter sina tillgångar, skäligt rörelsekapital.

3.3 Förhållandet till tredje man

Hovrätten för Övre Norrland:*Registrering av förvalterskapsförordnanden:*

Beträffande förhållandet till tredje man föreslår utredningen att – till skillnad från vad som nu gäller för omyndigförklaringar – någon central registrering av förvalterskapsförordnanden inte skall äga rum. Som skäl mot en sådan registrering anför utredningen bl. a. hänsyn till de berördas integritet. Uppgifterna kan också vara så detaljerade att de inte lämpar sig för sådan registrering. De argument som utredningen har fört fram mot att

inrätta ett centralt register är enligt hovrättens mening beaktansvärda. För att skydda tredje man är det emellertid enligt hovrättens mening väsentligt att det finns en möjlighet att på ett enkelt sätt klarlägga om en persons rättshandlingsförmåga är inskränkt. Det kan inte vara nödvändigt att i ett centralt register redovisa alla detaljer om exempelvis förvaltarförordnandets omfattning. En möjlighet att på ett enkelt sätt skaffa sig kännedom om någon inskränkning i en persons rättshandlingsförmåga överhuvudtaget föreligger synes vara svår att undvara. Om en tredje man konstaterar att en sådan inskränkning föreligger får det anses vara tillräckligt att det finns möjlighet att – som utredningen påpekar – hos tingsrätten eller överförmyndaren inhämta närmare uppgifter om förvaltarskapets omfattning. Med hänsyn till att utredningen föreslagit ett obligatoriskt kungörande av beslut om förvaltarskap kan behovet av integritetsskydd inte ha sådan tyngd att den bör ges företräde framför tredje mans intresse av information.

Sollentuna tingsrätt:

7.3.3 Förhållandet till tredje man

Frågor om central registrering av personuppgifter är till sin allmänna karaktär av ömtålig natur. Vilken lösning som än väljs kommer någon att drabbas. Det är möjligt att man i förevarande fall måste välja en lösning som drabbar den allmänna samfärdseln. Det är då nödvändigt att i vart fall skärpa kraven på överförmyndarna så att dessa kraftfullt verkar för att inskrivna förvaltarskap överflyttas till behörig tingsrätt så snart vederbörande flyttar. Tingsrätten förutser vissa problem i detta hänseende. Förslaget till registrering i inskrivningsmyndigheternas register tillstyrks bestämt.

Malmö tingsrätt:

Alldeles oavsett om den behövs för att röstlängder skall kunna upprättas bör enligt tingsrättens mening en central registrering övervägas ytterligare. Det måste vara betydligt enklare för den som har att göra med en person som kan tänkas ha en förvaltare att kontrollera detta i folkbokföringen än hos en tingsrätt eller överförmyndare. En central registrering i förening med skyldighet att förete personbevis skulle också, om man ser till integritetsaspekten, medföra att man kunde undvika att ta in uppgifter om förvaltarförordnanden i ett som det förefaller ganska stort antal speciella register (jfr betänkandet s. 183n–184x, 226n). Utredningen åberopar som ett argument mot en central registrering att ett förvaltarskap i motsats till en omyndigförklaring inte så mycket gäller den enskildes person som hans eller hennes egendom e. d. Enligt vad tingsrätten kan förstå, måste väl förvaltarskapet i praktiken komma att avse personliga förhållanden i samma utsträckning som omyndigförklaringen.

Det skulle vara tillräckligt att i folkbokföringsregistret ange att förvaltare

Uddevalla tingsrätt:

Central registrering av förvaltarförordnanden

Utredningen diskuterar med hänsyn till tredje man frågan om central registrering av förvaltarförordnandet (s. 183–184) men stannar för att ej föreslå sådan registrering. Tingsrätten delar utredningens uppfattning. I praktiken kan dock möjligheterna vara begränsade för tredje man att kontrollera om en avtalspart har god man eller står under förvaltare. Utredningen har för att underlätta detta föreslagit en regel i FB 12 kap. 3 § 3 st. att förvaltarskap och godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB skall överflyttas om huvudmannen fått sitt hemvist på ort som hör under en annan tingsrätt. För att denna bestämmelse skall bli effektiv bör den kompletteras med ett stadgande om skyldighet för god man, förvaltare och överförmyndare att hos tingsrätt genast anmäla ändrat hemvist för huvudman.

Datainspektionen:

För att det ekonomiska livet skall fungera tillfredsställande är det lika betydelsefullt att förvaltarförordnanden bekantgörs som nu omyndigförklaringar. Datainspektionen instämmer i bedömningen att en central registrering inte bör anordnas och att registrering inte heller bör ske inom folkbokföringen. Inspektionen tillstyrker att annonsering sker i Post- och Inrikes tidningar och att registrering sker hos inskrivningsmyndighet.

Inspektionen anser att uppgift om förvaltarförordnanden bör få införas i kreditupplysningsföretagens register.

Företagen har en väl fungerande rapportering från tingsrätterna som gör det möjligt för dem att få reda på beslut om att förordnanden meddelats. Från kreditupplysningssynpunkt är det emellertid angeläget att på ett enkelt sätt kunna få vetskap även om omfattningen av rådighetsinskränkningen. Från den synpunkten är det olyckligt att inskränkningens omfattning inte alltid kommer att framgå av rättens beslut. Datainspektionen anser emellertid samtidigt att den flexibilitet hos institutet som en delegation till överförmyndare innebär har betydande fördelar. En lösning kan vara att ålägga överförmyndarna att i sådana fall då rätten har överlämnat till dem att närmare bestämma rådighetsinskränkningens omfattning underrätta tingsrätten om sina beslut.

Riksförsäkringsverket:

7.2.2 Den gode mannens behörighet och förhållande till tredje man

7.3.3 Förhållandet till tredje man

Enligt utredningens åsikt talar övervägande skäl mot införandet av en central registrering av förordnanden av såväl förvaltare som god man. Huvudskälet till detta anses vara hänsynen till den enskildes integritet.

Istället nämns möjligheter att föra in uppgifter om förvaltarskap i något register av mer speciell karaktär. I övrigt hänvisas till att förordnanden om både god man och förvaltare skrivs in hos den tingsrätt inom vars område huvudmannen är bosatt samt finns förtecknade hos överförmyndaren.

Beträffande godmansförordnande gäller att huvudmannen har kvar sin rättshandlingsförmåga och att rättshandlingar som han ingår blir bindande mot tredje man även om en god man förordnats för honom. En central registrering av godmansförordnanden kan därför anses onödig utan inskrivning vid den tingsrätt där huvudmannen är bosatt bör vara tillräcklig. Däremot anser riks försäkringsverket att det är nödvändigt att uppgifter om förvaltarskap tas in i folkbokföringsregistret i likhet med vad som nu sker med förmynderskap. Intresset av att skydda såväl tredje man som huvudmannen mot otillbörliga rättshandlingar måste i det här fallet klart överväga hänsynen till den enskildes integritet. Genom en registrering i folkbokföringsregistret kan tredje man enkelt kontrollera om en person står under förvaltarskap och i så fall vilken egendom eller rättsangelägenhet som omfattas av förvaltarskapet. För försäkringskassornas del skulle en registrering i folkbokföringsregistret innebära att de automatiskt får tillgång till uppgifter om förvaltarskap på samma sätt som nu sker vid omyndigförklaring.

Försäkringsinspektionen:

I betänkandet (sid. 183) har anförts att förvaltare eller överförmyndare bör vara skyldig att anmäla hos bank vilka räkningar som berörs av förvaltarskapet. Självfallet bör motsvarande också gälla beträffande anmälan till försäkringsbolag när förvaltarskapet berör huvudmannens rätt till försäkringsbelopp eller försäkringsersättning.

Kammarkollegiet:

Jordabalken

Kollegiet har inte något att erinra mot förslaget under förutsättning att rätten blir skyldig att lämna uppgift till inskrivningsmyndigheten i fall då en fastighet omfattas av ett förvaltarförordnande.

Svenska bankföreningen:

Bakgrund

Bestämmelser som begränsar en omyndigs rättshandlingsförmåga (underårigs eller omyndigförklarads) finns i ett antal författningar. För tredje man, bl. a. bankerna, är härvid bestämmelserna på förmögenhetsrättens område främst av intresse. Med hänsyn till de ogiltighetsregler som inträder på grund av omyndigs bristande rättshandlingsförmåga är det av största betydelse för tredje man att information om bristande rättskapacitet kan nås på ett så säkert och lättillgängligt sätt som möjligt. Detta är nödvändigt för att tredje man skall undgå rättsförluster. En sådan information finns

idag att tillgå genom den centrala registrering av omyndigförklaringar som sker i den allmänna folkbokföringen. Vid misstanke om omyndighet kan tredje man göra en kontroll i folkbokföringsregistret.

— — —

Särskilt om förvalterskap

När det gäller förvalterskap talar enligt utredningen flera skäl mot någon form av central registrering, bl. a. integritetsskäl. Trots att utredningen menar att ett centralt register borde ligga i kreditupplysningsföretagens intresse har utredningen, bl. a. med hänsyn till att kreditupplysningsföretagen redan i dag är nödsakade att inhämta uppgifter om en person från olika håll, t. ex. när det gäller betalningsanmärkningar, inte lagt fram något förslag härom. Enligt bankföreningen är den avvägning som utredningen gjort i denna fråga inte självklar. Ett viktigt intresse i detta sammanhang är skyddet för den enskilde huvudmannen själv, vilken genom att ingå för honom otillåtna rättshandlingar kan åsamka sig själv avsevärd skada. En sådan skada kan i praktiken vara omöjlig att reparera. Också tredje mans intresse av att inte ingå rättshandlingar som senare visar sig ogiltiga måste beaktas. Det finns därför ett klart intresse av någon form av central registrering. En sådan skulle ha stor betydelse på t. ex. kreditlivets område. För kreditgivarna är det naturligtvis av största betydelse att på ett så lättillgängligt sätt som möjligt kunna få information om en persons rätts-handlingsförmåga. Att utredningen utgår från att det genom förordningsbestämmelser bör kunna åläggas rätten att lämna uppgift om förvaltarförordnanden till olika speciella centrala register (jfr s. 226) visar att utredningen inte är främmande för att integritetshänsynen måste stå tillbaka för andra intressen. Om ett centralt register av den typ som finns idag inte kan accepteras i det framtida systemet bör en annan likvärdig lösning väljas. En lösning som bankerna härvid förordar är att uppgift om förvalterskap tillåts ingå i kreditupplysning. För bankerna är det nämligen viktigt att inte komma i den situationen att kreditavtal ingås med en person som är ställd under förvalterskap med påföljd att avtalet senare visar sig ogiltigt enligt 11 kap. 9 §, jfr med 9 kap. 6 och 7 §§ föräldrabalken. Om det tillåts att uppgift om förvalterskap får ingå i kreditupplysning kan kreditupplysningsföretag, utan att något centralt register byggs upp, hämta uppgifter härom direkt från domstol. Kreditupplysningslagens bestämmelser om kreditupplysningsregister och om rätt att få kreditupplysning samt de sekretessbestämmelser som finns för banker och andra kreditinstitut ger ett integritetsskydd för den enskilde som vid avvägning mellan de olika intressena får anses väl tillgodose de krav som kan ställas.

Uppgift om omyndighet som beslutats av rätten finns f. n. i kreditupplysningar. Det har inte minst av hänsyn till den omyndige ansetts angeläget att åstadkomma viss publicitet rörande omyndigheten.

En uppgift om förvalterskapet i kreditupplysning kan såsom redan angetts ligga också i den enskilde huvudmannens intresse. Härigenom skapas t. ex. förutsättningar för att undvika det ansvar som kan åläggas honom när situationen varit sådan som anges i 9 kap. 7 § andra stycket föräldrabalken.

För det fall förvaltare gett huvudmannen samtycke att ingå rättshandling bör motparten kunna kräva ett företeende av ett sådant samtycke i skriftlig form. Detta skall givetvis i praktiken inte krävas i fråga om rent triviala rättshandlingar.

Förvaltarskapet skall enligt förslaget på olika sätt kunna begränsas eller vidgas utöver tidigare angivna begränsningar. Detta skall kunna ske förutom i samband med rättsens ursprungliga beslut också efter hänvisning från rätten av överförmyndaren. För en fungerande ekonomisk verksamhet är det av största vikt att sådana beslut blir klart och entydigt preciserade och blir åtkomliga för tredje man som har att förlita sig på beslutets innehåll. Förutsättningar för detta måste skapas.

Svenska sparbanksföreningen:

Utredningen föreslår att förvaltarskap skall antecknas i ett *särskilt* fall vid sidan av folkbokföringen. Utredningen föreslår nämligen att anteckning om förvaltarskap, som omfattar fast egendom, skall antecknas i fastighetsboken. Härigenom beaktas såväl dennes skyddsintresse, vars egendom står under förvaltarskap, som tredje mans skyddsintresse. Föreningen anser emellertid att angivna skyddsintressen inte bara när det gäller fast egendom utan även *i övrigt* har en sådan tyngd att förvaltarskap *i allmänhet* bör registreras centralt. Det bör nämnas att registrering av omyndigförklaring i dag faktiskt görs hos Upplysningscentralen UC AB. Hittills har inga invändningar rests mot detta förfarande. Föreningen anser alltså att förvaltarskap och upphävande därav m. m. bör registreras centralt.

Föreningen Sveriges överförmyndare:

7.3.3 Förhållandet till tredje man

Föreningen har inget att erinra mot utredningens förslag om skadeståndsskyldighet för förvaltare. Utredningens förslag om att man skall avstå från central registrering av förvaltarförordnanden ställer sig dock föreningen tveksam till. Det synes inte tillfredsställande, att det inte skall finnas möjlighet för tredje man, att via en central registrering få kännedom om att det har förordnats en förvaltare, som helt eller delvis har full rådgivning över huvudmannens tillgångar.

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

7.3.3 Förhållandet till tredje man

Överförmyndarnämnden anser det viktigt att registrering av förvaltarskap äger rum. Det är inte tillräckligt med annonsering i Post- och Inrikes Tidningar. Det är svårt att kontrollera om förvaltarskap föreligger och dess omfattning om icke central registrering sker. Inte minst gäller detta i förhållande till banker och andra kreditinstitut. Ur rättssäkerhetssynpunkt är det inte tillfredsställande att ringa tingsrättens och överförmyndarnämndens expeditioner för upplysningar.

7.3.3 Förhållande till tredje man

Förmyndarna och gode männen ställs ofta inför kinkiga och svårlösta problem. Naturligt för dem är att då söka vägledning och hjälp hos överförmyndaren. Överförmyndarna bedriver en betydande kurativ verksamhet. Det är därför angeläget att kontakten mellan förmyndarna, gode männen och överförmyndarna är så smidig som möjligt. En sådan kontakt skulle väsentligt underlättas om handläggningen av ärendena överflyttas till överförmyndaren på förvaltarens resp. gode mannens hemort. Sloandet av en central registrering av förvaltaruppdragen omöjliggör ett sådant praktiskt arrangemang. Nämnden föreslår därför att en central registrering av förvaltaruppdragen bibehålles.

Överförmyndarnämnden i Sundsvall:

Anordnande och upphörande av förvaltarskap förutsätts kungöras i Post- och Inrikes Tidningar. Syftet är att tredje man skall få kunskap om förvaltarens verksamhet. Om huvudmannen i princip är myndig och hans rättshandlingsförmåga enbart är inskränkt i motsvarande mån som förvaltaren erhållit behörighet, måste det vara av stor vikt för tredje man att exakt veta vad huvudmannen själv får göra för dispositioner. Ansvar för att tredje man, exempelvis en bank, får den kunskapen och tillämpar de regler som en inskränkt rättshandlingsförmåga innebär, kan inte åvila förvaltaren eller överförmyndaren. Konkret kan det innebära att en bank måste iaktta att exempelvis uttag från ett eller flera konton ej får ske av kontohavaren. Även rättssäkerheten i denna del talar för en total förlust av rättshandlingsförmågan vid inrättande av förvaltarskap.

Folkpartiets kvinnoförbund:

Överförmyndaren bör inte på sätt föreslagits ges möjlighet att förordna om ändringar i förvaltarens förordnande. Detta särskilt som tredje man skulle få svårt att hålla sig underrättad om de genom överförmyndaren beslutade begränsningarna för huvudmännen. För möjligheten till lättillgänglig information för tredje man om viss persons rättshandlingsförmåga, erfordras att uppgift om förvaltarskap kan erhållas på tillförlitligt sätt. Att såsom föreslagits endast tingsrätter skulle registrera förvaltarens verksamhet är otillfredsställande, då förvaltarens verksamhet även enligt förslaget kommer att vara inskrivna med anknytning till förvaltaren och inte vid huvudmannens mantalsskrivningsort.

— — —

Överförmyndaren bör inte på sätt föreslagits ges möjlighet att förordna om ändringar i förvaltarens förordnande. Detta särskilt som tredje man skulle få svårt att hålla sig underrättad om de genom överförmyndaren beslutade begränsningarna för huvudmännen.

— — —

Enligt föräldrabalken gäller att omyndig ej längre får råda över sin egendom eller åta sig förbindelse. Det saknas i reglerna om förvaltarskapet det tidigare använda uttrycket "ingå förbindelser". Då det i vissa fall kan vara synnerligen viktigt att hindra huvudmannen från att skaffa kontokort och ingå kreditköp, bör i lagtexten (11 kap. 7 §) tilläggas att vid fullständigt (dvs. utan begränsning) förvaltarskap huvudmannen inte äger ingå förbindelser.

Statens person- och adressregisternämnd:

SPAR-nämnden får härmed framföra synpunkter i fråga om registeruppgifter avseende omyndigförklarade personer för vilka i framtiden kan komma att förordnas god man eller förvaltare.

Nämnden, inrättad fr. o. m. den 1 juli 1986, ser som en av sina huvuduppgifter att behandla sådana ärenden kring SPAR som hänger samman med den personliga integriteten.

En sådan fråga gäller utlämnande ur SPAR av uppgifter om omyndigförklarade.

Nämnden anser att sekretessprövning bör ske innan beslut fattas om att lämna ut uppgifter rörande omyndigförklarade enligt offentlighetsprincipen. En rutin har därför införts avseende SPAR för att möjliggöra en prövning av varje sådant enskilt ärende. Det kan också nämnas att SPAR/DAFA – som handhar drift m. m. av SPAR – tillämpar principen att inte ta med omyndigförklarade vid försäljning av adressuppgifter för direktreklamändamål.

Om riksdagen beslutar att avskaffa omyndighetsinstitutet finns inte längre någon grund för nuvarande omyndighetskod i folkbokföringsregistren, ej heller i register som aviseras härifrån exempelvis SPAR. Fråga kan då uppkomma om att i stället införa markering av något slag för person som har god man eller förvaltare.

SPAR-nämnden anser att någon sådan markering inte bör ingå i folkbokföringsregistren.

Vissa intressenter kommer sannolikt att hävda behovet av att i affärs-sammanhang kunna skydda berörda parter så att i möjligaste mån ekonomisk skada inte uppstår. Möjligheter att exempelvis tillgodose kreditupplysningsföretag med information för detta ändamål bör enligt nämndens mening prövas i särskild ordning och då med beaktande av den personliga integriteten.

Överförmyndaren i Vilhelmina:

Vad som är viktigt är att förvaltaren har ensam rådighet över den egendom och de angelägenheter som omfattas av förvaltaruppdraget. I den delen är det helt riktigt att huvudmannen förlorar sin egen rättshandlingsförmåga.

4.1 Handläggningsformen

Hovrätten för Övre Norrland:

Processuella frågor

1. Förvalterskapsärende

De processuella reglerna om förvaltarförordnande har i förslaget utformats i huvudsaklig överensstämmelse med motsvarande regler om omyndigförklaring. Hovrätten tillstyrker utredningens förslag i denna del.

Kammarrätten i Sundsvall:

Lagen om handläggning av domstolsärenden

Enligt utredningens förslag skall rätten när fråga är om anordnande eller upphörande av förvalterskap bestå av lagfaren domare och nämndemän medan omprövning av förvalterskaps omfattning däremot kan handläggas av ensamdomare. Att märka är emellertid att rätten vid omprövning avses skola beakta de utredningskrav som gäller vid anordnande och upphörande av förvalterskap och också i övrigt har att göra de överväganden som aktualiseras när ett förvalterskap anordnas första gången. Mot den bakgrunden saknas enligt kammarrättens mening skäl för att låta omprövningsärendena avgöras i annan sammansättning än den som föreskrivs för anordnande och upphörande av förvalterskap.

Sollentuna tingsrätt:

7.3.4 Processuella frågor m. m.

Med den principiella uppfattning som tingsrätten givit uttryck åt i det föregående är det naturligt att söka förebilder för utformningen av processuella regler i nuvarande regler om omyndigförklaring. Fråga är om ett så allvarligt ingrepp i den enskildes handlingsfrihet att handläggningen vid rätten rimligen bör ske i de former som gäller för tvistemål. Därmed saknas anledning att närmare gå in på frågan i vad mån den berörda personen skall höras muntligen; den frågan får liksom hittills prövas med utgångspunkt från de överväganden som i dagsläget görs i mål om omyndigförklaring.

— — —

20 kap. 1 § FB och 6 § lagen om handläggning av domstolsärenden

Förslaget avstyrks på följande skäl.

1. Frågor om anordnande eller upphörande av förvalterskap bör handläggas som tvistemål, jfr vad som anförts i anslutning till avsnitt 7.3.4 ovan. Förslaget till ändring av 20 kap. 1 § FB bör därför ges följande lydelse:

I mål om faderskap, vårdnad, umgängesrätt och underhåll samt anordnande eller upphörande av förvaltarskap tillämpas... etc.

2. Även om man väljer att handlägga frågorna som domstolsärenden finns inte anledning att driva kravet på förhandling längre än som f. n. görs i mål om omyndigförklaring, jfr 7.3.4 ovan. Inte heller finns anledning att obligatoriskt föreskriva tredomarsammansättning. Om mål om omyndigförklaring f. n. kan i icke tvistiga fall handläggas av enmansdomare, så måste detta i motsvarande fall kunna ske även i fråga om förvaltarskapsärenden. Skulle ett sådant fall bli tvistigt, räcker den nuvarande regeln om handläggning av tvistiga ärenden fullständigt. Det är angeläget att man i en situation, där domstolarnas resurser krymper mer och mer och kraven på effektivitet ständigt ökar, inte onödigtvis ålägger domstolarna krav på förhandling eller mer omfattande sammansättning än sakens beskaffenhet oundgängligen påkallar.

Domstolsverket:

Utformningen av de processuella reglerna överensstämmer i allt väsentligt med reglerna om omyndigförklaringar, dock att frågor om förvaltarskap skall handläggas som domstolsärenden. DV har ingen erinran häremot även om utredningen inte anfört något motiv härför.

4.2 Rätt att göra ansökan

Sollentuna tingsrätt:

12 kap. 5 § FB

Utredningen anser det icke påkallat att göra paragrafen tillämplig på godmanskap och förvaltarskap. Denna uppfattning kan tingsrätten inte dela:

- Rätten har redan tillagts viss initiativrätt enligt förslaget till 11:3 2 st. FB.
- Rätten får inte sällan kännedom om personers frånfälle före överförmyndarna till följd av den rapportering som regelbundet förekommer från pastorsämbetena till tingsrätternas bouppteckningsavdelningar. Detta möjliggör ingripanden på ett tidigt stadium.
- Rent allmänt är förmynderskapsärendena av sådan beskaffenhet att man inte utan mycket goda skäl bör betaga rätten möjligheten att ta egna initiativ. Det är tidvis hindersamt att vara beroende av överförmyndarens initiativ, särskilt när denne saknar juridisk skolning. Tingsrättens funktioner med avseende på tillsynen över förmynderskapsärendena är ändå så pass omfattande att en långtgående initiativrätt framstår som berättigad.

Mot denna bakgrund föreslås att paragrafen förses med ett andra stycke, enligt vilket tingsrätten medges rätt att på eget initiativ se till att förvaltare och gode män blir förordnade, när behov därav uppkommer.

— — — Tingsrätten ifrågasätter vidare om inte 12 kap. 5 §, bl. a. med hänsyn till kapitelrubriken, även bör omfatta skyldighet att tillse att godmanskap och förvalterskap inskrivs att god man eller förvaltare förordnas.

Domstolsverket:

I likhet med vad ovan under godmansinstitutet anförts om begreppet närmaste släktingar, bör detta på något sätt preciseras även vad gäller talerätten vid ansökan om förordnande av förvaltare.

Landsorganisationen i Sverige:

Behöriga att ansöka om förvalterskap är bl. a. den enskilde själv, hans eller hennes make och släktingar samt överförmyndaren.

— — —

Angående sista punkten är LO tveksam till om behörigheten att ansöka om förvalterskap för närmaste släktingar skall skrivas in. Vi anser att de kan vända sig till överförmyndaren eller överförmyndarnämnd med en sådan ansökan, för att de tillsammans med huvudmannen får avgöra vad som är bästa lösningen.

Överförmyndaren i Vilhelmina:

Min uppfattning är att det i dag finns många godmanskap som inte är tillräckligt utan det bör ersättas av ett förvalterskap för att effektivt skydda huvudmannens behov. Därför bör lagstiftningen innebära att överförmyndaren har rätt att begära ändring av godmanskapet till att gälla förvalterskap.

4.3 Yttranden m. m.**Hovrätten för Övre Norrland:***Processuella frågor***1. Förvalterskapsärende**

De processuella reglerna om förvaltarförordnande har i förslaget utformats i huvudsaklig överensstämmelse med motsvarande regler om omyndigförklaring. Hovrätten tillstyrker utredningens förslag i denna del.

2. Godemansärenden

Beträffande de processuella regler som föreslås för godemansfrågor ifrågasätter hovrätten om inte dessa kommer att föra med sig ett — särskilt med hänsyn till det förhållandevis stora antalet ärenden — betungande merarbete för tingsrätterna. Hovrätten avser här den föreslagna bestämmelsen i 11 kap. 17 § 2 st. FB. Kretsen av de personer som skall yttra sig i ärendet har enligt hovrättens mening här gjorts större än vad som kan anses påkallat.

Det kan också bli svårt och tidsödande att inom rimliga gränser klarlägga vilka personer som skall beredas tillfälle att yttra sig.

Prop. 1987/88:32

Vidare anser hovrätten att det inte är alldeles självklart att man som en huvudregel bör föreskriva att den som avses med förordnande av god man skall höras muntligen. Det är visserligen betydelsefullt att domstolen noggrant utreder att behov av god man föreligger innan ett sådant förordnande kommer till stånd. Den utredning som föreligger är dock mestadels av godtagbar kvalitet och det finns risk för att den föreslagna ordningen medför kostnader och merarbete utan att beslutsunderlaget förbättras på ett sådant sätt att det uppväger olägenheterna. Från rättssäkerhetssynpunkter anser hovrätten trots dessa invändningar det vara så väsentligt att rätten själv får bilda sig en uppfattning om den enskilde och att denne själv får föra fram sina synpunkter att den av utredningen föreslagna huvudregeln om muntligt hörande bör införas.

Sollentuna tingsrätt:

7.2.3 Processuella frågor

Det är svårt att se något rimligt skäl till en huvudregel som innefattar krav på förhandling i ärenden om förordnande av god man. I vart fall framstår det som ett tveksamt argument att hävda att rätten skulle få en bättre bild av den enskildes tillstånd och hjälpbehov genom ett muntligt förhör; sannolikt skulle det snarare vara undantag än regel att sådan effekt uppnåddes. Det kan heller inte finnas någon anledning att göra jämförelser med nuvarande regler om handläggning av mål om omyndigförklaring och söka efterbilda dessa. Det är i de fallen trots allt fråga om vida allvarigare ingrepp i den enskildes integritet, i själva verket så allvarliga att de ansetts böra handläggas som tvistemål. Ärenden om förordnande av god man är däremot tydligen avsedda att förbli just ärenden, inte mål, och även i fortsättningen handläggas enligt lagen om domstolsärenden. I denna lag lämnas i 4 § 2 st. möjlighet till förhandling när behov därav verkligen anses föreligga i det enskilda fallet. Detta är fullt tillräckligt. Den nu tilltänkta utvidgningen av förhandlingsskyldigheten kommer enbart att medföra onödigt arbete för tingsrätterna.

— — —

7.3.4 Processuella frågor m. m.

— — —

Skulle utredningens förslag att handlägga förevarande frågor som domstolsärenden föredras, saknas i vart fall anledning att särskilt skärpa kravet på hörande av den enskilde utöver vad som för närvarande gäller enligt lagen om handläggning av domstolsärenden. Tingsrätten hänvisar i den delen till vad ovan anförts vid avsnitt 7.2.3.

— — —

Tingsrätten har tidigare tagit avstånd från tanken på vidgad skyldighet att höra den enskilde muntligen, se ovan vid avsnitt 7.2.3 och i någon mån 7.3.4.

Förslaget till utvidgad skyldighet att inhämta yttrande från anhöriga m. fl. (2 st.) synes vara tillkommet under intryck från uttalanden av JO (1985/86 s. 72y). Det finns dock anledning att hålla i minnet att fall av den art JO skildrat trots allt tillhör undantagen och att skäl finns till viss försiktighet vid utformningen av formkrav av förevarande slag. Risken är eljest stor att man i onödan tynger den praktiska hanteringen av förmynderskapsärendena med oönskade kostnader och tidsspillan som följd. Mot bakgrund därav finns anledning att överväga en försiktigare formulering än den valda. "Om det inte är obehövligt" kan sålunda med fördel utbytas mot t. ex. "om det anses vara av betydelse" eller liknande, som i vart fall anger att inhämtande av yttrande inte bör ske slentrianmässigt.

Uddevalle tingsrätt:

Muntligt hörande vid förordnande av god man eller förvaltare (FB 11 kap. 17 § 2 st.)

Den som ansökan avser skall enligt förslaget höras muntligt, om det kan ske utan skada för honom eller henne. Vad som avses med skada i detta fall är ej närmare angivet och uttrycket kan behöva preciseras. Utredningen har uttalat (s. 178y) att det beträffande muntligt hörande finns anledning att efterbilda de regler, som idag gäller vid ansökningar om omyndighetsförklaring. Tingsrätten vill därför förorda att begreppet skada närmare utvecklas på det sätt som i dag gäller enligt FB 10 kap. 11 § 3 st. "skulle lida allvarlig skada av att få del av ansökningen". Därtill kan anmärkas att bestämmelsen om muntligt hörande ej kan förväntas medföra någon större arbetsbelastning för tingsrätterna. I de fall där enligt läkarintyg ett hörande ej kan underlåtas, torde nämligen som regel den som ansökan avser själv ha undertecknat ansökan eller medgivit denna.

Domstolsverket:

I avsnittet om processuella frågor (7.2.3) anges att i ärenden om förordnande av god man enligt 11 kap. 4 § skall som huvudregel muntlig förhandling hållas. Den närmare utformningen av lagtexten (11 kap. 17 §) visar dock att kravet på muntlig förhandling avser ett mycket smalt område. Sålunda undantas den som själv ansökt om god man, den som samtyckt till en sådan ansökan och – i praktiken – den som på grund av sitt hälsotillstånd inte kan uttrycka sin vilja i saken. Därefter återstår i huvudsak de fall där god man kan förordnas utan samtycke om det föreligger "särskilda skäl". DV vill inte ifrågasätta lämpligheten av att man håller muntlig förhandling i sistnämnda fall men den föreslagna lagtexten ger sken av en mer omfattande regel och bör därför omarbetas. En nyhet i förhållande till gällande rätt är även kravet på att bl. a. make och närmaste släktingar skall höras innan

ärendet avgörs. Omfattningen av släktkretsen torde böra bestämmas genom vägledande uttalanden i motiven. Det kan t. ex. ifrågasättas om samtliga i en syskonskara bör höras i de fall huvudmannen endast har kontakt med någon eller några av syskonen.

Socialstyrelsen:

Förordnande av god man enligt 11 kap. 4 § FB och förvaltare – 11 kap. 17 och 18 §§ FB

För att rätten skall få en välgrundad bild av den enskildes tillstånd och hjälpbehov krävs enligt styrelsens mening att klara regler tillskapas för det formella förfarandet i ansökningsärenden rörande god man och förvaltare. Styrelsen tillstyrker därför den föreslagna 17 § 1 st. i 11 kap. FB. Det är vidare angeläget, såsom föreslagits i 17 § 2 st., att rätten inhämtar yttrande från nära anhöriga, överförmyndaren, vårdinrättning och socialnämnd i ärende om förordnande av god man enligt 4 § och förvaltare. Även ett utökat samarbete mellan domstolen och omsorgsstyrelsen måste givetvis, enligt vad socialstyrelsen håller före, vara av värde i detta sammanhang. Styrelsen ifrågasätter därför om det inte i 17 § 2 st. uttryckligen borde anges att även omsorgsnämnden, som har haft kontakt med den enskilde, skall beredas tillfälle att yttra sig i ett ärende om förordnande av god man eller förvaltare.

— — —

I 11 kap. 17 § 3 st. i lagförslaget föreskrivs att myndigheter, som anges i paragrafens andra stycke, är skyldiga att lämna rätten sådana uppgifter som kan vara av betydelse i ärendet. Bestämmelserna avser att förhindra att myndigheter inom exempelvis hälso- och sjukvården eller socialtjänsten med hänvisning till sekretesslagstiftningen anser sig inte kunna lämna vissa upplysningar i ett yttrande till rätten. Socialstyrelsen ifrågasätter om en kontaktperson, som är förordnad av socialnämnden eller omsorgsnämnden och som skall yttra sig i ett ärende om förordnande av god man eller förvaltare omfattas av bestämmelser i 17 § 3 st. Formellt sett är en sådan kontaktperson att betrakta som kommunens/landstingskommunens uppdragstagare. Det innebär bl. a. att kontaktpersonen omfattas av sekretesslagens bestämmelser om tystnadsplikt i enlighet med 1 kap. 6 § sekretesslagen. Med uppdraget kan visserligen följa en skyldighet för kontaktpersonen att t. ex. med stöd av 71 § SoL rapportera vissa iakttagelser till socialförvaltningen. Styrelsen anser att det hade varit en fördel om utredningen klaggjort i vad mån sekretessgenombrott med stöd av 17 § 3 st. även avses gälla för en kontaktperson när denne hörs muntligen inför domstol eller skriftligen avger yttrande till rätten i ett ansökningsärende rörande god man eller förvaltare.

Statens handikappråd:

Förordnande av god man eller förvaltare är en fråga av stor betydelse för den enskilde, och dessa ärenden är viktiga i tingsrätterna. Vi understryker, att besluten ska föregås av noggrann utredning.

7.2.3 Processuella frågor

Föreningen noterar med tillfredsställelse förslaget om en vidgad utredningsskyldighet i samband med anordnande av godmanskap.

— — —

7.3.4 Processuella frågor m. m.

I likhet med vad som anförts under avsnitt 7.2.3. angående godmanskap anser föreningen det vara tillfredsställande med en allsidig utredning vid anordnandet av förvalterskap.

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

7.2.3 Processuella frågor

Överförmyndarnämnden anser det riktigt att kraven på utredning skärps. Desto märkligare är att huvudmannens medicinska tillstånd inte längre skall styrkas med läkarintyg. Utredningen lämnar öppet många frågor kring den allsidiga utredningen. Om samtyckeresonemanget skall kvarstå är det ännu märkligare.

— — —

7.3.4 Processuella frågor m. m.

Liknande resonemang som under 7.2.3 gör sig gällande under denna punkt och med större kraft.

Överförmyndarnämnden i Sundsvall:

Processuella frågor

Utredningen föreslår att kraven på beslutsunderlaget för förordnande av god man skärps. Rätten skall, bl. a. om det inte är obehövligt, inhämta yttrande från närmaste släktingar, vårdinrättning och socialnämnd.

Överförmyndarnämnden ifrågasätter om det är nödvändigt att precisera utredningsbehovet på förslaget sätt. Rätten torde utan i lag preciserade krav kunna avgöra vad som krävs för att uppnå ett fullgott beslutsunderlag.

I praktiken torde det vara överförmyndaren som bereder ärendena om förordnande av god man och förvaltare. Kommer kravet på yttrande från vårdinrättning och socialnämnd att ställas, bör myndigheterna vara skyldiga att även lämna överförmyndaren sådana uppgifter som kan vara av betydelse i ärendet.

Utredningen har under vissa förutsättningar ställt krav på muntligt förhör vid såväl förordnande av god man som förvaltare. En förutsättning för förordnande av god man är, om den enskilde ej är ur stånd uttala sin mening, att samtycke lämnats. Överförmyndarnämnden anser att kravet därutöver på förhör med den enskilde är onödigt betungande.

Huvudreglerna för förvaltarekapet, vilka LO ställer sig bakom, är följande:

— — —

Huvudregeln är att den enskilde skall höras muntligt, innan förvaltare förordnas.

Förmyndarverksamheten vid Göteborgs sjukvård:

Om tingsrätten skall ha förutsättning att rätt bedöma behovet av insatser i varje ärende, krävs utförligare läkarintyg och sociala utredningar som verkligen visar på problemet. Det sekretesskydd som utredningen föreslår, vad beträffar uppgifter från sjukvård och socialtjänst, är en förutsättning för godtagbara utredningar.

Överförmyndaren i Vilhelmina:

Att man ska begära yttrande från närmaste anhöriga är en självklarhet – i varje fall när det gäller maka/make, barn och barnbarn. Däremot är det väl mera osäkert om det ska gälla släktingar.

4.4 Läkarintyg

Domstolsverket:

Genom den kursverksamhet som DV bedriver avseende förmynderskapsrätt, har DV erfarit att vissa tillämpningsproblem föreligger beträffande kravet på utredning vid byte av god man enligt 18 kap. 3 § FB. Vissa tingsrätter kräver, i de fall samtycke inte kan ges, läkarintyg som styrker detta förhållande. Andra tingsrätter hävdar att krav på läkarintyg i princip endast föreligger vid anordnande av godmanskapet. I utredningens förslag finns motsvarande bestämmelse i 11 kap. 18 §. Mot bakgrund av det anförda, bör det närmare klargöras hur denna bestämmelse skall tillämpas.

Socialstyrelsen:

I 11 kap. 18 § i lagförslaget föreskrivs att rätten inte får förordna förvaltare eller, i ärende om förordnande av god man enligt 4 §, underlåta att inhämta den enskildes mening på grund av den enskildes hälsotillstånd, om det inte på grund av läkarintyg eller på annat likvärdigt sätt föreligger utredning om hälsotillståndet. Socialstyrelsen tillstyrker att den enskilde i ärenden rörande förordnande av god man enligt 4 § och förvaltare bör höras muntligen över ansökan. Avsteg från denna princip bör givetvis kunna göras i de fall den enskilde själv står som sökande och i de fall den enskilde har tillstyrkt ansökan. Enligt socialstyrelsens mening bör vidare läkarintyg inte vara en obligatorisk förutsättning för att rätten skall kunna underlåta att inhämta den enskildes mening på grund av hans eller hennes hälsotillstånd. Det är givet att man skulle få ytterligare garantier för en riktig uppfattning om den enskildes hälsotillstånd om man införde ett system

med obligatorisk läkarundersökning i ärenden om förordnanden av god man enligt 4 § och förvaltare. Det finns emellertid en alltför stor risk för att den som ansökan avser skulle uppleva det som en obehaglig belastning att underkastas ett system med obligatorisk läkarundersökning. Är det fråga om personer, som vistas utanför vårdinrättning, kan det befaras att de inte hörssammar kallelse till en obligatorisk läkarundersökning. Att i sådana fall använda tvångsmedel för att säkerställa undersökningens genomförande kan givetvis enligt styrelsens mening inte ifrågakomma. Med hänsyn till det sagda bör därför enligt socialstyrelsens uppfattning tanken på en obligatorisk läkarundersökning avvisas. Däremot är det givetvis angeläget att såväl överförmyndaren som personalen inom sjukvården och socialtjänsten, som har kontakt med den som ansökan avser, på frivillighetens väg söker få till stånd en sådan läkarundersökning, när det bedöms vara erforderligt.

Statens handikappråd:

Vi kan dela utredningens uppfattning att annan än läkare får utfärda intyg om hälsotillstånd. Vi anser dock, att kretsen ska få utvidgas med stor restriktivitet och finner det skäligt att begränsa den till läkare och psykolog.

Föreningen Sveriges överförmyndare:

7.2.3 Processuella frågor

Föreningen noterar med tillfredsställelse förslaget om en vidgad utredningsskyldighet i samband med anordnande av godmanskap. Mot bakgrund av att rätten åläggs att inhämta yttrande från olika håll för att åstadkomma en allsidig utredning, synes det märkligt att huvudmannens medicinska status inte längre skall styrkas med läkarintyg. I vilka fall skall läkarintyget kunna ersättas med likvärdig utredning och vad skall innefattas i begreppet likvärdig utredning? Dessa frågor lämnar utredningen obesvarade.

— — —

7.3.4 Processuella frågor m. m.

— — —

Föreningen ifrågasätter även här förslaget att huvudmannens hälsotillstånd – i stället för läkarintyg – skall kunna styrkas med likvärdig utredning.

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

7.2.3 Processuella frågor

Överförmyndarnämnden anser det riktigt att kraven på utredning skärps. Desto märkligare är att huvudmannens medicinska tillstånd inte längre skall styrkas med läkarintyg.

— — —

Liknande resonemang som under 7.2.3 gör sig gällande under denna punkt och med större kraft. Det är svårt att se vad för slags utredning som skall kunna ersätta ett läkarintyg. Ett förvaltarskap är trots allt ett kraftigt ingrepp i en persons integritet.

Överförmyndarnämnden i Karlskrona:

7.3.4 Processuella frågor m. m.

Utredningen föreslår att läkarintyg, som utfärdas för anordnande av förvaltare, inte behöver utfärdas av läkare med specialkompetens. Utredningen har inte uppsatt några minimikrav på intygsutfärdande läkares kompetens. Nämnden anser att ett förvaltarförordnande är ett stort ingrepp i den personliga integriteten, varför man bör ha vissa minimikrav på utfärdande läkares kompetens och livserfarenhet som t. ex. överläkare eller biträdande överläkare.

Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna:

I 11 kap. 18 § av utredningens lagförslag ges regler om den utredning som skall företas innan rätten beslutar om förvaltarskap eller om utseende av god man utan att den enskildes mening inhämtats. Det föreslås att läkarintyg skall kunna ersättas av "annan likvärdig utredning". I specialmotiveringen sägs att det beträffande den som sedan lång tid är föremål för vård i vårdinrättning bör kunna räcka med journalanteckningar jämte utlåtande av "kompetent befattningshavare". Enligt vår uppfattning måste vissa kompetenskrav uppställas beträffande den som skall ge utlåtande i så viktiga frågor som förvaltarskap. Läkarutlåtande bör endast kunna ersättas med utlåtande av legitimerad psykolog. Samma sak bör gälla beträffande de fall där god man utses utan medgivande av den enskilde.

Landsorganisationen i Sverige:

Huvudreglerna för förvaltarskapet, vilka LO ställer sig bakom, är följande:

— — —

Vidare skall domstolen ha tillgång till läkarintyg eller annan likvärdig utredning.

Förmyndarverksamheten vid Göteborgs sjukvård:

Om tingsrätten skall ha förutsättning att rätt bedöma behovet av insatser i varje ärende, krävs utförligare läkarintyg och sociala utredningar som verkligen visar på problemet.

Skälet till behov av god man eller förvaltare måste helt ligga på läkarens ansvar – och icke på någon utredare, kurator, avdelningsföreståndare o. dyl.

4.5 God man och biträde i ansökningsärendet

Uddevalla tingsrätt:

Rättegångsbiträde i ärende om förvaltarskap (FB 20 kap. 2 a §)

Utredningen föreslår att vid förordnande av förvaltarskap skall finnas möjlighet att få hjälp av rättegångsbiträde motsvarande vad som nu gäller vid omyndighetsförklaringar. Däremot anser utredningen det inte påkallat att utsträcka denna möjlighet att gälla även ärenden om förordnande av god man. Det kan ej uteslutas att behov av biträde kan föreligga också i godmansärenden. Tingsrätten förordar därför att det föreslagna stadgandet blir tillämpligt även på godmansförordnanden.

Domstolsverket:

I utredningens förslag till lydelse av 20 kap. 2 och 2 a §§ finns bl. a. bestämmelser om god man för bortovarande part resp. god man i ärende om anordnande av förvaltarskap (jfr 10 kap. 11 § 3 st FB). För närvarande råder i praxis en viss osäkerhet om huruvida dessa typer av gode män omfattas av övriga regler i föräldrabalken som avser god man. Det gäller t. ex. frågan om dessa gode män står under överförmyndarens tillsyn eller ej. Vissa tingsrätter underlåter att till överförmyndaren expediera förordnanden av gode män enligt aktuella lagrum medan flertalet tingsrätter behandlar dessa godmanskap på samma sätt som övriga godmanskap. Det vore därför värdefullt om en kommande proposition kunde innehålla ett klargörande på denna punkt. Enligt DV:s mening kan dessa gode män, som närmast har egenskapen av rättegångsbiträden, med fördel undantas från de regler som i övrigt gäller för gode män. För att uppnå större klarhet bör, om en sådan lösning väljes, dessa personer ges en annan benämning.

Statens handikappråd:

Vi anser, att den enskilde alltid ska ha rätt till rättegångsbiträde i ärendet.

5 God mans och förvaltares kvalifikationer

Sollentuna tingsrätt:

11 kap. 7 § FB

I fråga om personvalet anför utredningen att endast en advokat eller annan juridiskt skolad person bör komma i fråga för förvaltaruppdrag, när uppdraget avser att bevaka någons talan i en process. Detta avstyrkes

bestämt, när det skulle komma att dra på kommunerna avsevärda kostnader för arvoden i fall, där ansvaret för dessa eljest bör åvila staten. Ersättningar till gode män utgår ju i dagsläget oftast av kommunala medel enligt 18:11 FB. En motsvarande bestämmelse föreslås såvitt avser både förvaltare och gode män intagen i 15:20 FB. Någon ändring i sak åsyftas sålunda inte. Ersättningarna till gode män utgår i dagsläget med ledning av en av kommunförbundet fastställd taxa, vilken torde allmänt tillämpas. Normerna enligt denna understiger i avsevärd mån vad som normalt tillerkänns advokater. Överförmyndarna är på grund härav ytterst angelägna att advokater och liknande ej skall förordnas till gode män. I stället föredras – och tillämpas vanligen, i vart fall av härvarande tingsrätt – en ordning som innebär att en normalkompetent person förordnas som god man, varefter denne såsom vilken privatperson som helst får anlita advokat om behov därav anses föreligga. Fördelen med den ordningen är att advokatens ersättning kommer att betalas antingen via rättsskyddsförsäkring, om sådan finnes, eller via allmän rättshjälp, om huvudmannen anses berättigad därtill.

Domstolsverket:

Utredningen föreslår att till förvaltare skall kunna förordnas en tidigare god man i de fall ett godmanskap ersätts av ett förvaltarskap (s. 185). Det är naturligtvis ur många synpunkter en bra lösning att låta en tidigare god man bli förvaltare. Det är dock mindre väl förenligt med förvaltarens uppgift att granska avgående god mans förvaltning och eventuellt anställa sådan skadeståndstalan som avses i 13 kap. 9 § FB (jfr NJA 1977 s. 201). Denna problematik bör uppmärksammas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Socialstyrelsen:

I utredningens lagförslag anges i 11 kap. 13 § FB att till god man eller förvaltare skall utses en rättsrådlig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna.

En god man eller förvaltare som förordnas för att bistå en psykiskt utvecklingsstörd måste givetvis, för att anses såsom lämplig, vara väl insatt i hur den enskildes handikapp yttrar sig och vilka konsekvenser handikappet medför för den enskilde och dennes omgivning. Socialstyrelsen vill med anledning härav särskilt betona vikten av att till god man eller förvaltare endast förordnas en sådan person som har den utbildning som krävs för att på ett tillfredsställande sätt kunna uppfylla uppdraget som god man eller förvaltare för en psykiskt utvecklingsstörd person.

Statens handikappråd:

För att gode män och förvaltare ska fullgöra sina uppgifter på ett bra sätt, behöver de utbildning och fortbildning. Denna fråga berörs inte i betänkandet. Den bör tas upp i det fortsatta arbetet.

Det saknas f. n. statistik, som visar enligt vilka kriterier och med vilka uppgifter god man förordnas. Statistik härom är en viktig förutsättning för att man ska kunna följa utvecklingen. Det bör ankomma på förmynderskapsutredningen att i det fortsatta arbetet överväga även dessa frågor.

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

Sammantaget innebär förmynderskapsutredningens förslag liksom den nya förvaltningslagen och äktenskapsbalken krav på ökad kvalitet. Utredningen har inte heller tagit upp frågan om tillgången på gode män och förvaltare. Med tanke på de ökade krav, som kommer att ställas genom den nya lagstiftningen och genom inriktningen att omsorgen om äldre, psykiskt sjuka och Omsorgsförvaltningens klientel företrädesvis skall äga rum i det egna hemmet borde detta ha berörts. Det är väl känt att antalet åldringar liksom medellivslängden ökar. Av 70-årsutredningen i Göteborg framgår, att den ökade vitaliteten innebär ett förskjutande i tiden av behovet av olika slags stöd samt att detta stöd blir långvarigare än nu. Utredningen borde ha bearbetat dessa problem eftersom det innebär ökade krav på överförmyndare, gode män och förvaltare. Överförmyndarnämnden är av den uppfattningen att det kan ifrågasättas om man inte borde från samhällets sida ta upp frågan om utbildning av gode män och förvaltare, som nu saknas och sker på frivillig väg.

Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna:

Utbildningsbehov

Det är synnerligen viktiga och ofta svåra uppgifter som anförtros överförmyndare, förvaltare och gode män. För att de skall kunna fullgöra sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt behöver de få utbildning och fortbildning. Eftersom de har till uppgift att bistå människor med handikapp måste i utbildningen ingå att ge kunskap om den enskildes rättigheter enligt socialtjänstlagen, hälso- och sjukvårdslagen och omsorgslagen. Vi uttrycker förhoppningen att förmynderskapsutredningen i sitt fortsatta arbete beaktar utbildningsbehovet.

Godemans- och förmyndarföreningen i Stockholm:

Lagtexten 10 kap. 5 § och 11 kap. 13 §

I såväl nu gällande lag och i förslagstexten till ny lag finns stadgat att till god man resp. förvaltare (tidigare förmyndare) skall utses "en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna". Med hänsyn till att god man/förvaltare ofta kan komma att förvalta väsentliga ekonomiska värden, ta ställning till ekonomiska transaktioner eller fatta för huvudmannen avgörande beslut med vida ekonomiska konsekvenser är det nödvändigt att tillsättande myndighet informerar blivande gode män/förvaltare om uppdragets verkliga innebörd. Krav bör därför ställas att den tilltänkte gode mannen/förvaltaren besitter elementära kunskaper om främst ekono-

misk förvaltning, bokföring samt viktigare delar av familjerätten. Vår erfarenhet redan nu är att det ofta brister i detta kunnande.

Prop. 1987/88:32

Folkpartiets kvinnoförbund:

Något hinder mot att kontaktman för viss person – förordnad genom socialvården, omsorgsvården eller kriminalvården – förordnas som god man eller förvaltare bör i många fall inte föreligga, utan kan tvärtom vara att föredra framför en delning mellan olika personer.

När någon förordnas till god man eller förvaltare bör denna tillställas vederhäftig information om uppdragets art och sina skyldigheter genom överförmyndarens försorg. Överförmyndarnämnderna bör återkommande anordna erforderlig utbildning för gode män och förvaltare.

Förmyndarverksamheten vid Göteborgs sjukvård:

Vi ser det som positivt om fler tjänster inrättades liknande vår verksamhet som professionella gode män/förmyndare. Vi anser också att rättssäkerheten för huvudmannen betydligt ökar med en av kommunen anställd tjänsteman. Vid Förmyndarverksamheten kontrolleras och kontrasigneras alla uttag från bank av kassörska. Bokföring sköts av särskild personal. Det är alltså flera personer som har insyn i medelsförvaltningen.

För den enskilde tjänstemannen underlättas också ärendenas handläggning då det kontinuerligt ges tillfälle till samråd med kollegor.

I de fall tjänstemannaförvaltare finns, bör det finnas möjlighet att förordna god man eller förvaltare på tjänsten. Idag skrivs förordnanden endast på person, vilket i vår verksamhet medför stora problem vid byte på tjänsterna och speciellt vid långa vikariat, då vikarien ej bör arbeta på fullmakt.

Beträffande överförmyndarens tillsyn, som den föreslås i utredningen, verkar det för oss orimligt att överförmyndaren skall kunna detaljstyra exempelvis hur mycket pengar enskilda personer skall få disponera. En bättre ordning synes vara, att överförmyndaren vid granskningsarbete kontrollerar att klienten för personligt bruk erhållit, efter sina tillgångar, skäligt rörelsekapital.

6 Inskrivning av godmanskap och förmynderskap

Sollentuna tingsrätt:

12 kap. 3 § 3 st. FB

Tingsrätten instämmer i att förvaltarskap (liksom godmanskap enligt 11:4 FB, om de skall behållas) alltid bör vara inskrivna där huvudmannen har sitt hemvist. Med det senare begreppet förstås vanligen den ort där vederbörande är mantalsskriven. Det synes vara utredningens mening att denna tolkning skall gälla även i förevarande fall. I motiven talas dock (sid. 209 näst sista stycket) om den ort där huvudmannen *bör*. Tingsrätten utgår från

att detta är en lapsus och att klargörande tillrättaläggande kommer att göras i någon form under lagstiftningsärendets fortsatta handläggning.

Såsom tidigare nämnts i anslutning till avsnitt 7.3.3 ovan är det nödvändigt att skärpa kraven på överförmyndarnas uppmärksamhet när det gäller att begära överflyttning. Det finns anledning att även i lagtexten understryka detta ansvar. Till nöds må man kunna nöja sig med ett tillägg till överförmyndarkungörelsen.

12 kap. 5 § FB

Utredningen anser det icke påkallat att göra paragrafen tillämplig på godmanskap och förvalterskap. Denna uppfattning kan tingsrätten inte dela:

- Rätten har redan tillagts viss initiativrätt enligt förslaget till 11:3 2 st FB.
- Rätten får inte sällan kännedom om personers frånfälle före överförmyndarna till följd av den rapportering som regelbundet förekommer från pastorsämbetena till tingsrätternas bouppteckningsavdelningar. Detta möjliggör ingripanden på ett tidigt stadium.
- Rent allmänt är förmynderskapsärendena av sådan beskaffenhet att man inte utan mycket goda skäl bör betaga rätten möjligheten att ta egna initiativ. Det är tidvis hindersamt att vara beroende av överförmyndarens initiativ, särskilt när denne saknar juridisk skolning. Tingsrättens funktioner med avseende å tillsynen över förmynderskapsärendena är ändå så pass omfattande att en långtgående initiativrätt framstår som berättigad.

Mot denna bakgrund föreslås att paragrafen förses med ett andra stycke, enligt vilket tingsrätten medges rätt att på eget initiativ se till att förvaltare och gode män blir förordnade, när behov därav uppkommer.

Malmö tingsrätt:

- – – Tingsrätten ifrågasätter vidare om inte 12 kap. 5 §, bl. a. med hänsyn till kapitelrubriken, även bör omfatta skyldighet att tillse att godmanskap och förvalterskap inskrivs och att god man eller förvaltare förordnas.

Uddevalla tingsrätt:

- – – I praktiken kan dock möjligheterna vara begränsade för tredje man att kontrollera om en avtalspart har god man eller står under förvaltare. Utredningen har för att underlätta detta föreslagit en regel i FB 12 kap. 3 § 3 st att förvalterskap och godmanskap enligt 11 kap. 4 § FB skall överflyttas om huvudmannen fått sitt hemvist på ort som hör under en annan tingsrätt. För att denna bestämmelse skall bli effektiv bör den kompletteras med ett stadgande om skyldighet för god man, förvaltare och överförmyndare att hos tingsrätt genast anmäla ändrat hemvist för huvudman.

Förmyndarna och gode männens ställs ofta inför kinkiga och svårlösta problem. Naturligt för dem är att då söka vägledning och hjälp hos överförmyndaren. Överförmyndarna bedriver en betydande kurativ verksamhet. Det är därför angeläget att kontakten mellan förmyndarna, gode männen och överförmyndarna är så smidig som möjligt. En sådan kontakt skulle väsentligt underlättas om handläggningen av ärendena överflyttas till överförmyndaren på förvaltarens resp. gode mannens hemort.

Folkpartiets kvinnoförbund:

För möjligheten till lättillgänglig information för tredje man om viss persons rättshandlingsförmåga, erfordras att uppgift om förvaltarskap kan erhållas på tillförlitligt sätt. Att såsom föreslagits endast tingsrätter skulle registrera förvaltarskapen är otillfredsställande, då förvaltarskapen även enligt förslaget kommer att vara inskrivna med anknytning till förvaltaren och inte vid huvudmannens mantalsskrivningsort.

7 God mans och förvaltares redovisning

Sollentuna tingsrätt:*16 kap. 2 och 4 §§ FB*

Rörande tidsfrister för avgivande av egendomsförteckning resp anmälan att tillgångar saknas föreslår utredningen enhetliga två månader för förvaltarnas och gode männens del. Till följd därav görs i 4 § en ändring som jämväl berör förmyndarnas skyldighet. Emellertid består i sist angivna hänseende alltjämt en olikhet: för den mer komplicerade uppgiften att avge en förteckning medges förmyndarna alltjämt endast en månad medan de för en enkel anmälan att tillgångar saknas medges *två* månader. Även om en likartad konsekvens finns inbyggd redan i gällande lagstiftning hade det varit tilltalande om likformighet nu kunnat erhållas, när ändringar i övrigt ändå görs i de båda berörda paragraferna.

16 kap. 5 § 3 st FB

”Första eller andra stycket” bör utbytas mot ”Första och andra styckena”, jfr motsvarande formulering i förslaget till 13:8 4 st FB.

Föreningen Sveriges överförmyndare:*16 kap. Om redovisningsskyldighet*

Enligt utredningens förslag i 16 kap. 2 § 2 st FB skall samma tid, dvs. två månader, gälla för såväl gode mäns som förvaltares skyldighet att ingiva förteckning till överförmyndaren. Förslaget innebär en förbättring i förhållande till vad som gäller i nuvarande lagstiftning beträffande gode män och förmyndare för omyndigförklarade. Det synes dock vara en ytterligare

förbättring om tiden för avgivande av förteckning skulle vara densamma, oavsett om det rör sig om förmynderskap, godmanskap eller förvaltarskap. Föreningen anser för sin del att tiden för samtliga skulle kunna vara *en* månad efter inskrivning. Utöver en sådan ändring i 16 kap. 2 §, föreslår föreningen att samma tid skall gälla för anmälan enligt 4 §.

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

16 kap. Om redovisningsskyldighet

Överförmyndarnämnden anser att en månad är en lämplig respit för ingivande av förteckning till överförmyndaren, både när det gäller gode män och förvaltare. Skulle ytterligare tid erfordras finns ju alltid möjligheten att begära anstånd. Det är värdefullt att ett ärende kommer igång så snart som möjligt.

8 Rösträtt

Svea hovrätt:

I fråga om rösträtten konstaterar hovrätten att flera av de argument som grundlagberedningen anförde mot rösträtt för de omyndigförklarade ännu har fog för sig. Det förtjänar framhållas att frågan rör en grupp människor som ofta är drabbade av svåra psykiska störningar och därmed särskilt utsatta för obehörig påverkan.

Hovrätten för Övre Norrland:

Rösträttsfrågor

Hovrätten ansluter sig till de synpunkter som utredningen har anfört och tillstyrker förslaget i denna del.

Kammarrätten i Sundsvall:

Enligt utredningens förslag skall ett förvaltarförordnande inte påverka huvudmannens rätt att rösta i allmänna val. Ingen skall sålunda enligt förslaget kunna bli fråntagen sin rösträtt på grund av sjukdom eller dylikt. Kammarrätten anser att förslaget i den delen ger anledning till invändningar av principiell natur. Det kan sålunda hävdas att en ordning som innebär att personer som till följd av psykisk ohälsa eller dylikt saknar förmåga till eget rationellt tänkande och handlande inte bör ha rätt delta i fria val av det slag som utgör grundvalen för vår politiska demokrati. Som utredningen påpekar är det, även om omyndigförklaring inte längre kan utgöra rösträttshinder, inte uteslutet att införa en ändring som innebär att sådana personer berövas rösträtten. Enligt kammarrättens mening bör en sådan ordning övervägas, varvid erfarenheterna från bl. a. Finland och Norge bör kunna tas tillvara. I varje fall synes reglerna om budröstning böra skärpas, om utredningens förslag genomförs.

— — — Det torde sålunda sakna nämnvärd praktisk betydelse om dagens omyndigförklarade personer skulle tilläggas rösträtt vid allmänna val, även om grundlagsberedningens i betänkandet redovisade resonemang (s. 121) rent principiellt torde vara svårt att genomdriva.

Malmö tingsrätt:

Den enskildes rösträtt skall enligt förslaget inte påverkas av ett förvaltarförordnande. Tingsrätten vill framhålla att det inte i något av de länder vars reglering i denna fråga redovisas i utredningen förhåller sig så att de svårast sjuka i praktiken har rösträtt. När frågan tidigare prövades i anslutning till arbetet på en ny regeringsform föreslog grundlagsberedningen (SOU 1972:15 s. 125) att omyndiga inte skulle ha rösträtt och anförde som främsta skäl härför risken för otillbörlig påverkan på personer med grava psykiska störningar. Denna uppfattning godtog av remissinstanserna och sedermera av statsmakterna. Utredningen har till stöd för sin uppfattning att även psykiskt svårt störda personer skall ha rösträtt i huvudsak nöjt sig med att hänvisa till vad som i denna del sägs i utredningens direktiv.

Tingsrätten delar utredningens uppfattning att ett avgörande från fall till fall om en person skall få rösta är betänkligt från rättssäkerhetssynpunkt och att en sådan ordning inte heller är lämplig från andra synpunkter. Tingsrätten ställer sig emellertid avvisande till förslaget att låta alla medborgare som fyllt 18 år få rösträtt. Risken för otillbörlig påverkan av de svårast psykiskt sjuka kan inte negligeras och bestämmelsen i 17 kap. 8 § brottsbalken kan inte undanröja denna risk. Frågan bör enligt tingsrättens mening övervägas ytterligare. Ett alternativ skulle kunna vara att undanta personer för vilka förvaltare förordnats i den utsträckning som svarar mot den nuvarande omyndigförklaringen. Detta förutsätter dock att en central registrering sker av förvaltarförordnanden för att allmän röstlängd skall kunna upprättas.

Uddevalla tingsrätt:

— — — Enligt tingsrättens uppfattning har såväl i direktiven som under utredningen betydelsen för den enskilde av rösträttens förlust överbetonats. Man bör i detta sammanhang ej heller bortse från de mindre önskvärda följderna av förslaget att ett ökat antal personer med grova förstånds-handikapp kan i samband med val komma att utsättas för otillbörlig påverkan. Tingsrätten vill dock ej ifråga om rösträtten förorda någon annan lösning än den utredningen valt och avvisar med bestämdhet tanken att låta valmyndigheterna från fall till fall avgöra om en person får rösta.

Sundsvalls tingsrätt:

Som främsta skäl till avskaffandet av omyndigförklaring har angivits det förhållandet att en omyndigförklarad — i likhet med en underårig — saknar rösträtt. Med hänsyn till de förutsättningar (psykisk sjukdom e.d.) som

f. n. gäller för en omyndigförklaring synes det dock kunna ifrågasättas om de berörda själva verkligen kommer att uppleva återfåendet av rösträtten som något mera betydelsefullt. Däremot är det nog större anledning att tro att även dessa personer – i likhet med andra med grava psykiska handikapp – kan komma att utsättas för otillbörlig påverkan av sin omgivning i samband med utövande av rösträtten. Det nuvarande systemet, som medger röstning i vissa fall utan personlig inställelse i vallokalen, ger onekligen möjligheter till detta. Det synes vara en illusion att föreställa sig att vårdpersonal och valförrättare därvid kan stävja förekommande oegentligheter. De av förslaget berörda personerna kommer emellertid – om förslaget blir verklighet – trots allt att utgöra en förhållandevis ringa del av den större grupp människor som redan nu trots sina psykiska defekter är oförhindrade att rösta vid allmänna val. Från allmän synpunkt torde därför förändringen inte ha någon större betydelse. Tingsrätten vill därför inte motsätta sig utredningens förslag att avskaffa omyndigförklaringsinstitutet. Däremot finner tingsrätten det angeläget att det ånyo närmare överväges om inte gällande regler för budröstning bör skärpas för att i vart fall minska möjligheterna till otillbörlig påverkan vid röstningen.

Datainspektionen:

Avsnitt 7.4 Rösträtt

Datainspektionen ser med särskild tillfredsställelse att rösträtt i allmänna val tillerkänns även personer som hittills av olika skäl ansetts böra vara omyndigförklarade.

Socialstyrelsen:

Den utestängning från samhällsgemenskapen som förlusten av rösträtten innebär är, enligt socialstyrelsens uppfattning, en av de allvarligaste följderna av en omyndigförklaring. De argument som kan åberopas för att inte låta de omyndigförklarade delta i allmänna val har, enligt styrelsens mening, inte så stor tyngd att de uppväger de skäl, främst respekten för den enskilda människans värde och integritet, som talar mot att den som har omyndigförklarats också fråntas sin rösträtt. Styrelsen anser det vara konsekvent och förtjänstfullt att utredningen i samband med sitt förslag att avskaffa institutet omyndigförklaring även föreslagit att upphäva kopplingen mellan rösträtten och förvaltarinstitutet.

Statens handikappråd:

– – – Ett uttryck för detta förändrade synsätt, som numera är grunden för handikappolitiken, är att ingen till följd av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande ska berövas den medborgerliga rätten att rösta i allmänna val.

Rösträttsfrågan

De av grundlagberedningen (SOU 1972:15) anförda skälen mot att tillerkänna den som är drabbad av svår psykisk störning rösträtt äger fortfarande giltighet. Sålunda måste man beakta risken för att en sådan person blir offer för otillbörlig påverkan vid röstning. Förbundet är därför tveksamt till förslaget i denna del. Frågan är dock av övervägande politisk natur varför förbundet inte vill göra något närmare uttalande i denna fråga.

Landstingsförbundet:

Förbundet anser att utredningen närmare kunde ha diskuterat konsekvenserna för t. ex. senildementa patienter i långtidssjukvården liksom för psykiskt utvecklingsstörda av ett slopande av omyndigförklaringsinstitutet. Det är utsatta grupper som kan vara lätta att påverka, vilket är särskilt känsligt i samband med allmänna val. Landstingsförbundet anser dock att bestämmelsen i brottsbalken om otillbörligt verkande vid röstning liksom hittills bör utgöra ett tillräckligt rättsmedel mot oönskade förfaranden i detta speciella hänseende. Det är dock enligt förbundets mening angeläget att den vårdpersonal som har hand om dessa grupper informeras omsorgsfullt om bestämmelserna, så att personkretsen vid behov kan skyddas från otillbörlig påverkan.

Överförmyndarnämnden i Karlskrona:

Nämnden anser därför att begreppet omyndigförklaring bibehålles, men att de rättsliga förhållandena regleras i enlighet med utredningens förslag t. ex. vad gäller de medborgerliga rättigheterna.

Överförmyndarnämnden i Sundsvall:*Rösträtt*

Överförmyndarnämnden finner att huvuddelen av de för vilka ett förvaltarskap förväntas bli inrättat kommer att leva ute i samhället. Visserligen kommer efter domstolsprövning det vara fastlagt att brister i deras mentala förutsättningar diskvalificerar dem från att få full rådighet över sina tillgångar, men detta innebär inte att frågan om deras förutsättningar att delta i samhällsbyggandet prövats. Överförmyndarnämnden finner därför ej något skäl att till frågan om inskränkningar i rättshandlingsförmågan koppla rösträtten. De för vilka ett förvaltarskap inrättas bör således få delta i de allmänna valen.

Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna:

Vi delar utredningens uppfattning att de personer som på grund av risk för sådana kolliderande rättshandlingar omyndigförklaras, i stället bör kunna hjälpas på ett sätt som inte medför den totala inkompetensförklaring, som

en omyndigförklaring med åtföljande förlust av rösträtt innebär. Detta resultat skulle kunna vinnas enbart genom ändring av rösträttsreglerna så att även omyndigförklarade får rösträtt men med tanke på att begreppen omyndigförklaring och förmyndare i det allmänna medvetandet fått en negativ klang synes det välbetänkt att i stället använda termerna förvalterskap och förvaltare.

Landsorganisationen i Sverige:

Huvudreglerna för förvalterskapet, vilka LO ställer sig bakom, är följande:

— — —

Ett förvalterskap påverkar inte huvudmannens rätt att rösta i allmänna val. Ingen skall alltså i fortsättningen kunna bli fråntagen sin rösträtt på grund av sjukdom e. dyl.

Folkpartiets kvinnoförbund:

Det är otillfredsställande att omyndiga fråntas rösträtten då omyndigförklaringen ofta kan vara orsakad av icke alls med rösträttens utövande sammanhängande förhållanden. Det är därför välkommet att denna diskriminering undanröjs. Enligt vår mening finns det dock anledning att vid denna ändring skärpa reglerna om budröstning, samt att även i övrigt minska risken för otillbörlig påverkan vid rösträttens utövande.

Centerns kvinnoförbund:

Det är dock angeläget att rösträttshindret försvinner vilket enligt Centerns Kvinnoförbunds mening kan lösas genom att inte knyta rösträttshindret till omyndighetsförklaringen.

Moderata ungdomsförbundet:

Rösträtt (7.4)

Generellt anser Moderata Ungdomsförbundet att de fall av otillbörlig röstning som förekommer, talar för att en skärpning av reglerna för själva röstningsproceduren. Enligt vår mening är t. ex. reglerna för budröstning inte tillräckligt strikta. Vi ser en fara i att psykiskt svaga personer kan bli utsatta för påtryckningar för att utnyttja sin rösträtt på ett speciellt sätt. Det allmänna intresset av att undvika otillbörligt röstande måste väga tungt.

Utredningen passerar enligt vår mening frågan allt för lättvindigt. Moderata Ungdomsförbundet anser att någon form av rösträttshinder bör kvarstå.

Det är tveksamt om rösträttshinder bör ingå som en del av det nya förvalterskapsinstitutet. Ordningen som gäller i Finland och Norge är att föredra. Blir utredningens förslag ändå att rösträttshinder tas bort, bör de nuvarande reglerna till skydd mot otillbörlig röstning i vart fall stärkas.

9.1 Behörighetskrav för vissa befattningar m. m.

Sundsvalls tingsrätt:

2. Enligt 4 kap. 1 § 2 st rättegångsbalken får den som är omyndig eller i konkurstillstånd inte utöva domarämbetet. Med omyndig avses här underårig eller omyndigförklarad. Utredningen har ansett det obehövt att ändra denna bestämmelse. Detta får emellertid till följd att den domare – yrkesdomare eller nämndeman – som genom ett förvaltarförordnande frångästs rätten att själv bestämma i egna angelägenheter likväl är formellt oförhindrad att bestämma i andras angelägenheter och därvid kanske rentav medverka i avgörandet av ett ärende om just förvaltarförordnande. Det är givetvis helt olämpligt.

3. Enligt 8 kap. 2 § 2 st rättegångsbalken får den som är omyndig eller försatt i konkurs inte antas till ledamot i advokatsamfundet. Någon ändring härav har inte föreslagits. Att någon underårig jurist söker inträde i advokatsamfundet förefaller föga sannolikt. Däremot skulle det kanske kunna tänkas att någon för vilken det förordnats en förvaltare skulle vilja bli advokat. Det hinder för inträde som nu gäller för en omyndigförklarad bör emellertid i fortsättningen gälla för en sådan sökande.

4. Enligt 12 kap. 2 § 3 st rättegångsbalken får ej den vara ombud som är omyndig eller i konkurstillstånd. Vad ovan under punkt 3 sagts om sökande till advokatsamfundet bör gälla även för ombud.

Svenska bankföreningen:

En fråga som utredningen inte synes ha behandlat är behörigheten för den som ställts under förvaltarskap att verka som styrelseledamot i t.ex. aktiebolag eller att vara stiftare till olika typer av bolag. Den associationsrättsliga lagstiftningen innehåller ett hinder för den som är omyndig att vara styrelseledamot eller stiftare. Bankföreningen förutsätter att lagstiftningen kompletteras med regler som uppställer som hinder för den som är ställd under förvaltarskap att vara styrelseledamot eller stiftare i nu nämnda företag. Detta är nödvändigt med tanke på det begränsade ansvar som kan åläggas den som är underställd förvaltarskap.

Svenska sparbanksföreningen:

I många andra lagar och författningar förekommer i dag ordet omyndig i betydelsen underårig eller omyndigförklarad. Enligt dessa regler får "omyndig" inte inneha olika befattningar som t.ex. fastighetsmäklare, styrelseledamot, verkställande direktör eller revisor i aktiebolag. Skulle ordet omyndig nu i ett slag få enbart innebörden underårig blev följden att sådana idag omyndiga, som inte är underåriga, i framtiden inte på grund av lagen kan hindras från att bli styrelseledamot, verkställande direktör i aktiebolag etc.

Föreningen anser att utredningen inte har undersökt och redovisat vad det avgörande skälet kan ha varit till att en omyndigförklarad enligt gällande lag inte får vara t. ex. styrelseledamot i aktiebolag. Utredningen borde alltså ha kartlagt de författningar där ordet omyndig förekommit, undersökt varför hinder uppställts mot att omyndigförklarad utses till t. ex. vissa befattningar samt övervägt om det vore möjligt att ersätta ordet omyndig med underårig i t. ex. 8:4 aktiebolagslagen. Konsekvensen av utredningens förslag är att t. ex. en psykiskt insufficiënt person, som vore ställd under totalt förvaltarskap skulle kunna utses till t. ex. styrelseledamot eller verkställande direktör i ett aktiebolag. I 8:4 ABL stadgas nämligen att den som är omyndig ej kan vara styrelseledamot eller verkställande direktör. Föreningen anser alltså att förslaget inte är genomtänkt i nu förevarande hänseende samt att förslaget skulle få egendomliga och icke önskvärda eller överblickbara konsekvenser. Föreningen anser redan därför att det inte är möjligt att lägga utredningens förslag i dessa delar till grund för lagstiftning.

9.2 Adoption

Kammarrätten i Sundsvall:

Vissa särskilda synpunkter på författningsförslagen 4 kap. 2 och 5 a §§ FB

Utredningens förslag innebär att bestämmelserna i 4 kap. 2 och 5 a §§ FB av innebörd att en omyndigförklarad inte får adoptera eller själv adopteras utan förmyndarens samtycke skall upphävas. Enligt kammarrättens mening bör förvaltare som avses i utredningens förslag kunna utses även för att företräda huvudmannen i angelägenhet rörande hans egen adoption. I ett sådant fall bör samtycke från förvaltaren utgöra förutsättning för en adoption av huvudmannen. Även för det fall att enbart god man utses kan ifrågasättas om inte samtycke från denne skall erfordras.

Sollentuna tingsrätt:

4 kap. 5 a § FB

Det är naturligtvis en oundviklig konsekvens att tredje stycket i paragrafen upphävs när institutet omyndigförklaring upphävs. Däremot är det inte godtagbart att följderna härav lämnas obeaktade enbart med en hänvisning till att utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt har i uppdrag att se över bestämmelserna om adoption. Denna utredning torde nämligen knappast ha anledning att närmare överväga reglerna om vuxenadoptioner. Frågan om nödiga skyddsregler mot olämpliga adoptioner att vuxna utvecklingsstörda m. fl. bör ges en i vart fall temporär lösning redan i förevarande sammanhang.

Utredningens hänvisning till rättens allmänna lämplighetsprövning inger betänkligheter. Det torde höra till undantagen att underlaget i ärenden om vuxenadoption är sådant att man får kännedom om förekommande handikapp hos det tilltänkta adoptivbarnet. Någon enkel kontroll rörande förekommande förvaltarskap kan inte göras, i vart fall inte med hjälp av

tingsrättens egen förmynderskapsbok. Adoptionsärenden följer nämligen i forumfrågan adoptantens, ej adoptivbarnets hemvist, se FB 4:9. Återstår då att infordra "socialutredning" i samtliga fall av vuxenadoption. Det finns anledning att understryka behovet härav genom en uttrycklig författningsföreskrift. Förslagsvis kompletteras FB 4:10 med att socialnämnden alltid skall beredas tillfälle att yttra sig. Mönster för en sådan regel kan hämtas från 6:18 FB.

Sundsvalls tingsrätt:

1. Enligt 4 kap. 2 § och 5 a § föräldrabalken får den som är omyndigförklarad inte utan förmyndarens samtycke antaga adoptivbarn och inte heller får den som är omyndigförklarad adopteras utan sådant samtycke. I enlighet med huvudförslaget föreslås nu att dessa förutsättningar för en adoption skall borttagas. Därom är i och för sig inte något att invända. Fråga blir emellertid vilken hänsyn som bör tas till att adoptanten eller adoptivbarnet har förvaltare förordnad för sig. Till skillnad från vad som nu gäller för en omyndigförklarad kommer i fortsättningen inga handlingar i ärendet att lämna några upplysningar om en eventuell förvaltares existens. Möjligen kan rätten vid den lämplighetsprövning som sker enligt 4 kap. 6 § föräldrabalken självant söka utröna detta. I de flesta sådana fall kommer också förvalterskapet att finnas inskrivet hos samma tingsrätt, som handlägger adoptionsärendet. Det förefaller naturligt att, om förvaltare är förordnad, denne ges tillfälle att yttra sig i ärendet.

9.3 Giftermål

Sollentuna tingsrätt:

2 kap. 2 § giftermålsbalken

Tingsrätten avstyrker att paragrafen upphävs utan att någon motsvarande skyddsregel sätts i dess ställe. Ingående av äktenskap bör alltså anses vara en så allvarlig angelägenhet att garantier så långt möjligt är bör skapas för att kontrahenterna åtminstone har möjlighet att förstå vad de ger sig in på. Mot denna bakgrund föreslås att nuvarande regel i 2:2 GB utbyts mot en ny av ungefär följande innehåll: Om en person befinner sig i sådant tillstånd som anges i 1924 års lag och till följd därav icke är i stånd att avge en viljeförklaring, som enligt normal avtalsrättslig praxis bedöms som bindande, får vederbörande inte ingå äktenskap utan samtycke av särskilt förordnad förvaltare. Vägras samtycke må rätten dock på ansökan tillåta äktenskapet, om tillräckliga skäl för vägran ej föreligger. – Möjligen förutsätter en regel av detta innehåll även ett tillägg till reglerna om hindersprövning i 3 kap. GB, enligt vilket pastorsämbetet tillerkänns rätt att i förekommande fall begära läkarintyg som komplettering till den försäkran som avges enligt 3 § samma kapitel.

Flera av konsekvenserna av en omyndigförklaring vid sidan om förlusten av rättshandlingsförmågan är för den enskilde djupgående och torde många gånger inte ha något direkt med skälen för omyndigförklaringen att göra. Hit hör exempelvis reglerna för giftermål och framförallt reglerna om förlust av rösträtten. Samtliga sådana följder, formella och informella, anser överförmyndarnämnden bör upphöra.

Folkpartiets kvinnoförbund:

Det är även välkommet att inhämtande av förmyndarens godkännande för ingående av äktenskap avskaffas.

10 Ikraftträdande- och övergångsfrågor

Hovrätten för Övre Norrland:*Övergångsbestämmelser, ikraftträdande och följdändringar i annan lagstiftning*

Hovrätten tillstyrker i allt väsentligt vad utredningen har föreslagit i denna del.

I övergångshänseende föreslås att de personer som vid ikraftträdandet är omyndiga tills vidare, dock längst till utgången av 1989, skall anses ha förvaltare enligt 11 kap. 7 §. Det är avsett att överförmyndaren under övergångstiden skall utreda behovet av stöd och få till stånd erforderliga förordnanden. Hovrätten ifrågasätter om inte övergångstiden bör vara längre. Risker är eljest påtagliga att domstolarna kommer att belastas med ett mycket stort antal ärenden rörande tillämpningen av de nya reglerna. Det synes nämligen rimligt att förmoda att förvaltarförordnande eller förordnande av god man kommer att behövas för huvuddelen av de ca 15 000 personer som nu är omyndigförklarade. Med hänsyn till det vid många domstolar ansträngda arbetsläget och då nackdelarna med ett förlängt övergångsskede torde vara obetydliga bör övergångstiden anpassas så att man kan undvika de nu angivna olägenheterna.

Kammarrätten i Sundsvall:*Övergångsbestämmelserna till FB*

Av bestänkandet framgår att det för närvarande finns ca 15 000 omyndigförklarade personer i vårt land. Vid ett genomförande av utredningens förslag måste alltså ställning tas till frågan om anordnande av förvaltarskap för ett mycket stort antal personer. Det framstår som tveksamt – även med den framförhållning som förslaget kan ge anledning till – om samtliga de ärenden som lagstiftningen aktualiserar kan handläggas inom ett år från ikraftträdandet. En längre övergångsperiod, föreslagsvis två år, bör därför enligt kammarrättens mening övervägas. I varje fall synes provisoriska

förvaltare kunna bestå för dem där ansökan om förvaltarförordnande gjorts före utgången av ettårsfristen intill dess rätten meddelat beslut.

Prop. 1987/88:32

Malmö tingsrätt:

Tingsrätten vill slutligen i fråga om det nya institutet förvaltare peka på följande. Enligt p. 2 i övergångsbestämmelserna har överförmyndarna ett år på sig att se över alla ärenden angående omyndigförklaring och ansöka om de åtgärder som kan vara påkallade. Tingsrätten ifrågasätter om överförmyndarna med befintliga resurser på denna förhållandevis korta tid har möjlighet att gå igenom samtliga dessa ärenden.

Svenska bankföreningen:

Övergångsbestämmelserna

Enligt övergångsbestämmelserna skall förordnande av god man som har skett enligt äldre bestämmelser anses ha meddelats enligt motsvarande nya bestämmelser i 11 kap. FB. Bankföreningen anser att de äldre bestämmelserna bör tillämpas under en övergångstid av t. ex. ett år, så att en genomgång av tidigare godmansförordnanden hinner göras. I dessa fall kan det kanske bli aktuellt att i stället för godmansförordnanden välja ett förvaltare. Även andra frågor kan behöva övervägas.

Föreningen Sveriges överförmyndare:

7.5 Ikraftträdande- och övergångsfrågor

Föreningen finner det naturligt att omyndigförklaringsinstitutet upphör helt och hållet en viss dag och att man från den dagen har en tidsperiod under vilken man anser alla gamla omyndigförklaringar vara förvaltare. Den tid som utredningen föreslår dvs. ett år är dock föreningen tveksam till. Det är inte enbart en omprövning av dessa förvaltare som kommer att krävas av överförmyndaren. Från många gode män och anhöriga kan också komma krav på att godmanskap skall förändras till förvaltare. Det kan således bli fråga om ett betydande antal ärenden som överförmyndaren skall behandla. För att klara av detta och för att undvika att någon förutvarande omyndigförklarad plötsligt vid utgången av år 1989 skall stå utan såväl förvaltare som god man, borde övergångstiden förlängas. Utan en förlängning torde överförmyndaren behöva resursförstärkning för att kunna klara av den omprövning som kommer att aktualiseras.

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

7.5 Ikraftträdande- och övergångsfrågor

Överförmyndarnämnden har ingen erinran mot att omyndigförklaringar upphör en viss dag och under en övergångsperiod anses vara förvaltare. För att kunna genomföra en omprövning av dessa fall måste emeller-

Överförmyndarnämnden i Karlskrona:

7.5 Ikraftträdande och övergångsfrågor.

Nämnden finner att ett år är för kort tid att ompröva de gamla förmynderskapen. Under första halvåret åtgår den mesta tiden till mottagande och granskning av årsräkningar. Därefter inträffar semesterperioden, då det kan vara nog så besvärligt att nå människor. Kvarstår sålunda några korta höstmånader när förmynderskapen mer kraftfullt kan genomgå och kompletteras med nya utredningar för ev. ändring till förvalterskap. Klart är att överförmyndarna saknar kapacitet till en så snabb handläggning. Frågan är om också behövliga läkarintyg och andra utredningar kan erhållas i den takt som förutsätts.

Under år 1988 upphör det fria vårdåret för pensionärerna. Det kan därför förmodas att många nya godmansförordnanden anhängiggöres under 1989 när det visar sig att pensionärer, intagna för långvård, inte längre har råd att behålla sin lägenhet samtidigt som de betalar sina vårdkostnader. Aktuellt blir då att förordna god man för uppsägning av hyresavtal och avveckling av lägenheten. Denna förväntade ökning av nya ärenden kommer sålunda att kollidera med ovannämnda förmynderskapsutredningar.

Genom utflyttning till eget boende av de nu institutionsvårdade kommer dessa att mantalsskrivas på sina nya adresser, de är nu skrivna "på församlingen" i den kommun där de föddes. Den nya mantalsskrivningsorten kommer i en del fall inte att vara samma som den gamla. Kommer förslaget om inskrivning av ärendena att gälla enligt utredningens avsnitt 7.3.3 måste sålunda samtliga ärenden genomgå för ev. överflyttning till annan tingsrätt. Även den tid som denna utredning kräver måste beaktas vid fastställande av övergångstidens längd.

Överförmyndarnämnden i Sundsvall:

Ikraftträdande- och övergångsfrågor

Utredningens förslag till nytt godmanskap innebär att gode mannen får en roll som enbart biträde till sin myndiga huvudman. För att rättshandlingar av en god man utanför ramen för vad som sedvanligen företas för den dagliga hushållningen skall bli giltiga krävs samtycke av den myndige huvudmannen. Samtliga de dispositioner av en god man som kräver överförmyndarens godkännande enligt 15 kap. FB torde höra hit. Överförmyndarnämnden finner det principiellt tveksamt om en myndighet regelmässigt på förslaget sätt skall överpröva en myndig människas ställningstaganden. Eventuella ändringar i förhållande till nu gällande regler bör i så fall anstå till även den aviserade översynen av förvaltningsreglerna och reglerna om överförmyndarens tillsyn i föräldrabalken är genomförd.

Centerns Kvinnoförbund är i princip positiv till att omyndigförklaringsinstitutet försvinner men anser att skyddslagstiftningen ännu ej fungerar som vi skulle önska och ifrågasätter därför om det nu helt kan avskaffas. Till dess att övrig lagstiftning kommit ikapp måste varje omyndighetsförklaring bli föremål för omprövning efter viss tid.

Överförmyndaren i Vilhelmina:

Övergångsperioden på ett år är alldeles för kort tid – eftersom de senaste åren har bara god man i stort sett förordnats – så är det i stort sett gamla förmyndarskapen som står kvar – och då är det osäkert huruvida dessa skulle stå kvar under en längre övergångsperiod – med hänsyn till de omyndigförklarades ålder – där det i många fall inte har något värde om de har kvar sin rösträtt eller inte efter de aldrig haft någon sådan under hela sitt liv och nu kanske är upp i en så hög ålder som 80 år och därutöver. Det kan inte vara särskilt klokt att man belastar en administration med arbete som inte kan vara till någon nytta, och som ingen är betjänt av. Många småkommuner saknar överförmyndare som både har juridisk, ekonomisk och även social kompetens för sitt uppdrag och därför bör övergångstiden göra det möjligt att hinna med förändringen som innebär ett betydande arbete och kanske också utredningar inte minst för tingsrättens beslut i förmyndarärenden.

— — —

Om jag fattat saken rätt så måste lagändringen beslutas av två riksdagar – med val emellan – vilket innebär att förslaget helt kan lagfästas av den nyvalda riksdagen hösten 1988, vilket innebär högst ett par månader kanske endast 10–15 dagar om det vill sig illa innan ikraftträdandet 1.1.89, vilket måste vara helt orimligt, inte minst med hänsyn till att det vid valet 1988, kommer att väljas många nya överförmyndare från årsskiftet 1989, och för dessa att dels hinna sätta sig in i överförmyndarlagstiftningen, dels verkställa den nya lagen ter sig helt orimligt – med tanke på att överförmyndarna är förtroendevalda lekmän, utan som jag tidigare återoplat den kompetens som krävs.

11 Kostnadseffekter

Svea hovrätt:

Förslaget torde ställa ökade krav på tingsrätterna, bl. a. kommer ett större antal muntliga sammanträden att erfordras. Hovrätten förutsätter att erforderliga resurser ställs till förfogande. Detta är särskilt angeläget under den föreslagna, relativt korta övergångsperioden när ett inte ringa antal ärenden om omyndigförklaring skall omprövas och i många fall övergå i förvaltarskap.

Beträffande de processuella regler som föreslås för godemansfrågor ifrågasätter hovrätten om inte dessa kommer att föra med sig ett — särskilt med hänsyn till det förhållandevis stora antalet ärenden — betungande merarbete för tingsrätterna.

Sollentuna tingsrätt:

Kostnadseffekterna av utredningens förslag är naturligen svårbedömda. Tingsrätten erinrar dock om vad som i det föregående framhållits rörande det olämpliga i att utvidga skyldigheten att hålla förhandling i mål och ärenden om utseende av förvaltare/god man. Utredningsförslaget medför i vart fall i den delen ökade kostnader utan motsvarande nytta. Någon besparingseffekt av att omyndigförklaring utmönstras och ersätts av förvaltarskap kan knappast förutses. Tingsrätten ser med intresse fram mot de förslag till förenklade förvaltnings- och handläggningsbestämmelser som aviseras i ett senare betänkande. Säkert finns en del att göra på det området. Detta är dock inget skäl till att acceptera kostnadsökningar inom de områden som nu är föremål för bedömning.

Kalmar tingsrätt:

Avslutningsvis bör påpekas att med föreslagna skärpta utredningskrav i ärenden om god man och förvaltare det vid genomförande av förslaget kan komma att medföra åtskilligt merarbete för tingsrätterna vilka redan nu ofta har ett pressat arbetsläge.

Svenska kommunförbundet:

Kommunerna kommer också att drabbas av kostnadsökningar. Dels blir överförmyndarnas/överförmyndarnämndernas verksamhet mer omfattande och dels måste arvode och kostnadsersättningar till gode män avsevärt höjas. För att få personer villiga att åta sig godmansuppdrag kommer överförmyndare/överförmyndarnämnder kanske bli tvungna att förbinda kommunen att ansvara för eventuella skadestånd.

Föreningen Sveriges överförmyndare:*Allmänt*

I samband med införandet av nuvarande lagstiftning uttalades av både föredragande statsråd och lagutskott att det var viktigt att överförmyndare och överförmyndarnämnder fick erforderliga kansliresurser. Tyvärr har många kommuner bristfälliga kunskaper om överförmyndarnas uppgifter och av denna anledning har överförmyndarna inte tillgodosetts med de resurser som förutsattes i tidigare proposition och utskottsbetänkande. Med tanke på de ökade krav som kommer att ställas på överförmyndarna, genom bl. a. den nya förvaltningslagen och förändringar i äktenskaps- och

föräldralagstiftning, borde utredningen ha uttalat att det i fortsättningen är nödvändigt, att kommunerna tillgodoser överförmyndares behov av juridisk, ekonomisk och även social kompetens på ett bättre sätt än tidigare.

Prop. 1987/88:32

Överförmyndarnämnden i Göteborg:

Allmänt

Överförmyndarnämnden anser, att den nya lagstiftningen kommer att ställa ökade krav på överförmyndarnas handläggning och att ökade kansliresurser måste ställas till förfogande ur juridisk, ekonomisk och social aspekt.

Överförmyndarnämnden i Tyresö:

— — — Än svårare blir det med utredningens förslag, om gode männen riskerar att bli drabbade av skadeståndsansvar för en handling som enligt gode mannen företagits för huvudmannens bästa. Detta medför också att de föreslagna reglerna blir kostnadsdrivande vad gäller arvoden.

Överförmyndarnämnden i Sundsvall:

Nämnden förmodar vidare att den ovan nämnda utvidgande skadeståndsskyldigheten kan komma att ytterligare försvåra rekryteringen av gode män samt ha en direkt kostnadsdrivande effekt på gode männens arvode.

Godemans- och förmyndarföreningen i Stockholm:

För att ekonomiskt skydda sig kan en god man/förvaltare teckna ansvarsförsäkring. Men dennes arvode för uppdraget är i regel så ringa att det inte räcker till täckandet av en egen ansvarsförsäkring eller annat behövligt försäkringsskydd. Möjlighet för uppdragsstagare att genom eventuellt det allmännas försorg erhålla likvärdigt skydd, som föreligger för fast anställd befattningshavare, bör allvarligt övervägas.

12 Övriga frågor

Hovrätten för Övre Norrland:

Möjligen bör, när det gäller en detalj, formuleringen av texten i 11 kap. 2 § övervägas ytterligare så att det klarare än i förslaget framgår att paragrafens regler om utseende av god man gäller också när det råder motstridiga intressen inom ramen för ett godmanskap eller förvaltarskap.

10 kap. 3 § FB

Bestämmelsen, som motsvarar nuvarande 11:3 1 st FB, vållar redan i dag praktiska problem och visst dubbelarbete för tingsrätterna. Detta gäller i de fall, när ingen direkt till följd av lag skall vara vårdnadshavare, t. ex. när båda föräldrarna avlidit. I sådana fall aktualiseras ofta vid tingsrätten dels ett förmynderskapsärende, avseende utseende av särskilt förordnad förmyndare dels ett vanligt domstolsärende rörande utseende av vårdnadshavare (se bifogade PM 840821). I vårdnadsärendet har socialnämnden särskilda befogenheter. I FM-ärendet gäller motsvarande överförmyndaren. Praktiska problem uppkommer inte sällan till följd av bristande samordning i den kommunala byråkratin. Onekligen skulle det vara rationellt om frågan fick en lösning i detta sammanhang, när man ändå ser över förevarande paragraf. Mest ändamålsenligt torde därvid vara att koppla förmynderskapet till vårdnaden som huvudregel och behålla institutet "särskilt förordnad förmyndare" endast i de fall när därtill skall utses någon annan än vårdnadshavaren. Det kan rent praktiskt knappast hävdas särskilt starka skäl för att alla förmynderskap som utövas av andra än föräldrar till underåriga barn skall vara inskrivna vid tingsrätten såsom nu är fallet. Om samhället betrör en vuxen person att vara vårdnadshavare för en annan människas barn bör det inte vara nödvändigt med annan tillsyn över uppdraget än den som socialnämnden möjligen anser påkallad. Rättens och överförmyndarens kontroll bör sparas till de fall där den underåriga erhållit egendom av någon betydelse, jfr 12:1 2 och 3 p. FB. En följd av detta resonemang blir att 12:1 1 p. FB kan upphävas. Observera även att en motsvarighet till nuvarande 11:6 FB torde böra inarbetas i 6:9 FB samt att nuvarande 11:8 1 st. bör föras med tillägget att detsamma skall gälla särskilt förordnad vårdnadshavare.

Möjligen är ovanstående frågor sådana som kommer att tas upp till övervägande i samband med utredningens fortsatta arbete med förvaltnings- och handläggningsbestämmelserna. I sådant fall har tingsrätten ingen erinran mot den begränsade justering i paragrafen som nu föreslås.

10 kap. 6 § FB

Paragrafen har utsatts för språklig bearbetning utan att ändring i sak avsetts. Därvid har – liksom i en rad följande paragrafer – det hittills vedertagna begreppet "han" utbytt mot "han eller hon". Även med uppbudande av all tänkbar aktning för det pågående arbetet med att skapa jämställdhet mellan könen måste tingsrätten starkt ifrågasätta behovet av ändringar av detta slag, vilka uteslutande tynger lagtexten utan att någon vinst av betydelse uppnås. Det förefaller möjligt att inrikta jämställdhetsarbetet på mer väsentliga frågor. Ändringar av nu förevarande slag är enbart ägnade att framkalla löje! För övrigt noteras att bearbetningen inte skett genomgående; se t. ex. förslaget till ny lydelse av 10 kap. 9 § FB, där beteckningen "han" använts utan motsvarande komplement!

Paragrafen behandlar enbart frågor om entledigande av förmyndare. Varken här eller på annan plats i FB finns några regler om erforderliga åtgärder när en underårig uppnår 18 års ålder. Domstolsverket – liksom JO – har i den delen ventilerat vissa synpunkter rörande vad som i verkets handbok kallas "obligatoriskt upphörande av inskrivning". Tingsrätten har tidigare haft anledning till allvarliga erinringar mot JO:s och verkets ståndpunkt i den frågan. Dessa synpunkter har av verket överlämnats till förmynderskapsutredningen i förhoppning om ett klagörande uttalande. Även JO synes vänta på ett sådant uttalande enligt vad som framgår av ämbetets beslut 1986-01-14 nr 643-1985. Något uttalande eller förslag till lagreglering av frågan har dock hittills inte lämnats. Förhoppningsvis kommer detta i samband med den aviserade översynen av förvaltnings- och handläggningsbestämmelserna.

— — —

11 kap. 3 § FB

Andra punkten är trots den språkliga bearbetningen alltjämt besvärandedung att läsa. Bäst vore troligen att dela upp den på två skilda punkter. Önskar man inte göra detta, bör man i vart fall vända på rekvisiten, t. ex. enligt följande:

2. Om det vid ett dödsfall krävs att okänd arvinges rätt bevakas och hans rätt i boet förvaltas därför att det inte går att utreda huruvida den döde har efterlämnat någon arvinge som är arvsberättigad före allmänna arvsfonden eller före eller tillsammans med någon annan känd arvinge, *eller* också kunskap saknas om såväl namnet som vistelseorten beträffande en i övrigt känd arvinge.

— — —

11 kap. 20 § FB

Utformningen av första stycket ger vid handen att ett godmanskap eller förvaltarskap inte skall anses upphöra förrän rätten fattat ett formellt beslut därom. Avsikten är tydligen att detta skall gälla även om huvudmannen avlider, vilket f. n. inte anses vara fallet, jfr domstolsverkets handbok för förmynderskapsärenden avsnitt 4.9. Tingsrätten tillstyrker denna förändrade ordning och beklagar samtidigt att den inte kommit till ett klarare uttryck i utredningens motiv. I övrigt hänvisas till vad som i motsvarande fråga anförts ovan i anslutning till 10:8 FB.

— — —

17 § skuldebrevslagen

Paragrafen skulle väsentligt vinna i överskådlighet om man, när nu ändå en språklig redigering görs, även ordnar samtliga möjliga invändningar mot godtroende borgenär i numrerade punkter.

Lagen om beredande av psykiatrisk vård i vissa fall och lagen om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl.

Socialstyrelsen vill i detta sammanhang särskilt framhålla det förtjänstfulla i att det i utredningens förslag till lag om ändring i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall i 18 § uttryckligen anges att god man och förvaltare är behöriga att företräda sin huvudman i ärende som rör ansökan om utskrivning. I motiven till 6 § i utredningens förslag till lag om ändring i lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl. anges att vad utredningen i avsnittet om lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård har föreskrivit om gode mäns och förvaltares bevakning av huvudmannens intressen också skall gälla beträffande lagen om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda.

Socialstyrelsen anser att det borde ha angivits i motiven till den föreslagna ändringen i 6 § lagen om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl. huruvida god man eller förvaltare skall anses vara behörig att företräda huvudmannen i ärenden som rör ansökan om utskrivning enligt omsorgslagstiftningen. Detta är av betydelse eftersom det i 6 § lagen (1985:569) om införande av lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl. föreskrivs att för specialsjukhus och vårdhem för vuxna 35 § om beredande av vård oberoende av samtycke samt därtill anslutna bestämmelser i 36–37 a §§ och 39–54 §§ lagen (1967:940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda fortfarande gäller i tillämpliga delar.

I 6 § lagen om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m. fl. anges att de särskilda omsorgerna skall ges på begäran i vissa fall av vårdnadshavare, förmyndare eller god man. I 10 § föreskrivs att samråd fortlöpande skall ske med den psykiskt utvecklingsstördes närstående. I specialmotiveringen till denna paragraf anges att i begreppet närstående innefattas såväl nära släktingar som kontaktpersoner, förmyndare och god man. I samrådsskyldigheten ingår skyldigheten att informera om den psykiskt utvecklingsstörde och hans behov. Socialstyrelsen vill särskilt framhäva att sådant samråd alltid måste ske med beaktande av vad som föreskrivs i den grundläggande regeln i lagens 3 § om respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Samrådet med de närstående bör sålunda så långt möjligt ske i sådana former att den psykiskt utvecklingsstörde får medverka i det. Styrelsen anser att den utformning de föreslagna god mans- och förvaltarinstituten fått, i högre grad än nu gällande god mans- och förmyndarinstituten, möjliggör ett större hänsynstagande till den psykiskt utvecklingsstördes självbestämmanderätt och integritet.

Styrelsen vill slutligen peka på att i 42 § 2 st. socialtjänstförordningen (1981:750) anges att om nämnden finner att någon behöver *omyndigförklaras* eller att god man bör förordnas för någon skall nämnden anmäla det till överförmyndaren. Anmälan till överförmyndaren skall också göras om nämnden finner att någon inte längre bör vara *omyndigförklarad*. Även 42 § 2 st. bör ändras i enlighet med utredningens förslag.

God man och förvaltare måste hålla fortlöpande kontakt med huvudmannen för att tillvarata hennes intressen. Vi anser enligt lagförslaget, att en god man eller förvaltare, som försummar sig, skall entledigas. Grunderna för entledigande behöver dock preciseras.

Riksförsäkringsverket:

Riksförsäkringsverket vill avslutningsvis nämna att de föreslagna ändringarna i föräldrabalken även bör medföra ändringar i lagen (1984:1095) om förlängt bidragsförskott. Det förlängda bidragsförskottet utbetalas för barn mellan 18 och 20 år. I det fall barnet sammanbor med två tidigare förordnade förmyndare utbetalas bidragsförskott till någon av dessa enligt 8 § lagen om förlängt bidragsförskott jämfört med 9 § lagen om bidragsförskott. Om de föreslagna lagändringarna avseende omyndigförklaring träder i kraft bör bestämmelserna i 8 § lagen om förlängt bidragsförskott justeras så att det klarare framgår vad som gäller om god man eller förvaltare förordnats för barn för vilka förlängt bidragsförskott kan utgå.

Det kan också nämnas att både den som uppbär förlängt bidragsförskott och barnet är skyldiga att till försäkringskassan anmäla omständigheter som kan påverka rätten till och storleken av förskottet. Detta innebär att om god man eller förvaltare förordnas för en person över 18 år och det ingår i uppdraget att uppbära bidragsförskottet han också har denna anmälningsskyldighet gentemot försäkringskassan.

Detsamma gäller personer över 18 år som uppbär förlängt barnbidrag enligt lagen (1986:378) om förlängt bidrag.

Kammarkollegiet:*Förländringar i författningar utanför FB**2 lagen (1928:281) om allmänna arvsfonden*

Bestämmelserna i 11 § arvsfondslagen gäller en sådan god man som avses i "11 kap. 4 § lagen om förmynderskap", vilket motsvarar nuvarande 18 kap. 4 § föräldrabalken. Enligt förslaget skall bestämmelserna i 11 § arvsfondslagen också gälla en förvaltare enligt föräldrabalken. De situationer i vilka en förvaltare skall förordnas är emellertid sådana att det enligt kollegiets mening aldrig kan bli aktuellt att tillämpa bestämmelserna i 11 § arvsfondslagen, vilka avser egendom i dödsbo. Förvaltare enligt föräldrabalken bör därför inte föras in i 11 § arvsfondslagen.

Jordabalken

Kollegiet har inte något att erinra mot förslaget under förutsättning att rätten blir skyldig att lämna uppgift till inskrivningsmyndigheten i fall då en fastighet omfattas av ett förvaltarförordnande.

Enligt 11 kap. 3 § 4 punkten förslaget till lag om ändring i föräldrabalken (motsvarande nuvarande 18 kap. 4 § 4 punkten) skall rätten förordna god

man "om det i övrigt krävs att en bortovarandes rätt bevakas eller en bortovarandes egendom förvaltas". Rätten till egendom som förvaltas enligt denna punkt preskriberas inte på grund av bestämmelserna i 16 kap. 7 § ärvdabalken, ej heller på grund av några andra bestämmelser.

Kollegiet, i dess egenskap av ställföreträdare för allmänna arvsfonden, får emellertid ofta framställningar beträffande godmanskap av detta slag från gode män, ofta i samråd med överförmyndaren, om att få leverera in medlen till kollegiet med förbehåll om rätt för rätte ägaren eller dennes rättsinnehavare att framställa anspråk på medlen. Kollegiet saknar möjlighet att med stöd av lag ta emot medlen. Ofta rör det sig om små belopp och det har därför hänt att kollegiet ändå tagit emot dem. Det framstår som mycket meningslöst, särskilt om det är fråga om små belopp, att medlen skall förvaltas år ut och år in av en god man utan att rätten till dem preskriberas efter en rimlig tid.

Frågan har på senare år också aktualiserats i några fall gällande s. k. herrelösa fastigheter. Kollegiet har i sitt yttrande 1986-11-28 till justitiedepartementet över fastighetsbildningsutredningens slutbetänkande (SOU 1986:29) Fastighetsbildning 4, Förrättningsförfarande och boendeinflytande m. m. redogjort för fem aktuella ärenden och föreslagit att det skall vara möjligt att förordna god man enligt 18 kap. 4 § föräldrabalken i sådana fall som det i dessa ärenden är fråga om. Kollegiet har vidare uttalat bl. a. att godmanskap av detta slag med nuvarande bestämmelser inte kan avvecklas på ett rimligt sätt. Förfarandet med dödförklaring och eventuell efterföljande arvskungörelse är inte rimligt när godmansförvaltningen avser ett ringa belopp. Det är därför angeläget att det införs bestämmelser som gör det möjligt att avveckla sådana godmanskap efter en bestämd tid, förslagsvis tio år, genom att medlen betalas in till kollegiet och efter rättens bestämmande tillfaller arvsfonden. Kopia av yttrandet bifogas. Vidare bifogas kopia av kollegiets yttrande 1986-12-15 till justitiedepartementet över Ds Ju 1986:6 Ändringar i lagen (1928:281) om allmänna arvsfonden. I yttrandet har kollegiet uttalat att det inte bör vara möjligt att efter preskriptionstidens utgång genom avstående få ut medel som tillfallit fonden på detta sätt.

Kollegiet föreslår att utredningen får i uppdrag att ta upp dessa frågor i sitt fortsatta arbete.

Svenska bankföreningen:

Förslaget till ändring i lagen (1936:81) om skuldebrev

I 17 § anges att skuldebrevsgäldenären mot en godtroende borgenär får göra gällande att skuldebrevet utfärdats av någon som "inte hade rätt att utfärda skuldebrevet på grund av att en förvaltare enligt föräldrabalken var förordnad för honom". Enligt bankföreningens mening bör med hänsyn till att förvaltarskapet kan vara begränsat till att t. ex. avse skötseln av en fastighet, i lagtexten göras följande tillägg "att företräda honom i denna angelägenhet".

I 3 kap. 12 § föreslås det tillägget att förutom gode mannen även förvaltare för aktieägare skall tas upp i en särskild förteckning över dem som har rätt att i stället för aktieägare lyfta utdelning m. m. Här bör beaktas dels att samtycke till åtgärden måste föreligga när det gäller gode mannen dels att beträffande förvaltaren det förutsätts att förvaltaruppdraget omfattar detta rättsområde. Ett tillägg till paragrafen som klargör förutsättningarna för att gode mannen och förvaltaren skall kunna tas upp i den särskilda förteckningen i stället för aktieägaren bör därför övervägas.

Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna:

Överförmyndarfunktionen

Betänkandet behandlar inte överförmyndarnas verksamhet. Vi utgår från att denna fråga kommer att behandlas senare av utredningen. Vi vill emellertid redan nu påtala att viss kritik finns från vår sida mot överförmyndarfunktionen. Överförmyndarna är ofta alldeles för passiva i sin tillsyn över förmyndare och gode män. Man nöjer sig med att granska förmyndarnas redovisningar och kostnadsräkningar. Det finns fall där det av årsräkningar framgår att förmögenhetstillgångar inte tas i anspråk trots det uttryckliga stadgandet att tillgängliga medel i skälig omfattning skall användas till huvudmannens nytta. I sådana fall bör en överförmyndare ha skyldighet att genom en uppsökande verksamhet göra sig underrättad om orsaken samt ta de initiativ som kan vara erforderliga.

Det förekommer att den som förordnats till god man eller förmyndare flyttar till annan ort och ändå behåller sitt uppdrag. Det bör ankomma på överförmyndaren att i sådana fall ta upp frågan om inte uppdraget lämpligen borde överflyttas till annan person.

Andel i oskiftat dödsbo

Utvecklingsstörda människors rätt i dödsbo blir inte alltid tillräckligt bevakad. Den utvecklingsstörde kan vara i stånd att skriva sitt namn under en bouppteckning eller ett arvskiftesinstrument men utan att förstå handlingarnas innehåll. Det bör genom uttrycklig föreskrift i ärvdabalken åläggas den som har hand om ett dödsbo att till överförmyndaren anmäla om en dödsbodelägare på grund av hämmad förståndsutveckling kan behöva biträde av en god man vid bouppteckning och skifte. Det kan givetvis vara svårt att avgöra när sådant behov föreligger. En indikation kan vara att vederbörande får särskilda omsorger enligt omsorgslagen.

Sekretessfrågor

För att en god man eller förvaltare rätt skall kunna fullfölja sina uppgifter vad gäller den personliga intressebevakningen kan det vara nödvändigt att få del av sekretessbelagda handlingar enligt omsorgslagen eller hälso- och sjukvårdslagen. Det är ovisst om vederbörande i sin egenskap av legal ställföreträdare har denna rättighet.

Om god man och förvaltare får rätt att ta del av sekretessbelagda uppgifter måste de åläggas tystnadsplikt.

Det är otillfredsställande att det ej heller nu föreslås någon ersättningsmöjlighet i de fall då god man eller förvaltare vållat huvudmannen skada genom brott eller allvarlig försummelse.

Förbundet vill föreslå att brottsskadenämnden eller annan myndighet ges medel och rätt att vid särskilt påkallade fall tillerkänna huvudmannen ersättning för vållad skada.

Försäkringskasseförbundet:*Uppsåtlig försummelse av uppdraget*

De föreslagna ändringarna i AFL är i princip endast kompletteringar av befintlig lagtext – god man och förvaltare ska ha samma skyldigheter som förmyndare. Dessa ska alltså anmäla ändringar i myndlingen/huvudmannens levnadsförhållanden som kan påverka utbetalningar av pension, sjukbidrag och liknande.

Görs inte detta, medför det sanktioner mot myndlingen/ huvudmannen. Pensionen kan dras in. Den försäkrade kan också bli återbetalningsskyldig med stöd av 20 kap. 4 § i AFL.

Vi ser det som orimligt att t. ex. en förståndshandikappad person skall utsättas för sanktioner på grund av att en god man/förvaltare misskött sina åligganden. Om det kan visas att försummelsen var uppsåtlig borde man i stället kunna utkräva ansvar av den god man/förvaltare eller förmyndare som förordnats.

— — —

Förslag till ändringar i AFL

Vi föreslår att 16 kap. 8 § utformas mer direkt. I delbetänkandets förslag står det "om det kan anses ingå i uppdraget". Det bör bytas till "om uppdraget omfattar pensionsförmån".

Beträffande 16 kap. 10 § föreslår vi ett tillägg: "Har god man eller förvaltare förordnats för någon som äger rätt till socialförsäkringsförmån, åligger det gode mannen/förvaltaren att utan dröjsmål underrätta försäkringskassan om sådan bortovaro som avses i första stycket".

Detta tillägg motiveras av erfarenheten att det förekommit att god man under årtal har uppburit pensionsförmåner utan att underrätta försäkringskassan om att pensionstagaren försvunnit under omständigheter som gör det sannolikt att han/hon inte längre är i livet.

Lagen om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension

I delbetänkandets förslag, angående lagens 8 § ingår bisatsen "om det kan anses ingå i uppdraget". Vi föreslår att de byts ut mot "om uppdraget omfattar pensionsförmånen".

Vi föreslår att delbetänkandets förslag angående kap. 8, 6 § i lagen, ändras så att bisatsen "om det kan anses följa av uppdraget" byts ut mot "om uppdraget omfattar förmån enligt denna lag".

Lagen om allmänna barnbidrag

Idag kan god man varken söka allmänt barnbidrag eller stå som bidragsmottagare. Frågan blir aktuell när barnets vårdnadshavare är i livet, men av olika skäl inte kan utöva vårdnaden. Det gäller till exempel flyktningbarn som kommer hit på egen hand och bor hos syskon eller annan anhörig. Vi anser det angeläget att man i lagen om allmänna barnbidrag för in en bestämmelse som tillerkänner god man/förvaltare rätten att uppbära sådant bidrag.

Lagen om bidragsförskott

Vi vill föreslå att man i lagen om bidragsförskott 1 §, andra meningen anger att förvaltare/god man är alternativ till begreppet "vårdnadshavare". Dessutom bör 9 § i samma lag omarbetas på så sätt att även förvaltare/god man äger rätt att uppbära bidragsförskott.

Lagen om förlängt bidragsförskott för studerande

Vårt förslag är att lagen 8 § kompletteras med att ungdom över 18 år även kan bo ihop med god man/förvaltare. Detta kan t.ex. bli aktuellt när förälder som ungdomen bor ihop med avlider.

Förmyndarverksamheten vid Göteborgs sjukvård:

När det gäller att bedöma utredningar och utifrån dem föreslå god man/förvaltare och även ge riktlinjer för deras insatser, behöver kompetensen hos överförmyndaren betydligt förstärkas. Detta skulle också förhoppningsvis kunna ge bättre förutsättningar för privata gode män/förvaltare att från överförmyndaren få den information och de upplysningar som är nödvändiga i samband med ett åtagande.

— — —

Vi ser det som en brist att utredningen ej berört arvodesfrågan. Att som nu sätta en inkomstgräns vid två basbelopp när klienten själv skall betala, slår mycket olyckligt. Som exempel kan nämnas att en pensionär som uppbär ATP har lågt eller inget bostadsbidrag, får högre skatt och skall dessutom av egna medel betala sitt arvode. Detta kan jämföras med en pensionär utan ATP, med fullt bostadstillägg, lägre skatt och där kommunen betalar arvodet. Båda dessa kan ha samma nettoinkomst totalt per månad.

Lagrådsremissens lagförslag 2 och 6

2 Förslag till

Lag om ändring i regeringsformen

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 2 och 10 §§ regeringsformen¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap 2 §.

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är bosatt i riket. Om rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket finns bestämmelser i lag. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen *eller som är omyndigförklarad av domstol* har ej rösträtt.

Rösträtt vid val till riksdagen tillkommer svensk medborgare som är bosatt i riket. Om rösträtt för svensk medborgare som ej är bosatt i riket finns bestämmelser i lag. Den som icke har uppnått aderton års ålder senast på valdagen har ej rösträtt.

Frågan huruvida rösträtt enligt första stycket föreligger avgöres på grundval av en före valet upprättad röstlängd.

10 §

Endast den som uppfyller villkoren för rösträtt *och som är myndig* kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot.

Endast den som uppfyller villkoren för rösträtt kan vara ledamot av riksdagen eller ersättare för ledamot.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹ Regeringsformen omtryckt 1985:866.

Lag om ändring i tryckfrihetsförordningen

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

11 kap. 3 §

Har någon som laga ställföreträdare för juridisk person eller som förmyndare *eller* god man att svara för enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott, *må* anspråket göras gällande även mot den juridiska personen eller mot den, för vilken förmyndaren eller gode mannen förordnats, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag *må* göras gällande.

Har någon som laga ställföreträdare för juridisk person eller som förmyndare, god man *eller förvaltare* att svara för enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott, *får* anspråket göras gällande även mot den juridiska personen eller mot den, för vilken förmyndaren, gode mannen *eller förvaltaren* förordnats, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag *får* göras gällande.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1989.

¹ Tryckfrihetsförordningen omtryckt 1982:941.

	sid.
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	3
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 24 september 1987 ..	5
1 Inledning	5
2 Allmän motivering	6
2.1 Allmänna utgångspunkter	6
2.2 Rösträtt	10
2.3 Godmansinstitutet	11
2.3.1 Tillämpningsområdet	11
2.3.2 Förutsättningar för att förordna god man i vissa fall	13
2.3.3 Uppgifterna för en god man vid sjukdom e. d.	15
2.3.4 Gode mannens behörighet och förhållandet till tredje man ..	16
2.4 Förvaltarskap	20
2.4.1 Allmänna förutsättningar för ett förvaltarförordnande ...	20
2.4.2 Förvaltarskapets omfattning m. m.	21
2.4.3 Förvaltarens behörighet och förhållandet till tredje man ..	23
2.5 Processuella frågor m. m.	25
2.5.1 Handläggningsformen	25
2.5.2 Initiativrätten i ärenden om godmanskap och förvaltar- skap	26
2.5.3 Utredningen i ärenden om förordnande av god man eller förvaltare	27
2.5.4 Interimistiska förordnanden	28
2.6 Följdändringar i annan lagstiftning	29
2.7 Ikraftträdande m. m.	30
2.8 Kostnader och resursbehov	31
3 Upprättade lagförslag	31
4 Specialmotivering	33
4.2 Regeringsformen	33
4.6 Tryckfrihetsförordningen	33
5 Hemställan	34
6 Beslut	35
Utdrag ur lagrådets protokoll den 13 oktober 1987	36
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 22 oktober 1987 ..	37
 Bilaga 1 Sammanfattning av förmynderskapsutredningens betänkan- de	38
Bilaga 2 Utredningens lagförslag 2 och 6	41
2. Förslag till lag om ändring i regeringsformen	41
6. Förslag till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen ...	42
Bilaga 3 Remissammanställning	43
Bilaga 4 Lagrådsremissens lagförslag 2 och 6	141
2. Förslag till lag om ändring i regeringsformen	141
6. Förslag till lag om ändring i tryckfrihetsförordningen ...	142

